

נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי

ספר

רסיסי לילה

אלו הדברים דברי אלהים חיים, אשר מפיהם אנו חיים, שנשאר לנו ברכה, ונמצא כגנוי
כתבי הקודש שכתבם בכת"י"ק והיו מונחים תחת חותמו של הכהן הגדול

ה"ה כבוד קדושת אדמו"ר הנאון הקדוש שר התורה כחד מקמאי. נהירין ליה שבולי
דשמיא כשבילי דארעא. גבר די רוח אלהין קדישין ביה. מאיר עיני ישראל.

רבינו **צדוק הכהן** זצוקללה"ה מלובלין

בן הרב הנאון החסיד כו' ר' **יעקב הכהן** זצ"ל אב"ד דק"ק קריזבורג.

אודה לה' בכל לבב שהביאני עד היום, וזכיתי להיות מתעסק בקדשים ולהוציא לאור עולם זה
הספר השלישי, והיה לנו הלילה לאור יומם, להאיר לנו מחשבת עולם הזה הדומה ללילה, וכן
נוכה להוציא לאור יתר חבורי הקדושים כנגלות ובנסתרות, להאיר עיניהם וליבם של ישראל,
וזכות קדושת תורתו וצדקתו יעמוד לי שאושע במילי דשמיא ובמילי דעלמא, וכן לכל ההונים
בהספר הזה, ונוכה לראות במהרה בנחמות ציון וירושלים אמן.

כ"ד המעתיק והמביא לבית הדפוס ברוך דוד הכהן חתן חורגו הרח"צ הגה"ק הנ"ל.

לובלין

שנת ואתה כהן לעולם לפ"ק.

ועתה הובא לדפוס מחדש בתוספת הערות המשלימות מאמרי חז"ל, תוכן הפסקאות
ומפתח ענינים.

ואנו תפילה שכשם שזכינו להוציא לאור את הספר הזה כן נזכה להוציא את שאר הספריו
המאירים ומלהיבים את לומדיהם לעבודת ה', ונוכה לגאולה במהרה בימנו אמן.

בהוצאת מבון הר ברכה

תשס"ב

הוספות המהדורה

א. דפוס חדש ונאה.

ב. פתיחת ראשי תיבות.

ג. פיסוק.

ד. הרחבת מאמרי חז"ל המובאים בדברי רבינו בקיצור. כי הגאון המחבר ציטט במקומות רבים את דברי חז"ל בקיצור, והלומד שאינו בקיא בש"ס ושאר מדרשים, פעמים רבות אינו יכול לרדת לסוף דעתו, ובעיקר אינו זוכה לראות כיצד כל דברי רבינו מבוססים על דברי חז"ל, על כן היה צורך להשלים המאמרים. אך כדי לא להכביד על הלומד בהערות מרובות מדי, בכל מקום שהיה צורך בהוספת מילים ספורות מדברי חז"ל הוספנום בגוף הספר באותיות קטנות והקפנום בסוגריים עגולים, ובמקום שהיה צורך בציטוט ארוך הועתק המאמר בהערה.

יש להעיר: כל מה שמצויין בסוגריים מרובעים הינו תוספת שכתבה המחבר בעצמו, וכל מה שנדפס בסוגריים עגולים הינו תוספת מקור שבדרך כלל נוספה כבר על ידי המדפיס הראשון, ולפעמים הינה תוספת מקור שנוספה במהדורה זו. כל השלמות המאמרים שנדפסו בסוגריים עגולים הינם תוספת של מהדורה זו.

כדי להקל על רצף הקריאה הקטנו את גודל האות בכל המובא בסוגריים, ובסוגריים בהם רק ציון מקור הקטנו את גודל האות עוד יותר.

ה. חלוקת הסימנים הארוכים שבספר לסימני משנה תוך ציון אות הסעיף. בדרך כלל חלוקה זו היתה בהוצאה הראשונה, אולם בפעמים מועטות שונתה החלוקה שנעשתה על ידי המדפיס הראשון, או על ידי חלוקת פסקה לשני חלקים או צרוף שתי פסקאות, והכל לפי הענין.

ו. תוכן מפורט של כל הפסקאות בספר.

ז. מפתח עניינים ואישים מפורט.

שלמי תודה לתלמידי ישיבת הר ברכה אשר סייעו בהוצאת הספר, ובהגהותיו, ובמיוחד לחברי אוריה סרוסי אשר ערך את המפתחות לספר.

תודה מיוחדת לרבי ומורי הרב אליעזר מלמד אשר התחיל בההדרת ספרי רבי צדוק לפני מספר שנים ובעידודו והדרכתו נכנסתי למלאכה, ואף בספר זה סייע בעריכת ההערות.

המפתח לפסוקים ומאמרי חז"ל לעת עתה עוד לא נעשה, וזאת מתוך מחשבה שעדיף יהיה לעשותו על כל הספרים כאחד. ה' יזכנו להשלים חפצנו.

יונדב זר

רסיסי לילה

אות א

כולו. ולכן נקרא עולם הזה בהתהלכך, דהילוך רצה לומר טירדא, כמו שאמרו בברכות (יא, א) בלכתך וגו' הא טירדא דמצוה. ועולם הזה כולו טירדא, דלכן נקרא יום המיתה בתלמוד נח נפשיה שנח מטרדתו, כי אדם לעמל יולד. ולכן אמרו בירושלמי (פ"ב דברכות ה"ד) אנא מן יומי לא כוונתי, כי טירדא הוא היפך הכוונה כדאיתא בברכות שם, ולכן אי אפשר כוונה שלימה בעולם הזה כלל. ולכן נקרא שבת מעין עולם הבא שהוא יום מנוחה, ועולם הזה זמן הטרחה (כמ"ש ע"ז ג, א) מי שטרח בערב שבת כו'.

[א] **האדם** בעולם הזה צריך לצוותא כמו שאמרו בברכות (ו, ב) כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה,¹ שמע מינה דהוא צריך לצוותא דנבראים. ואמרו ז"ל (עירובין נד, א) המהלך בדרך ואין לו לוייה יעסוק בתורה, והעולם הזה כולו נקרא הילוך בדרך, כמו שאמרו ז"ל (סוטה כא, א) על פסוק בהתהלכך תנחה וגו' בעולם הזה. וכשאיין לו צוותא יעסוק בתורה, שהוא דפוס מעשה בראשית ושל כל הנבראים כמו שאמרו בבראשית רבה (א, א), ונמצא יש לו צוותא של כל הבריאה וכל העולם

אות ב

חכמה אין יראה, אם אין יראה אין חכמה, שניהם קשורים יחד זה בזה והא בלא הא לא סגי. ואומר אבי ואמי עזבוני וגו', כידוע אבא ואימא הוא מוחא ולבא, ושניהם עזבוני בעוונות, אין חכמה ואין בינה, בעידן דיצר הרע לית דמדכר ליצר טוב (כמ"ש נדרים לב, ב) ואין לנו שכל ולא רצון. רק מכל מקום ה' יאספני והקב"ה עוזרו ויכול לו גם בדורות אחרונים, כענין אמור לאומן שעשאני כמה מכוער כו' (תענית כ, ב),² והקב"ה הוא אומן שעשאנו כך בלא שכל ובלא בינה שבלב ורצון. הוא יאספנו,

[א] **השכל** והרצון הם שני מנהיגי האדם, דלכן אמרו בירושלמי סוף פרק קמא דברכות (א, ה) אין את יחיב עינא וליבא לי אנא ידע דאת דילי. עין רצה לומר עיני השכל, ואמרו (ע"ז כח, ב) שוריינא דעינא בלבא תלי, כי העיקר הלב כי ממנו תוצאות חיים. והשכל נמשך אחר הרצון, כענין שנאמר כי השוחד יעור וגו', כי הרצון מטה השכל. ועל זה אמרו למה זה מחיר (ביד כסיל לקנות חכמה) ולב אין (משלי יז, טז). ומכל מקום אמרו גם כן עין רואה ולב חומד, שהשכל מוליד הרצון. ועל זה אמרו (אבות ג, יז) אם אין

1. ברכות ו, ב: "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. רבי שמעון בן עזאי אומר, ואמרי לה רבי שמעון בן זומא אומר: כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה".
 2. תענית כ, א: "מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדל גדור מבית רבו, והיה רכוב על חמור ומטייל על שפת נהר, ושמוח שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו: שלום עליך רבי! ולא החזיר לו. אמר לו: ריקה, כמה מכוער אותו האיש! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתחפ לפניו, ואמר לו: נענית לך, מחול לי! אמר לו: איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית. היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו. יצאו בני עירו לקראתו, והיו אומרים לו: שלום עליך רבי רבי, מורי מורי! אמר להם: למי אתם קורין רבי רבי? אמרו לו: לזה שמטייל אחריו. אמר להם: אם זה רבי - אל ירבו כמותו בישראל. אמרו לו: מפני מה? אמר להם: כך וכך עשה לי. אמרו לו: אף על פי כן, מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא. אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו. ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארו, ולפיכך זכה קנה

פירוש אסיפה הוא קבוץ הנדחים, וזהו כל עיקר הישועה וקבוץ נדחינו וגו' של כל פרט נפש אם יקובצו נדחיו כל חלקי נפשו למקום אחד הוא צדיק ונושע.

אות ג

אמרו במעשה רשעים שהיו משכימי בבוקר וגו' (ישעיה ה, יא), ובהיפך אמרו (ברכות טז, ב) ונשכים ונמצא יחול לבבינו ליראה את שמך. וזה שאמרו (סנהדרין עא, ב) שינה לרשעים הנאה להם לפי דרכם, והנאה לעולם. וההיפך בצדיקים, שהגם שיקלוט הטוב ההוא, מכל מקום מעורב ברע הרבה שבשרשם ממקור מוצאם, וצריך מירוק ותיקון, ולכך רע להם ורע לעולם, שקולט הטוב מנבראי העולם בעת השינה. והעצה לשניהם הוא קריאת שמע שעל המטה וחד פסוקא דרחמי בידך אפקיד וגו' (ברכות ה, א), ואין רע יוצא מלפניו יתברך לשום בריה בעולם, ועל כן הכל יהיה לטובה.

[א] בשינה אפשר לנשמה להתחלף, שהרי דרשו רז"ל בשוחר טוב מזמור כ"ה על פסוק חדשים לבקרים וגו', שאין הקב"ה מחליף הנפשות, שמע מינה דאפשר להחליף רק שהקב"ה נאמן ואין מחליף פקדונותיו. וזהו מי שמפקיד בידו של הקב"ה, שאומר בידך אפקיד וגו', אבל מי שחושב הכל מקרה ועולם כמנהגו - יוכל להחליף. ואמרו (ברכות נו, ב) שינה אחד מששים במיתה, כמו אחר המות אמרו (הגיגה טו, א) זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן, נתחייב רשע כו', כך יוכל להיות בשינה שיתחלף חלק הטוב שבנפש רשע יגיע לאחר הזוכה, והוא יקלוט הרע שבחבירו. ועל זה

אות ד

ב) אי הוה סנו הוי גמירי טפי,⁵ וכיעור בלשון הגמרא היינו במעשים, ולא ח"ו במעשים מצד רשעותו, רק מצד עצם שורשו, וכדרך שאמרו (נדרים פא, א) בני עניים מהם תצא תורה מה שאין כן תלמידי חכמים אין מצוי להיות בניהם תלמידי חכמים, כי תורה מנחת מקום גבוה באמת ויורדת לכל מקום היותר נמוך. ולכך כל שהדורות הולכים ומתקטנים רזי התורה

[א] שני יסודות הם, תורה ותפלה, כמו שאמרו בשוחר טוב (פז, ג) על פסוק יסודתו בהררי קדש - הר סיני והר המוריה.³ הר סיני נקרא על שם הסנה כידוע, ואמרו בשבת (סז, א) הסנה כו' משום דמייכת כו'⁴ הוא מורה על שפלות, כמו שאמרו בתענית (ז, א) דדברי תורה הולכים למקום נמוך. ואין רצה לומר נמיכות בדעת שלא באמת, רק לנמוך באמת כמו שאמרו (שם,

ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות".

3. שוחר טוב מזמור פז, ג: "יסודתו בהררי קדש - יסודתו של עולם - ירושלים, בזכות שני הרים קדושים: הר סיני והר המוריה".

4. שבת סז, א: "הסנה הסנה, לאו משום דגביהת (שגבהת) מכל אילני אשרי הקב"ה שכינתיה עלך, אלא משום דמייכת (שנמכת) מכל אילני אשרי קודשא בריך הוא שכינתיה עלך".

5. תענית ז, א: "אמרה ליה ברתיא דקיסר לרבי יהושע בן חנניה: אי, חכמה מפוארה בכלי מכווער! (שהיה ר' יהושע מכווער) אמר לה: אביך רמי חמרא במני דפחרא (שומר יין בכלי חרס). אמרה ליה: אלא במאי נירמי? אמר לה: אתון דחשביתו - רמו במאני דהבא וכספא (אתם חשובים. שימרו יין בכלי זהב וכסף). אזלה ואמרה ליה לאבוה. רמיא לחמרא במני דהבא וכספא, ותקיף (הניחו היין בכלי זהב וכסף והחמיץ). אתו ואמרו ליה. אמר לה לברתיא: מאן אמר לך הכי? אמרה ליה: רבי יהושע בן חנניה. קריהו, אמר ליה: אמאי אמרת לה הכי? אמר ליה: כי היכי דאמרה לי - אמרי לה. והא איכא שפירי דגמירי (והרי יש חכמים יפים)! אי הוה סנו - טפי הוה גמירי (לו היו מכווערים היו חכמים יותר)".

הדברים, והכל הוא לפי זוך הלב, ואין דומה צדיק בן צדיק ששורש לבבו זך. ולכן נקרא תפלה בברכות (ו, ב) כרום זלות, דברים שעומדים ברומו של עולם, כי הם הולכים למקום גבוה דוקא. אלא מכל מקום אמרו (זבחים נד, ב) ניחות ביה פורתא משום דכתיב בין כתפיו כו',⁷ כי באמת יש תפלה לעני דמעטפא כל צלותין (כמ"ש זח"א כג, ב),⁸ אני את דכא וגו'. כי במקום גדולתו - התפלה הוא מקום גדולתו, כמאן דאמר במגילה (כו, א) הגדולות - מקום שמגדלין בו תפלה, שם ענותנותו להיות יורד גם כן למקומות נמוכים. ולכן אמרו (ברכות ח, א) במקום תורה שם תהא תפלה ואין כאן מקומו יותר.

הולכים ומתגברים ומתפשטים ומתרחבים בלבבות בני אדם. וכתר תורה מונח לכל (יומא עב, ב). אבל כתר כהונה זכה אהרן ונטלו, והזר הקרב וגו', רק כהנים מיוחסים, והוא נקרא הר המוריה על שם המור כידוע (בי"ר נה, ז), שהוא ראש לכל הבשמים (מגילה י, ב), ודבר חשוב ואינו הפקר לכל. וכן עבודה שבלב זו תפלה, כמו שאמרו ביבמות (סד, א) אין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע, ואין רצה לומר מצד קבול התפלה בזכות אבותיו, כי הש"י שומע תפלת כל פה וקרוב לכל קוראיו, רק אתפלה עצמה, שאין דומה תפלת זה לשל זה. וכדרך שאמרו בראש השנה (יח, א) מפני מה זה התפלל ונענה כו' זה כיון לבו כו' (כפירוש רש"י),⁶ כי בתפלה הכל לפי כונת הלב הן

אות ה

דהש"י. ועל זה תקנו חכמים ברכת הנהנין קודם השיקוע בהנאה או יאמר הברכה ברוך אתה וגו' בנוכח ומכיר שכל הנאותיו מהש"י. וזהו (שבת לא, א) אמנות זה סדר זרעים שמאמין בחי עולמים וזרע (תוספות שם בשם ירושלמי והיא בשוח"ט תהלים יט, יד) ומקבל הנאותיו מהש"י הגם שהוא במחשך מעשהו. על זה אמרו צדיק באמונתו יחיה, ודבר זה חבוק אמרו שהוא מסטרא דידיה דנוקבא כידוע בזוהר (חלק ב' מה, ב). וזהו העצה בעת שיקוע האדם בעולם הזה, אל יזוז ממנו על כל פנים אמונה הפשוטה דהכל מהש"י ואין עוד מלבדו. והמזמור של יום השבת מודיע זה להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות, כמו שאמרו בשבת (ק"ח, א)

[א] עיקר עסק אדם בעולם הזה הוא האמונה, וכמו שאמרו (מנחות כט, ב) בה' נברא עולם הזה והיא ה' אחרונה (וכמ"ש זח"א צג, א) מדת אמונה, וכמו שאמרו ואמונתך בלילות - עולם הזה הדומה ללילה (כמ"ש פסחים ב, ב). וטעם חשכותו הוא משום יצר הרע דמחשיך כו', והיינו (קידושין ל, ב) בראתי יצר הרע כו', שכן נברא העולם ברישא חשוכא, והחושך הוא מכלל הבריאה בעולם הזה והוא יצרא דעריות בתאוה שזהו ענין עולם הזה כגוף כשנמשך אחר תאות גוף הוא חושך. ובבוקר חסדך חסד לאברהם היינו כל תאותיו לשמים, אז משיג הבוקר דאברהם להשיג אור בהיר הנוכח דהש"י. אבל מצד השיקוע בתאות אי אפשר להשיג הנוכח

6. ראש השנה יח, א: "תניא: היה רבי מאיר אומר: שנים שעלו למטה וחולייין שוה, וכן שנים שעלו לגדרום לידון ודינן שוה, זה ירד וזה לא ירד, זה ניצל וזה לא ניצל. מפני מה זה ירד וזה לא ירד, זה ניצל וזה לא ניצל? זה - התפלל ונענה, וזה התפלל ולא נענה. מפני מה זה נענה וזה לא נענה? זה התפלל תפלה שלימה (רש"י - נתכוון) - נענה, וזה לא התפלל תפלה שלימה - לא נענה".

7. זבחים נד, ב: "סבור למבנייה (לבנות את בית המקדש) בעין עיטם דמדלי (שגבוה), אמרי: ניתי ביה קליל, כדכתיב: ובין כתפיו שכן". רש"י - "נעשה אותו נמוך מעט ונבנהו בירושלים שהיא למטה כדכתיב כתפיו ולא כתיב ראשו".

8. זהו חלק א' כג, ב, תרגום הסולם: "תפלה לעני כי יעטוף, פרושו, שהעני מעטף ומאחר כל התפילות הקודמות, עד שנכנס תפלתו תפילת העני. יעטוף פרושו יאחר".

עמו, כמו בכל מקום מצא מין את מינו וניעור (ע"ז עג, א), טחינה גוררת טחינה כו' (שבת עא, א), וכיוצא טובא, כל דבר גורר ומושך עמו דבר אחר הדומה לו, אם גם בכל ימי השבוע היה לו על כל פנים אמונה דכל הנאותיו מהש"י, על ידי הנאות השבת נמשך הכל לקדושה (ועיין זח"ב קנד, ב). וחבלו של משיח ומלחמות גוג ומגוג הם ההכנות לעולם הבא ביסורין מצרפין משני הכחות דקום ועשה ושב ואל תעשה להיות בלתי לה' לבדו, וזה יוכל לזכות גם כן להצטרף בקדושת השבת שהוא מעין העולם הבא ויזכה להגיד וגו'.

האוכל שלוש סעודות בשבת ניצול משלוש פורעניות כו',⁹ ודינו של גיהנם הוא השיקוע בתאות, וכמו שאמרו בעירובין (יט, א) שהכל יורדין על עסקי הינם וכל המתפתה ביצרו יפול שם, ושם (יה, ב) המרצה מעות כו' אפילו כו' אין ניצול מדינה של גיהנם,¹⁰ הרי שעיקר דינה של גיהנם הוא על ידי תאוה. וכן הגן עדן שהוא היפך גיהנם רק צדיקים יושבים כו' ונהנים מזיו השכינה (ברכות יז, א), ועל ידי שיקוע בתאות גורשו משם. ועונג שבת הוא מצות הש"י לענג עצמו בכל חמדות ותאות עולם הזה לכבוד שמים, ועונג זה ממשיך עונג דכל ימי השבוע

אות ו

מדינה של גיהנם, רצה לומר כי מהתענוג נולד בלב חשק לתאות לתענוגים, ועל זה אמרו דאדרבא ניצול מדינה של גיהנם שהוא השיקוע בתאות. ואמרו בפרשת ראה במצות עיר הנדחת הכה תכה וגו', שמוליד אכזריות גדול להכות עיר שלימה ומלואה ולאבדה מכל וכל, סיים על זה ונתן לך רחמים ורחמן, ודרשו רז"ל בשילהי שבת (קנא, ב) מזה המרחם על הבריות מרחמן כו', מבואר דמפרש 'לך רחמים' שיהיה לך רחמים על אחרים, ואמר 'ונתן' בלא השתדלות, רק על ידי מצוה זו שתהיה אכזר על הרשעים כפי רצון הש"י על ידי זה תזכה למדת רחמנות על הצדיקים כרצון הש"י. ואמרו בסוטה (מו, ב) על פסוק ודינו לא שפכו וגו', וכי סלקא דעתך שסנהדרי כו' אלא לא ראינוהו כו'.¹² פירוש

[א] סימן לתפלה המקובלת הוא השמחה שלאחריה, וכמו שאמרו בשוחר טוב (מח, ג) על פסוק מושך כל הארץ שעל ידי הקרבן היה בשמחה.¹¹ וכן התפלה שהיא במקומה, וכן הוא אומר ושמחתים בבית תפלתי. וכל דבר הבירור הוא בהפכו, כי המצוות נותנים היפך מה שהם כפשוטן, כענין עשר שתתעשר (תענית ט, א), דלפי טבע מעשר הוא מעני אדם שנותן מכס שתי מעשרות ותרומה, אבל במצוה בהיפך זה מעשיר. וכן איתא בשבת (קיט, א) עשירים שבחוץ לארץ בשביל שבת, ובמדרש איכה (פתיחה יז) דהעכו"ם מגנים יהודים שהם עניים בשביל השבתות שהם בטילים שביעית ימיהם ועוד צריכים לענגם, ובאמת מזה נמשך עשירות. וכן במדות, המענג השבת ניצול

9. שבת קיח, א: "אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות: מחבלו של משיח, ומדינה של גיהנם, וממלחמת גוג ומגוג."

10. עירובין יח, ב: "תנו רבנן: המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לירו בשביל שיסתכל בה, אפילו דומה למשה רבינו שקיבל תורה מהר סיני - לא ינקה מדינה של גיהנם."

11. שוחר טוב מח, ג: "ובמה היתה מושך משמחת כל הארץ, היה אדם עובר עבירה היה דואג בלבו ולבו שח עליו, אמר שלמה דאגה בלב איש ישחנה ודבר טוב ישמחנה, היה עולה לירושלים ומקריב קרבן ומתכפר לו, ולבו שמח עליו ויוצא משם שמח לב, לכך נאמר: מושך כל הארץ."

12. סוטה מו, ב: "תנו רבנן: וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל, ואמרו ודינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו - וכי על לבנו עלתה שבת דין שופכין דמים? אלא, לא בא לדינו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה."

וכמו שנאמר (תהלים נא, יט) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבוזה, ואמרו (זח"א כג, ב) תפלה לעני איהי מעטפא כל צלותין.⁸ כי עיקר התפלה מעומקא דליבא הוא מכח הכרת החסרון, וכפי גודל הכרת חסרונו וצרכו לישועת הש"י כך יהיה גודל צעקתו מקירות הלב כידוע. ולב נשבר הוא היפך השמחה כאשר מתבונן בחסרונותיו בכל דבר בפרט ואיך צריך ישועה גדולה ורחמי שמים מרובים ודאי ימלא עצב ודאגה כפי הסברא. אבל מצות הש"י הם להיפך מולידות שמחה, וזהו סימן שהיא שלימה ומקובלת. ודברי תורה הם בעצם משמחי לב, וכמו שנאמר החכמה תעוז לחכם שנותנת בו עוז ותקיפות, ועל כן אמרו (יומא עב, ב) לא זכה נעשית לו סם מיתה, כי נולד בו על ידי חכמה קלות ראש ונקרא חכם להרע ח"ו, והיינו באותו שלא לשמה שאמרו ז"ל (ירושלמי ברכות פ"א ה"ב) נוח לו שנהפכה כו',¹³ אבל סתם שלא לשמה שאמרו (פסחים ג, ב) לעולם יעסוק כו' ודאי אין מוליד קלות על כל פנים. אבל כאשר הוא לשמה הסימן אדרבא מוליד יראה וזהירות, וכמו שאמרו (קידושין מ, ב) גדול תלמוד שמביא לידי מעשה.

דסנהדרין שהם ראשי ישראל כפי הנהגותיהם במידותיהם כך ממשיכים בכל הדור, כמו שאמרו בערכין (יו, א) דור לפי פרנס, וכשהם דנים דיני נפשות וקנסות להרוג ולהעניש עוברי עבירה סלקא דעתך שהם ממשיכים לב רגז וכעס ורציחה בו בדור, ועל זה אמרו ידנו לא שפכו, דאנו לא המשכנו ח"ו כח שפיכת דמים בדור. ועל זה פריך וכי סלקא דעתך כו', דודאי סנהדרין ההורגים במצות ה' אינם שופכי דמים להמשיך כח שפיכות דמים, ועל זה אמרו אלא לא כו', דהיינו אדרבא שהמשכנו ההיפך כח הרחמנות להיות כל הרואה חבירו מלוהו ומשתדל בהצלתו משפיכות דמים.

[ב] ולהמשיך ההיפוך בזה צריך כונה לשמה, דודאי מצוה אגוני ומצלי (כמ"ש סוטה כא, א) אף כשעושה שלא לשמה, שהרי מתוך שלא לשמה בא לשמה, כל שכן שלא יוליד רע ח"ו בלב, רק להיות מוליד ההיפך זהו רק על ידי לשמה, ועל זה שפיר הוצרך לומר ידנו לא וגו', הן לא הוא במעשה, על ידי מעשה ידנו לא היה ראוי להיות נשפך, דעל ידי מעשה ידנו המשכנו מדת המניעות משפיכות דמים בלב בני ישראל ולא ראינוהו כו'. וכן התפלה עיקרה בלב נשבר,

אות ז

דהיינו מפתח חיצון של התרעא, וגם הדרתא שאחר התרעא, תחלה וסוף. וכמו שאמרו (אבות פ"א ג) אם אין יראה אין חכמה, הרי שהיא קודם לחכמה, ואם אין חכמה אין יראה, הרי שבא אחר החכמה. כי היראה הוא שורש לזהירות במצוות לא תעשה, ומי שאין בו יראת שמים

[א] התחלת העבודה היא היראה, וכמו שנאמר ראשית חכמה יראת ה', ואומר מה ה' אלקיך דורש מעמך כי אם ליראה. והוא הסוף והתכלית גם כן, כמו שנאמר סוף דבר וגו' את האלקים ירא וגו'. וכן המשילו (שבת לא, ב) יראה ותורה למפתחות חיצונות ופנימיות ולדרתא ותרעא.¹⁴

13. ירושלמי ברכות פ"א, ה"ב: "אמר רבי יוחנן: הלמד שלא לעשות נוח לו אילו נהפכה שיליתו על פניו ולא יצא לעולם". פסחים ג, ב: "אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה - בא לשמה". ופרש התוס' שהלומד על מנת לקטר נח לו שלא נברא, אבל הלומד שלא לשמה סתם יש לו שכר ומתוך כך יבוא ללמוד לשמה.

14. שבת לא, א: "אמר רבה בר רב הונא: כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו. בהי עייל? מכריז רבי ינאי: חבל על דלית ליה דרתא (דירה), ותרעא (שער) לדרתא עביד".

וכמו שאמרו (יומא פו, א) מה בריות אומרים פלוני שעסק בתורה כו' ונמצא שם שמים מתחלל.¹⁵ והיראה צריכה לדברי תורה בין בתחלה בין בסוף והיא העיקר, כטעם נעשה ונשמע פרוי ועליו (שבת פח, א),¹⁶ ואין כאן מקומו.

בודאי אין זהיר במצוות לא תעשה, ואפילו מאן דעבר אדרבנן שרי למקרייה עבריינא (שבת מ, סע"א), ונקרא רשע כשעבר על לא תעשה, ונאמר ולרשע וגו' מה לך לספר (חוקי וגו', תהלים נ, טז), כי מוטב שלא יעסוק בתורה דחבל על כו'. וכן בהיפך, שנה ופירש קשה מכולם (כמ"ש פסחים מט, ב), ומוטב שלא עסק בתורה מקודם,

אות ה

ישראל כנודע, כן גם אלהבא יש רושם וחקיקה. בין בנפשות, כמו שאמרו גם בגוים היכן מצאתי בסדרם (בר"ר נ, י), דניצול לוט בזכות דוד המלך ע"ה וכדומה הרבה. רק בעכו"ם הוא רק בצאצאיו שעתידי להוליד לבד, ופירוש בזכות וברא מזכה אבא (סנהדרין קד, א), וכן בכל מקום בזכות פירושו היינו כשיש בו שורש מאותו זכות הגנוז בו בהעלם, דכל מדותיו של הקב"ה משפט. ובישראל שכולם כאיש אחד, כל זכויות של הדורות הבאים יש בהם רושם גם כן בדורות שלפניהם. כי ודאי אלו היה הכל בחירה לבד לא היה ראוי להיות רושם מקודם כלל, אבל באמת הבחירה הוא מצד הגילוי ועולם הזה לבד, אבל באמת ידיעת הש"י היא מקפת הכל, שפיר שייך להיות רושם מקודם. וכן מצינו גם בזמן, כמו שאמרו ז"ל (הובא ברש"י) על פסוק מצות אפה ועל פסוק שני גדיי עיזים אחד לפסח (כמ"ש פרד"א פרק ל"ב). ואמרו (סוטה יב, ב) על משה ע"ה שאמרו מלאכים ביום זה עתיד לומר שירה, ביום זה עתיד לקבל תורה, וכן הרבה כיוצא בזה. כי יש רושם

[א] **שירה** הוא רק כשמכיר הנוכח, כענין ראתה שפחה כו' אז נפתח פיהם לומר שירה. ולכן אין אומרים שירה על נס שבחוץ לארץ, כי הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה (כתובות קי, ב), שאין מכיר הנוכח. וכמו שאמרו בזוהר [יתרו עט, ב] עיין שם, שהרי אין נבואה והשראת שכינה בחוץ לארץ, דהיינו גילוי הכרת נוכח שכינתו יתברך ממש ה' לנגדי תמיד. ואומרים הלל ברגלים, דאז באים ליראות את פני ה' וגו' וזכו לראיה. ומה שכבר היה איזה פעם הרי זה כדרך שאמרו (מו"ק כה, א) בנבואת יחזקאל בחוץ לארץ היה היה שהיה כבר, וזהו בקדושת הנפש, וכן בקדושת הזמן, כשבאותו זמן כבר היתה קדושה וגילוי שכינה בארץ ישראל יוכל להיות אח"כ גם בחוץ לארץ, ולכן אומרים הלל בימים ההם.

[ב] **וענין** הלל דראש חדש, כי כמו שקדושה שהיה בעבר בזמן פעם אחת נקבע לדורות, וכן בנפש, כמו קדושת האבות בבנים, וכן בכלל ישראל כל קדושות שסיגלו דורות שקדמונו כבר הם קבועים וחקוקים בלבבות כל בני

15. יומא פו, א: "תניא: ואהבת את ה' אלהיך - שיהא שם שמים מתאהב על ירך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה. פלוני שלמדו תורה - ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר: ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמד תורה - ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו! ועליו הכתוב אומר: באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו".

16. שבת פח, א: "אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב: כתפוח בעצי היער וגו'? למה נמשלו ישראל לתפוח? לומר לך: מה תפוח זה פרוי קודם לעליו, אף ישראל - הקדימו נעשה לנשמע".

שזה יקבע להם הש"י מצד השתדלותם כאלו הם קבעו קדושה זו, שייך שפיר גם כן רושם מקודם. והכתוב הקדים גם כן מידי חודש וגו' לשבת, כדרך שאמרו בכמה מקומות איידי דאתיא מדרשא חביבא, כי שבת היא קדושה פשוטה קבועה מששת ימי בראשית מה שאין כן חודש נתחדש על ידי סיגול בני ישראל. ולכן אמרו ז"ל בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ה) דניתן בעולם הזה לנשים בשכר שלא עשו עגל, כי לולי אותו מעשה היה כבר חרות ממלכות ומיצר הרע כמו לעתיד והיו זוכים לאותו קדושה, והנשים שלא היה להם חלק באותו מעשה משיגים רשימה זו יותר. ובוודאי כן בכל דור ודור המתקרב לעקבי משיחא נתגלה קדושת ראש חדש יותר, כענין קדושת השבת בימים דמקמי שבתא. וזהו ענין ההלל שאמרו ז"ל (תענית כח, ב) סבר לאפסוקינהו,¹⁷ דמה שייכות שיר קודם שנגלה הנוכח. כיון דחזא דמדלגי, אמר מנהג אבותיהם. פירוש כי מצות התורה הוא מה שהוא גלוי לפני חכמה העליונה, ומצד הש"י מאיר פעולת דבר זה לבני ישראל, ומצות חכמים היא מה שחכמי ישראל בשכל אנושי מאיר להם שראוי פעולה זו. ומנהג ישראל תורה הוא, שמה שאין בו גילוי הארה לעשות דבר זה, לא מצד הארת הש"י בנגלה בנובלות חכמה שלמעלה המתגלה בעולם שהוא התורה, ולא מצד שכל החכמים, רק מצד שישראל נביאים בני נביאים, שרשם דבוק בשורש הנעלם וחלק אלוה ממש, הם מכוונים מעצמם לעשות מעשה שאין בה שום הארה גלויה כלל ונעלם לגמרי, רק מצד דיבוקם בנעלם הם משיגים הנעלם. וזהו הכרת הנוכח דלעתיד, שהוא בהוה נעלם לגמרי, רק מצד דיבוקם בנעלם הם משיגים גם זה, וזהו דמדלגי, כי מחכמה ואילך שהוא ראשית הגלוי

למפרע, ומיהו רושם זה אינו מצד ההתגלות, שהרי בנגלה הוא כח הבחירה ואין שייך רושם קודם מעשה שמא לא יבחר בטוב, רק מצד ההעלם. וזה ענין קדושת ראש חדש שלא נזכר בתורה כלל, כי לא היתה בו התגלות שכינה בעבר, רק לעתיד נאמר והיה מדי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו יבוא וגו' (ישעיה סו, כג), שיהיה גלוי הנוכח גם בראש חדש. כי לעתיד נאמר שיהיה שיר חדש, פירוש כמו שאמרו בשוחר טוב (פז, ז) על פסוק ושרים כחוללים כו', כי לעתיד לבוא יהיו משוררים בכל שעה שיר חדש, כי כמו שהש"י אין לו גבול וסוף כך להשגתו אין גבול, ובכל רגע ישיגו הכרת נוכח במדריגה מחודשת ונוספת עד אין קץ כלל. רק בעולם הזה שהוא מוגבל, ההשגה גם כן בגבול, אבל לעתיד יהיה נקרא שיר חדש, כי תדיר יהיה חדש, כי השיר מצד ההכרה, ובכל רגע יהיה הכרה מחודשת ושיר חדש, ואין רגע שישוררו שיר שכבר אמרו ברגע שלפניו, ונמצא לעולם יהיה שיר חדש, זהו ענין ראש חדש. ועיין זוהר תרומה קל"ח ריש עמוד א', והוא רומז לישראל שעתידים להתחדש כמותה, ודוד המלך ע"ה ביחוד, כמו שאמרו ז"ל (ר"ה כה, א) שלח לי סימנא דוד מלך ישראל כו', שהוא סימן לקביעות החודש. ולכן נזכר ענין קדושת החודש בכתוב רק בענין דוד המלך ע"ה עם שאול, ומשם למידין סעודת ראש חדש, דאז נתחדש התגלות אור זה בעת התחלת בנין המלכות לישראל בכלל ומלכות בית דוד בפרט, שזהו התחלת התגלות רשימת אור דלעתיד.

[ג] ונקבע בראש חדש ולא בשבת, דיהיה גם כן גלוי אור זה לעתיד, לפי שקדושת שבת קביעה וקיימא והוא מצד הש"י, וכל זמן שאינו מאיר אין שייך השגת בני ישראל הרשימו מקודם, רק קדושת ראש חדש דישראל מקדשי,

17. תענית כח, ב: "רב איקלע (הגיע) לבבל, חזינהו דקא קרו הלילא בריש ירחא (בראש חדש). סבר לאפסוקינהו. כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי, אמר: שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם."

עלי אהבה, דזהו עיקר האהבה דהש"י לבני ישראל במה שהם דבוקים בשורש הנעלם, והגם שהן מדלגין ואין מסודר, שהוא היפך דגלוי דהוא מסודר, עם כל זה דבוקים בהש"י. וזה טעם במה אהבתנו וגו' ואוהב את יעקב וגו', בלי שום טעם רק שזה שלי ולחלקי.

הולך בסדר, אבל בנעלם אין מסודר כנודע, כי כאשר הוא מסודר אז הוא בשלימות והוא בגלוי, אבל הנעלם הוא עומק ראשית של שורש המחשבה בהיותו בהעלם עדיין מן החכמה עצמה ואינו בהתגלות, על כן הוא בדילוג ואין מסודר עדיין. ועל זה אמרו ודילוגו

אות ט

ודברים שטובתם נעלמת, דלפי הראות היה טוב להיפך, כענין צעקת ירמיה מדוע דרך רשעים צלחה וגו', דכפי הנראה הוא המשכת מדת הגדולה והחסד דהש"י שלא במקום הראוי. וזה שסיים גם כאן בפרוה רשעים וגו' ואתה מרום, פירוש ברום מעלה ועולמות העליונים, דהיינו עולם המחשבה זה נקרא מרום, שהוא מתרומם מהשגת בני אדם, שזהו מהנסתרות וכבשי דרחמנא, שאין נגלה שלות הרשעים ויסורי הצדיקים, כדרך שאמרו (מנחות כט, ב) ברבי עקיבא כך עלה במחשבה.¹⁸ ועל זה נאמר מאד עמקו מחשבותיך, שיש בו מעמקים של טובה הנקרא טוב מאוד.

[ב] וכל מעשי אדם הוא מעשי הש"י, כמו שנאמר (ישעיהו כו, יב) גם כל מעשינו פעלת לנו. וזה ודאי מה גדלו, כטעם זדונות נעשו כזכיות. ומחשבות אדם והנסתרות דאינון מוחא וליבא הם ודאי לה' אלקינו, והם מחשבותיו יתברך, אלו מאוד עמקו, כענין לא יהרהר אדם ביום כו' (כתובות מו, א).¹⁹ ראית קרי בלילה הוא מעשה שאנו צווחים על זה גם כל מעשינו וגו', דאנו לא רצינו בזה כלל. ותיקון על זה בזמן הוא

[א] הש"י נקרא לעולם גומל חסדים טובים, כי זה כל פעולותיו, וכל אצילות מדותיו היתה רק לצורך להטיב לישראל, וכמו שאמרו בשוחר טוב (קטז, ב) אזנים שלמעלה אין כרויות אלא לשמוע תפלותי, שנאמר אזנים כרית לי, וכיוצא בזה בכל כחות שלמעלה הוא רק לצרכינו להטיב לנו. וכאשר נראה פעמים לעין לא כן, זה אדרבא להטיב בטובה יותר גדולה שלמעלה מן השכל האנושי, וכדרך שאמרו בבראשית רבה (ט, ה-ז) טוב מאוד זה יצר הרע ומות ושינה, דכל אלו נראים לא טוב לעין, ועל זה אמר דהוא טוב מאוד, דבזה יש עומק טוב. על דרך משל האוכל מאכל מתוק לחיך הוא בשביל הנאתו ברגע, אבל האוכל מאכל מרור על כרחק שהוא להבריא גופו, דלולי כן ודאי לא היה אוכלו, אם כן על כרחק הנאתו מרובה יותר הרבה. ועל זה נאמר מה גדלו מעשיך ה', פירוש מעשיך הוא כל עולם העשיה הנגלה ופעולות הנגלים, גדלו הוא מדת הגדולה והחסד להטיב, והרבה טובות יש בנגלות המעשים. ומאוד עמקו מחשבותיך הוא כטעם טוב מאוד, מחשבותיו הוא עולמות הנעלמים

18. מנחות כט, ב: "אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע, הראהו לי, אמר לו: חזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו, כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני, נתיישבה דעתו. חזר ובא לפני הקב"ה, אמר לפניו: רבש"ע, יש לך אדם כזה ואתה נתן תורה על ידי? אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני. אמר לפניו: רבוננו של עולם, הראיתני תורתך, הראני שכרו, אמר לו: חזור לאחורך. חזר לאחוריו, ראה ששוקלין בשרו במקולין, אמר לפניו: רבש"ע, זו תורה וזו שכרה? אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני."

19. כתובות מו, א: "ונשמרת מכל דבר רע - מכאן אמר רבי פנחס בן יאיר: אל יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה".

יגיעים נראה דבר רק. ועל זה נקבע פורים באותו חדש, דבו חייב לבסומי עד דלא ידע, לומר דבאמת הנודר מן המולים אסור בערלי ישראל, דאין הערלה נקרא אלא על שם העכו"ם (כמ"ש נדרים לא, ב), ועמך כולם צדיקים שומרי הברית, שכולם נקראו על שם יוסף שארית יוסף. והגם שאין נראה כן, הוא רק למראית עין לפי שאין אנו יגיעים נראה דבר רק ועלמא דשקרא, אבל בשוב ה' וגו' היינו כחולמים שהכל חלום והאמת אין כן, כי באמת גם כל מעשינו פעלת לנו הגם שאנו לא ידענו בין ימין לשמאל, והיינו שכורת ולא מיין. ועל ידי זה הוא ניצוח לעמלק שהיה זורק מילותיהם (תנחומא תצא ט-י), כידוע דלכך אין עמלק נופל אלא ביד זרעו של יוסף (כמ"ש ב"ב קכג, ב), דהיינו בחודש אדר. ובכח זה שאנו דבוקים בהש"י גם בעת הביסוס עד דלא ידע, כי אין אנו צריכים ידיעה והתבוננות שכל כלל דעצם שרשינו דבוק בהש"י וכל אשר אנו עושים הוא העושה וזהו במעשה. ואח"כ חודש ניסן ובימים יום השבת הוא על המחשבה, ושגם כל הרהורא דיומא שלנו דבוק בהש"י, ושגם על מחשבות שלנו נאמר מאוד עמקו מחשבותיך, וזהו הגאולה שלימה שמעין עולם הבא.

חודש אדר בשנה, דכפי הנראה ממה שיש פעמים שני אדרין שהוא נגד שבט יוסף, שהוא פעמים שבט אחד ופעמים שנים (וכן איתא בס' קדושת לוי). גם מזלו דגים, כמו שנאמר ביוסף וידגו לרוב, והוא על הפריה ורביה, כמו שאמרו (ר"ה ת, א) אימת לבשו כרים הצאן באדר שהוא היפך משחית זרעו. ומתחיל אחר השובבי"ם, שידוע מטעם האריז"ל שאז הוא גמר התיקון עד פרשת כי תקנה עבד עברי. ונברא באות ה'ק' כמו שכתוב בספר יצירה. ויום שישי שהוא בימים גם כן נגד מדת יוסף שהוא מדה ששית כנודע נברא באות ר' כמו שכתוב בספר יצירה. והם אתון דשקרא כמו שאמרו בזוהר בתחלת ההקדמה. והיינו דעולם הזה נקרא עלמא דשקרא, מה שאין כן עולם הבא עלמא דקשוט. והש"י ברא עולם הזה, הרי ברא כח זה השקרא, והכל נברא באותיות התורה. ואותיות ר"ק' הם כח זה, כי ה'ש' הוא יסודא דקשוט, והיינו שנאמר כי לא דבר רק וגו', ואמרו ז"ל (ירושלמי פאה פ"א ה"א) ואם רק מכס הוא רק, למה שאין אתם יגיעים. דעולם הזה הוא עולם היגיעה והשתדלות, ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (ע"ז ג, א) שהוא עלמא דקשוט, ונמצא גם הערב שבת ועולם הזה אינו דבר רק, רק לפי שאין אנו

אות י

גדפין, והלכה נשברו אנפיה כשר (חולין נו, ב) כידוע. אבל בגופא דמלכא שם אין חטא, דיעקב אבינו ע"ה מטתו שלימה, ואין שום זרע ישראל ניתק מעצם דביקותו בהש"י כלל. ועל זה נאמר יפול מצדך (אלף ורבה מימין אליך לא יגש, תהלים צא, ז) כי זה לעומת זה עשה אלהים, שלושת כחות הרע הם עבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים. וידוע העומד לעומת חבירו, ימין זה נגד שמאל זה כו' (עיינ רעיא מהימנא זח"ג רמו, ב), וזהו יפול וגו', דהשמאל דהיינו יראת הש"י היא מפלת תאות רעות, וכמפורש בכתוב (בראשית כ, יא) כי אמרתי רק אין יראת וגו', כי השקועים בתאוה אין יראה נגד פניהם. ולכך

[א] **שלושת** עמודי העבודה הם אהבה ויראה ודביקות. אהבה ויראה הם תרין גדפין ושתי זרועות עולם, והם תרין אבהן אברהם ויצחק. ודביקות הוא מאן דאחיד בגופא דמלכא, צורתו של יעקב אבינו ע"ה חקוקה בכסא הכבוד, אמת ליעקב ואין אמת אלא תורה (ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח), ומאן דאחיד באורייתא אחיד בגופא דמלכא. ונאמר ואתם הדבקים וגו', דכולם נקראו בשם יעקב וישראל, ואף על פי שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד, א), ולא ניתק ממדת דביקות בהש"י באמת, כי לא עברו ישראל עבודה זרה אלא להתיר עריות (כמ"ש שם סג, ב) תאות ואהבות רעות. וכל החטאים הן בתרין

בשלימות, וכמו שאמרו (מ"ר ר"פ תזריע) אפילו חסיד שבחסידים כו' לענין תאוה.²¹ וכן אמר (משלי כו, ד) ומי יעמוד לפני קנאה, והוא צד השמאל דרע אין לך אדם יעמוד כנגדו. וכמו שאמרו (ב"ב קסד, ב) שלושה דברים אין אדם ניצול בכל יום, הרהור עבירה ואבק לשון הרע הם שני קצוות כנוכר, ועיון תפלה הוא נגד יעקב אבינו ע"ה דמטתו שלימה ואין בו פסולת כלל, שאפילו רשע שבישראל בשם ישראל יכונה, ואפילו ריקנין שבך (מלאים מצות כרימון, סנהדרין לו, א) וכמו שאמרו (שם) וירח ריח בגדיו בוגדיו, רק מכל מקום יש מדריגות. ותפלה פירוש התחברות ודביקות, וזהו עיון תפלה דאין אדם ניצול, דבזה גם יעקב אין שלם לגמרי להיות כולו שוה וחד בלא מדריגות בענין השלימות והדביקות. וכמו לעתיד יעשה הקב"ה מחול לצדיקים כו' (כמ"ש סוף תענית) פירוש עיגול, דיתגלה מדריגת העיגולים דשם אין מדריגות דכולו שוה בשלימות, מה שאין כן קומת יעקב אבינו ע"ה הוא קומת היושר דצורת אדם, שבזה יש מדריגות ראש וסוף וקצוות כנודע. ואי אפשר לינצל דהיינו להגיע לשלימות גמור, כי כח זה עדיין אינו בשלימות כנוכר עד ביאת משיח שהוא יהיה בתכלית השלימות, וכפרנס כן דור (כמ"ש ערכין יז, א) כל הדור יהיה בתכלית השלימות, ואז ינצלו גם מעיון תפלה דיהיה דביקות הגמור. וממילא ינצלו מהרהור עבירה ואבק לשון הרע, דהם אין שייכים באמת לגוף אדם, וכמו שאמרו באברהם ויצחק אין מטתן שלמה, פירוש מטה שפרים ורבים עליה דהיינו בתולדות, אבל בעצם יש שלימות. וכן בעצם אהבה ויראה גם כן יש שלימות, וכמו שאמרו בסנהדרין (מד, א) משל לאסא דקאי ביני חילפי אסא שמיא כו', שהמשילו חטאים הסוכבים לאדם כקוצים

היראה היא תרעא לאעלא גו מהימנותא (זח"א יא, ב), היינו ההתחלה בילדות דאז יצר התאות בוער. ויפול רק אלף, כי אמרו (סוטה מז, א) יצר כו' וימין מקרבת.²⁰ אבל רבבה מימין, על ידי אהבת הש"י הגורמת אהבת ישראל ודוחה רציחה וכעס וקנאה ואביזרייהו, ולאלו היא דוחה לגמרי דאין בזה קירוב כלל. ויפול רבבה לשון ריבוי מאוד, מה שאין כן אלף הוא גם כן סך רב דרך גוזמא בכמה מקומות אבל הוא תחת סוג המספר, כי אלף הוא סוף המספר היותר גדול בלשון הכתוב, מה שאין כן רבוא לשון רבוי אינו בסוג המספר דהיינו בלא גבול. אבל שם ההפלה בגבול, דכשמגיע לרבוי בלא גבול שזהו דרגא דימין אז היא מקרבת, כטעם אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש (סוכה נב, ב), היינו לא שתדחהו רק תמשכהו לשם, כי התורה תבלין כמו דבר המתבל ועושה הבאוש טוב וטעם לשבח. ואלו, דהיינו לגופא, לא יגש, דשם אין שליטת היצר רע כלל כנוכר לעיל, דאפילו כל רוחות שבעולם לא יזיזו מגוף הדביקות דישראל לאביהם שבשמים ומים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וגו'. וזה טעם תלמידי חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהם (כמ"ש סוף חגיגה), כטעם אליך לא יגש, דמאן דאחיד באורייתא אחיד בגופא דמלכא, ושלחובא דיצרא בישא הוא עצמו אור של גיהנם ולגופא לא יגש כלל ואין לו שליטה באמת.

[ב] ומעשה אבות סימן לבנים, כי שורש נפש הבן מטיפי מוח של האב, דלכן אמרו (סוף פרק ב' דעדות) האב זוכה לבנו כו'. ובפרט אבות העולם, אין לך נפש מישראל שלא יהיה כלול בו שורש משלושה אבות, דלכן נקראים אבות. ואברהם ויצחק אין מטתן שלימה דנמצא בהן פסולת, כן מדת אהבה ויראה אי אפשר

²⁰ סוטה מז, א: "תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: יצר תינוק ואשה, תהא שמאל דוחה וימין מקרבת".
²¹ ויקרא רבה יד, ה: "הן בעוון חוללתי. רבי אחא אמר: אפילו אם יהיה חסיד שבחסידים אי אפשר שלא יהיה לו צד אחד מעוון. אמר דוד לפני הקב"ה: רבון העולמים, כלום נתכוון אבא ישי להעמידני והלא לא נתכוון אלא להנאתי".

העייגולים ונגלה אור העייגולים שאין מדריגות בעצם כלל. ועדיין לא הגיע לזה אדם, שהרי עדיין לא נתגלה אור זה בעולם עד שיבוא אחד מזרעא דדוד שהוא דרגא דתפלה, כטעם ואני תפלה (תהלים קט, ד) כמו שאמרו בזהר כמה פעמים, ויזכה לעיון תפלה בשלימות, וכמו שאמרו במגילה (יח, א) כיון שבא דוד באת תפלה.

הסובבים לשובנה ואינו מעצם האדם רק שסובבים ומקיפים אותו מצד ההתפשטות של האדם. אבל מצד עצם נפש הישראלי אין בו חטא כלל, רק המדריגות במעלת הדביקות בזה החילוקים הוא בעצם הנפשות, שמצד קומת היושר יש מדרגות בנפשות, ומדריגה השלימה דהיינו לינצל לגמרי מעיון תפלה שיגיע לסוף קומת היושר בשלימות אז תיכף מתחיל

אות יא

נכלל בזה. רק החילוק ביניהם, זה נקרא הזה פירוש הנגלה לעין, וזה נקרא הבא פירוש הנעלם. וכמו שאמרו בריש פסחים דומים ליום ולילה, פירוש דבעולם הזה מצד הסתר האור נגלה צרכי עולם הזה כאלו הוא ההיפך מרצון הש"י כי תאות עולם הזה משכיחים. אבל מצד הגלוי נגלה דכל מה שברא הש"י לכבודו ולקילוסו (כמ"ש שוחר טוב ריש מז' י"ט), ולא ברא הש"י דבר להשכיחו ח"ו, ואם כן ודאי כל צרכי עולם הזה מה שברא הש"י שיהיו נצרכים לאדם הם באמת עומדים ברומו של עולם, פירוש בההתרוממות שיש לענין העולם, רצה לומר לענין הבריאה כולו. והיינו כי על ידי התפלה שהוא מכיר שכל צרכיו מהש"י, ואם הש"י לא יתן לו אין לו כלום, הגם שהרי שלחן והרי כו' (קידושין מו, א) אין לנו מה לאכול,²² אלא אחר התפלה ומבקשים מהש"י שיתן, על ידי זה מתרוממים כל צרכי האדם ונבראי העולם לרום המעלות. ויש חילוק בין אור תורה לתפלה, שהם נקראים יום ולילה ושמים וארץ כנודע. כי התורה הוא אור הש"י שממשיך בעולם, וכדרך שאמרו (ברכות ח, א) משחרב בית המקדש אין לו

[א] **התפלה** הוא מדברים העומדים ברומו של עולם, כמו שאמרו בברכות (ו, ב) על פסוק כרום זלות,²² פירוש שהוא מרומם מכל עניני עולם הזה כידוע, תפלה כעומד לפני המלך, כמו שאמרו בעירובין (סד, א) היכי דמי שיכור כו'.²³ והעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ודאי מרומם מכל חמדת עולם הזה, ומשה רבינו ע"ה יוכיח לחם לא אכל וגו' שעמד בהר לפני ה'. ואמרו (ברכות ו, ב) אין עמידה אלא תפלה, פירוש עמידה לפני ה' הוא רק בתפלה. דאורייתא אחיד בגופא דמלכא ונקרא איש אלהים בעלא דמטרוניתא, אבל תפלה היא מטרונה, כמו שאמרו בתיקונים (סוף תיקון יג) ברתא דמלכא דא צלותא. ובני אדם מזולזים, פירוש מצד מדריגת בני אדם קדמאה היפך בני אלהים דשקועים בעולם הזה נמשך זלזול, דחושבים כל עיקר תפלה היינו רק שאלת צרכיו בעולם הזה, הרי דעיקרה בצרכי עולם הזה ולא ברומו של עולם. אבל באמת כל עניני עולם הזה הם גם כן מהש"י, ועולם הזה ועולם הבא אין שני ענינים נפרדים, דשניהם נקראים עולם, שם עולם רצה לומר כל ברואי ועניני עולם

22. ברכות ו, ב: "אמר ליה ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי, ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק: מאי כרם זלת לבני אדם? אמר ליה: אלו דברים שעומדים ברומו של עולם (רש"י - כגון תפלה, שעולה למעלה) ובני אדם מזולזין בהן."

23. עירובין סד, א: "אמר רבה בר רב הונא: שתוי אל יתפלל, ואם התפלל - תפלתו תועבה. היכי דמי שתוי והיכי דמי שיכור? שתוי - כל שיכול לדבר לפני המלך, שיכור - כל שאינו יכול לדבר לפני המלך."

24. קידושין מו, א: "אמר רבי יוחנן: הרי שלחן והרי בשר והרי סכין, ואין לנו לאכול."

ידי הרגשת הצער והחסרון, וכמו שאמרו (זח"ג קצה, א) תפלה לעני דמעטפא כל צלותין ובקעי רקיעין, לפי שהוא מתפלל מעומקא דלבא בהרגשת החסרון, וזה עצמו מהש"י. דכן מצינו בר' חנינא בן דוסא, כאשר היתה תפלתו שגורה, היינו דהיה מיצר לו מאוד חליו של פלוני וצערו, ואז היה פיו נפתח לבקש עבורו מעומקא דלבא. וכן כל צער שהש"י שולח ח"ו לאדם בעולם הזה הוא על זה לעוררו לתפלה, וכמו שאמרו ז"ל (שמו"ר כא, ה) על ופרעה הקריב, משל למטרונית שביקש המלך לשמוע קולה. ואמרו (יבמות סד, א) מפני מה היו האבות עקורים, שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, ועל זה אמרו לעולם יקדים (אדם תפילה לצרה, סנהדרין מד, ב) שנאמר היערוך שועך לא בצר, שיתעורר לתפלה קודם ולא יצטרך לצרה שתעוררנו ח"ו. וכל הגליות והיסורין הוא רק על זה להעלות כל עניני עולם הזה לרומו של עולם על ידי התפלה, להיות לילה כיום יאיר, כשיהיה זה בשלימות יתגלה אור היום דהיינו עולם הבא שדומה ליום.

[ג] ונאמר (איכה א, יג) נתנני וגו' כל היום דוה, ואמרו ז"ל (זח"ב יז, א. וח"א קטז, סע"ב) דהגלות אחד מימיו של הקב"ה, ובכל מקום קורין לצרות ישראל חושך ולילה, דיום בלשון הכתוב אינו אלא אור הש"י המאיר בלבבות בני אדם. אבל גלה בכאן הסוד, דכל הגלות אינו אלא יום, מצד התגלות מדת היום כאשר הש"י רוצה להאיר לעולם, וכדרך שאמרו ז"ל (ירוש' ברכות פ"ב ה"ד. ומ"ר איכה א, ע) דבתשעה באב נולד משיח, וכן אמרו (יומא נו, ב) דבחורבן מצאו כרובים מעורים זה בזה, וידוע דזהו התחברות בני ישראל לאביהם שבשמים. רק יש יום אחד להש"י אשר הוא לא יום ולא לילה, פירוש כי

להקב"ה (בעולמו אלא ד' אמות של) הלכה בלבד, דשם שופע אור הש"י כמו בבית המקדש שהיה לו דירה בתחתונים. ותפלה הוא בהיפך, כי אין תפלה אלא על חסרון שיש לו, על זה הוא מתפלל להוושע, ונמצא הוא רק על ידי חשיכה ושפלת מארץ על ידי זה פיו נפתח בתפלה ומתעלה ויושב ברומו של עולם. כמאן דאמר בסוטה (ה, א) אתי דכא, דאני את דכא הוא על ידי דברי תורה, ודכא אתי הוא על ידי התפלה.²⁵ ואז לילה כיום יאיר, וכמו שאמרו (ריש שוח"ט תהלים) דבקש דוד המלך ע"ה שיהיה קורא תהלים כעוסק בנגעים ואהלות דהיינו גופי הלכות.

[ב] ונאמרו בשוחר טוב (כה, ז) על פסוק אותך קויתי כל היום (ובמד' פו, ב) על פסוק אליך אקרא כל היום, וכי אפשר לאדם להתפלל כל היום כולו, אלא זה עולם הזה שהוא יום לאומות העולם ולילה לישראל. ולכאורה לפי התירוף קשה יותר, דכסבורים אנו כל היום לבד והוא הוסיף כל זמן עולם הזה יום ולילה תמיד לא ישבות, ועוד שקרא לעולם הזה כשם השייך לאומות העולם והיה לו לקרותו לילה כשם שהוא לישראל. אבל באמת אמרו ז"ל (מד"ת מקץ ט) עתים הם לתפלה, וכמו שנאמר (תהלים סט, יד) ואני תפילתי וגו' עת רצון. פירוש עת רצון כשהש"י רוצה שיתפללו לפניו, כטעם אם תפילתי שגורה בפי (ברכות לד, ב),²⁶ כי לולי הש"י אי אפשר לאדם להתפלל כלל לפניו, וכמו שתקנו בתחלה ה' שפתי תפתח וגו' אז אוכל לפתוח פי בתפלה. וכשהש"י רוצה שיתפללו לפניו ופותח הפה בתפלה אז ודאי תפלתו שגורה, פירוש שגורה שלוחה מלמעלה שהש"י שלחה לתוך פיו ואז הוא מקובל, דהיינו עת רצון. וידוע דעיקר התפלה הוא על

25. רש"י סוטה ה, א: "אתי דכא - אני מגביהו עד ששוכן אצלי והיינו אשכון את דכא. אני את דכא - אני מרכין שכניתי אצלו".

26. ברכות לד, ב: "אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל על החולים ואומר, זה חיו וזה מת. אמרו לו: מנין אתה יודע? אמר להם: אם שגורה תפילתי בפי - יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו - יודע אני שהוא מטרורף".

מעורר לאדם לעבודה ותפלה, על ידי זה מעלה כל עניני עולם הזה לרומו של עולם ולילה כיום יאיר בקרני הוד. מה שאין כן תורה הוא רק קדושה הפנימית של בני ישראל, דאין מוסרין דברי תורה לעכו"ם (כמ"ש חגיגה יג, א), ואין הם מכירים בזה כלל. ולכך התעוררות יום ואור זה בעולם הוא על ידי יסורין והרגשת הצער כנזכר לעיל והוא יום לעכו"ם.

[ד] ואין הכתובים ורו"ל קוראים יום על שם הדמיון מה שנדמה לאומות העולם ליום, דזה הבל, רק שבאמת הוא יום, דהיינו שהקב"ה מתעסק בזה להאיר גם לאומות העולם ששיגו גדולת ישראל, וכטעם לא גלו ישראל אלא להוסיף גרים (פסחים פז, ב). מה שאין כן בעולם הבא לא יהיה העסק אלא עם ישראל לבד, וכמו שנאמר ה' בדרך ינחנו ואין (עמו אל נכר, דברים לב, יב) ואין מקבלין גרים לימות המשיח (כמ"ש יבמות כד, ב). ולישראל הוא לילה, דיסורין מעבירין על דעתו ודעת קונו (כמ"ש עירובין מא, ב), וכמו שאמרו (ברכות יז, א) ומי מעכב (שאור שבעיטה ושעבוד מלכויות). רק כאשר מתעורר על ידי זה לתפלה אז ממילא לילה כיום יאיר ונגלה אור זה וקרני ההוד, דהגם ששקועים בעולם הזה כאומות העולם אין כן אצל ישראל דהם כל צרכיהם מקבלים מהש"י. ואז נקרא אליך אקרא כל היום, דכשמגיע לקריאה מתוך הצרה אז יש לקרותו יום כמו שהוא לאומות העולם, דהרי יום ואור זה מאיר הש"י אז שיאירו ישראל כל כך עד שכל רואיהם יכירו ו'גו' גם אותן שאין מכירין פנימיות האור. וטעם אליך אקרא כל היום כטעם ואני תפלתי ו'גו', כי עסק הש"י להאיר אור יום הזה הוא עת התעוררות עת רצון, דהיינו רצון לתפלה, שהתעוררות זה הוא על ידי אור היום הזה שהקב"ה מעורר להאיר בעולם קרני הוד דישראל.

מדות הש"י כל אחד הוא אור מיוחד במדריגה וענין מיוחד. וידוע מהאריז"ל דדוה בהיפך אתון הוד, שהגלות הוא ממדה זו (כמ"ש זח"ג רפב, א וש"מ). והיינו כי הוד נקרא זיו ויופי הבולט מחוץ לעין רואים ולא אור פנימי לבד, וכענין קרני הוד דמשה, וכן אהרן הכהן ברזא דהוד הוצרך לבושים לכבוד ולתפארת. ופנימיות ישראל באמת דבוק בהש"י, רק מצד חוץ יש טענה לרואים הללו כו' והללו כו'²⁷ כמאמרם ז"ל כמה פעמים, וזהו מצד חשכות עולם הזה, וכמו שאמרו (ברכות יז, א) גלוי וידוע שרצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיטה ושעבוד מלכויות. דבעולם הזה הפנימיות נעלם ובחיצוניות אי אפשר להיות נקי ומזהיר לגמרי. אבל הש"י רוצה להאיר גם לחיצונית דישראל, דראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ו'גו', וכמו שנאמר לעתיד ונהרו אלי כל הגוים ו'גו', וכן כמה פעמים. ונמצא הארה זו הוא עיקרה לצורך חיצונים, דישראל עצמם יש להם השגה באור פנימי ודביקותם בעצם. כמו דרך משל עשיר המתלבש בלבושי כבוד הוא רק לרואים שאין יודעים עשרו יכירוהו על ידי בגדיו. ונמצא הוא לצרכן של אומות העולם להאיר להם, ולא אור גמור ח"ו שישפיע להם, רק ששיגו אורן של ישראל וקרני הוד שעליהם ויראו ממך. וכאשר הש"י משפיע טובה הוא נשפע בכל עולם כמדריגתו, וכאשר הש"י רוצה להשפיע אור זה, דהיינו שחיצוניות ישראל, פירוש כל תאוות וחמדות עולם הזה ששקועים בהם, יהיה ניכר לכל שהוא לרצון שמים לבד, ושיכירו גוים כח מלכותך. פירוש מלכות הש"י הוא רק בישראל, רק כח מלכותך הוא כענין זיו ההוד, זה יוכלו להכיר כי שם ה' נקרא על ישראל. וידוע אהרן הכהן הוא עבודה, ואין עבודה אלא תפלה, כי אור זה הוא שהש"י

27. שיר השירים רבה ב, ב: "או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי. רבי יהושע בשם רבי חנן אמר: גוי מקרב עם ועם מקרב גוי אין כתיב כאן, אלא גוי מקרב גוי. שהיו אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלין בלורית ואלו מגדלין בלורית, אלו לובשי כלאים ואלו לובשי כלאים, אם כן לא היתה מדת הדין נותנת שיגאלו ישראל לעולם".

אות יב

שאמרו בויקרא רבה (ריש פ' יז) על פסוק מסילות בלבבם, דשבילין דאורייתא כבישין בלבהון. ובשוחר טוב (ק"ט, ז) על פסוק בלבי צפנתי אמרתך, כל מי שדברי תורה בלבו אין יצר הרע שולט ונוגע בלבו. ואינו סותר מה שאמרו בסוכה (נב, א) על פסוק כי הגדיל לעשות ובתלמידי חכמים יותר מכולם.³⁰ דטעם אין שולט כדרך שאמרו שילהי חגיגה אין אור של גיהנם שולט, ולא אמר אין נכנס לגיהנם, רק למדו ממזבח הזהב דהיה אור בוער רק שאין מכלה. מה שאין כן דואג דנדחה מחלק עולם הבא הרי מכלה, על זה אמרו משפה ולחוץ. ומכל מקום דורשי רשומות אמרו כולן באין לעולם הבא (סנהדרין קד, ב). פירוש דחלק עולם הבא נקרא בינה כנודע, דהיינו רק על ידי הבינה שבלב. אבל יש רשומות והיא מקום יותר עליון דלא קיימא לשאלא, ואין השגת אדם שם רק ברשימו שלו. שם אף זה דמשפה ולחוץ אין נדחה, דהוא למעלה מן הלב, וסוף מעשה דבוק במחשבה תחלה בעולם הזה שהוא עולם המעשה, ועקימת שפתיו הוי מעשה אף בזה יש קדושה ומועיל להכניס הקדושה בלב על ידי כך, וזה טעם וחיים ביד לשון.

[א] **תפלה** עיקרה בלב כמו שאמרו (תענית ב, א) עבודה שהיא בלב כו' זו תפלה, וכן המתפלל צריך שיכוין את לבו (ברכות לא, א) וטובי. ותורה כפי הנראה עיקרה במוח, אבל אנו מבקשים ותן בלבנו בינה וגו'. כידוע דיש חכמה ובינה שהם מוחא ולבא. פירוש חכמה הוא כללי דברי תורה המפורשים, ובינה הוא התבוננות דבר מתוך דבר המפורש לדון ולהורות בשעת מעשה. וכן מצינו בלשון חכמים בסנהדרין (לה, א) ליבא דאינשי אינשי,³⁴ הרי דהתחדשות נובע מן הלב. וחכמה ובינה הם תרין רעין דלא מתפרשין (זח"ג ד, א), כי תורה נקרא רק מה שמורה ללב, וכדרך שאמרו (ירושלמי ברכות פ"א ה"ב) הלמד שלא לעשות נוח כו',²⁸ והאומר אין לו אלא תורה אף תורה אין לו (כמ"ש יבמות קט, ב). ונאמר (משלי יז, טז) למה זה מחיר (ביד כסיל לקנות חכמה) ולב אין, כל שלב אין אף על פי שידוע דברי תורה נקרא כסיל, רק שמחיר בידו לקנות חכמה, כי אף חכמה אין בידו כל שאינו בלב. שזה כדרך שאמרו (סנהדרין קו, ב) בדואג כל תורתו משפה ולחוץ, פירוש שאין נבלע בלב, כענין ולרשע וגו' עלי פיך²⁹ היינו בפה בלבד. ועיקר התורה רק שיהיה נבלע בלב, כמו

אות יג

שיש בו חסרון עצום הוא כלי גם כן לשלימות מופלג אם יזכה. כדרך שאמרו בזוהר (ח"ג רטו, ב) בדור המבול שהיו ראויים לקבל תורה. והוא כדרך שאמרו בסוכה (נב, א) כל הגדול מחברו

[א] **כפי** המעלה והשלימות שיש לאדם כך יש לעומתו חסרון כנגדו ממש כפי ערכו. כי מימות חטא אדם הראשון הכל מעורב טוב ורע, וזה לעומת זה שעשה אלהים הם בערבוביא. וכל

28. ירושלמי ברכות פ"א ה"ב: "הלמד על מנת לעשות ולא הלמד שלא לעשות, שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא. ואמר רבי יוחנן: הלמד שלא לעשות נוח לו אילו נהפכה שיליתו על פניו ולא יצא לעולם".
 29. תהלים נ, טז: "ולרשע אמר אלקים: מה לך לספר חקי, ותשא בריתי עלי פיך".
 30. סוכה נב, א: "תנו רבנן: ואת הצפוני ארחיק מעליכם - זה יצר הרע, שצפון ועומד בלבו של אדם. כי הגדיל לעשות - אמר אביי: (שמתגרה) בתלמידי חכמים יותר מכולם. כי הא, דאביי שמעיה לההוא גברא דקאמר לההיא אתתא: נקדים וניזיל באורחא. אמר: איזיל אפרשינהו מאיסורא. אול בתרייהו תלתא פרסי באגמא. כי הוו פרשי מהדדי שמעיהו דקא אמרי: אורחין רחיקא וצוותין בסימא. אמר אביי: אי מאן דסני לי הוה - לא הוה מצי לאוקומיה נפשיה. אול, תלא נפשיה בעיבורא דדשא, ומצטער. אתא ההוא סבא, תנא ליה: כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו".

המורה לו באצבע לומר זה הדרך לכו וגו' כענין שהיה בימות הנביאים זה נסתלק. וזהו ששאל מהיכי קשרו כו', פירוש אם אתה מכיר בפרט נתינת הש"י לחם לכל בשר ולדעת מהיכן הוא ההתחלה שהתחיל הש"י להכין לך לחם ומזון שעל זה תברך לו בפרט.

[ב] והיה אפשר לרב אשי לסבור סברא זו מהיכן דקדים בישולא מעצמו גם כן, דזה שכל פשוט דמהיכן שמקדים לאפות כבר קדם להיות מוכן למאכל אדם. רק כל הלכות של חכמי התלמוד לא היה אלא מדברים המושגים בהתגלות לבם, ולא מן השכל לבד, שזה אין נקרא חכמה כלל באמת. וכל זמן שלא היתה בהתגלות לבבו הכרה זו שהיכי דקדים בישולא הש"י מקדים להכין לו המזון, אז לא היה יכול להורות דמברך המוציא שם, דאין דברי חז"ל והלכות שלהם כמנהגים הקבועים באיזה ספר מוסר מצד השערת שכל. דאם כן מה היה ההבדל בין התלמוד המקודש לספרים אחרים מחכמי ישראל. אבל כל הלכות שלהם הוא רק מההתגלות הלב עד שנפתח הפה בהכרח לומר הלכה זו שאי אפשר כלל בענין אחר. והיינו על ידי הרגשת הנוכח דהש"י בפרט כל דבר עד שירגיש באמת בלבבו איך הש"י ברגע זה שליט בכל והוא אופה פתו ומכין מזונו, ולולי הוא לא היה לו לאכול, עד שממילא נפתח פיו לברך המוציא בדוכתי דקדים בישולא. על ידי הרגשה ברורה ומפורשת בלב כזו אפשר לחדש אותה

יצרו גדול כו', פירוש יצר דתאות שהוא נקרא שטות כמו שאמרו ז"ל (סוטה ג, א) על פסוק כי תשטה. וכפי גדלות החכמה כך יש גדלות שטות. ובהיות יצרא דעבודה זרה שליט, היינו להיות אור הנבואה נגלה אז להיות רואה בעין מראות אלהים - מזה נמשך יצר הרע לעשות אלהים אחרים הנגלים לעין. ולכן אמרו ביומא (ט, ב) דכשבטלוהו אנשי כנסת הגדולה אמרו לא איהו בעינן ולא אגריה,³¹ פירוש אגריה השלימות הנמשך ממנו, כי מעת שנעקר יצרא דעבודה זרה נסתלקה נבואה מישראל. כי כאשר אין חסרון בזה, אין שלימות להיות הכרת הנוכח דאלהי אמת לעין, רק בהעלם כטעם חכם עדיף מנביא, שהוא על ידי רוח הקודש עיין שם ברמב"ן בבבא בתרא (יב, א), והוא מצד ההעלם. לפי שאמרו בשיר השירים רבה (ו, ט) דאמר הקב"ה הנשמר מיצר רע דזנות מעלה עליו כאלו נשמר משניהם, אבל מכל מקום השמירה מיצרא דעבודה זרה הוא בהעלם, לכך ההשגה גם כן בהעלם. ואמרו בסנהדרין (קב, ב) חברא קרית לי מהיכי קשרו המוציא כו'.³² פירוש כי הברכה שתקנו חכמים הוא הכרת הנוכח שהש"י זן ומפרנס ונותן דבר מאכל והנאה זו, ועל זה מברכין ברוך אתה ה' בנוכח. אלא דמכל מקום הסיום בלשון נסתר המוציא כו', וכן כל הברכות. כי הכרת הנוכח הוא בדרך כלל מה שהוא מורשה מאבות. אבל בדרך פרט שיכיר בכל ענין הנוכח מהש"י

31. יומא ט, ב, תרגום: ויצעקו אל ה' אלהים בקול גדול. אמר רב ואיתימא רבי יוחנן: יצר הרע הוא שהחריב המקדש ושרף ההיכל והרג כל הצדיקים והגלה ישראל מארצם עדיין מרקד ביננו, הרי קבלנוהו לקבל שכר - לא רוצים אותו ולא שכרו ("לא איהו בעינן ולא אגריה")... ישבו בתענית שלושה ימים ושלושה לילות ומסרוהו להם. יצא כגור אש מבית קדשי הקדשים אמר להם הנביא: זהו יצר עבודה זרה. הטילוהו ברוד של עופרת שלא ישמע קולו. התפללו גם על יצר עריות ונמסר בידם. הזהירם הנביא שאם יהרגוהו יכלה העולם, כלאוהו שלושה ימים ולא מצאו ביצה טריה בכל ארץ ישראל (כיון שבוטל יצר פריה ורביה)... נקרו את עיניו ושחררוהו, והועיל שלא יחשוק אדם בקרובותיו.

32. סנהדרין קב, ב, תרגום: רב אשי אמר בבית המדרש: מחר נפתח במנשה חברנו (הוא מנשה המלך שנמנה בין המלכים שאין להם חלק לעולם הבא). בא מנשה ונראה אליו בחלומו. אמר: חברך וחבר של אביך קראת לי? מהיכן יש לבצוע את הלחם בברכת המוציא? אמר לו: איני יודע. אמר לו: מהיכן לבצוע המוציא לא למדת, וחברך קראת לי? - אמר לו: למד אותי דבר זה, ומחר אדרשנו בשמך בדרשה. אמר לו: ממקום שקרמו פני הלחם באפייתו. אמר לו: מאחר שאתם כל כך חכמים, מדוע עברתם לעבודה זרה? אמר לו: לו היית שם - היית מרים שולי גלימתך ורץ אחורי. למחרת אמר רב אשי לחכמים: נפתח בגדולים.

פתיחת אור דהכרת נוכח בכל פרט ופרט, זה אי אפשר אלא על ידי דרגא דנבואה. וזה שאמר לו מנשה חברא כו', דכפי החסרון שלנו כך היה השלימות גם כן בהשגת נוכח דהש"י כמראה באצבע, כי גם כל מעשינו פעלת לנו. וביקש ממנו שיאמר לו וידרוש בשמו בפירקא, פירוש האמירה אינו סיפור דברים רק שיאיר לו אור זה בקרב לבבו, דזה היה כל לימודם תלמיד מרבו, שהרב היה מגלה לו תעלומות לבו, ונפתח הלב של התלמיד גם כן, דדברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב. דלכן לא נכתב תורה שבעל פה, דתורה שבעל פה הוא לבו ומה שבלב אי אפשר לכתוב, כמו שאמרו בסנהדרין (לה, א),³⁴ ורק הפה קולמוס הלב הוא יכול להכניס בלב חבירו ותלמידו גם כן. וזה שביקש ממנו שיגלה לו אור זה בקרב לבבו כדרך רב לתלמיד, ואז ידרוש בפירקא, פירוש שיפרסם זה בלבבות כל בני ישראל, מאחר שיפתח זה בלבבו. וידרוש משמו, כי התגלות אור זה הוא על ידי התדבקות רוחיה ברוחא, דלולי כן לא נתגלה זה ללבבו דרב אשי. כי הוא מאור הנבואה שכבר נסתלק, ולא היה אפשר להתגלות הלכה זו רק בחלום שהוא אחד משישים בנבואה (כמ"ש ברכות נו, ב). [וגם ירבעם היתה לו מדרגה זו דהכרת הנוכח בכל פרט ופרט, והוא דרגא דיוסף כמו שכתבתי במקום אחר על פסוק כל אשר הוא עושה וגו'. ואמרו ז"ל (ב"ר סוף פרשה פ"ו) נכנס ומלחש יוצא כו' רצה פושרין כו'.³⁵ והוא גם כן ענין העגל

הלכה להיות הלכה קבועה אח"כ בתלמוד. כידוע דכל דבר שכבר היה אחד שהרגיש בירור אור זה על בוריו, כבר נפתח שער אותו האור בעולם. והוא פתוח אח"כ לכל, דזה כל ענין עסק הדורות שקבע הש"י אף על פי שהם מתקטנים והולכים. לפי שכל האורות שנפתחים בכל דור ודור על ידי אנשי סגולה מחכמי ישראל אין נסתמים עוד והם פתוחים לעולם ונעשים הלכות קבועות לכל ישראל. ולפיכך אע"פ שדורות אחרונים קטנים, מכל מקום יש להם מעלה זו דננס על גבי ענק. כי כבר פתוחים לפנייהם כל שערים שפתחו קדמונים, והם מחדשים והולכים לפתוח שערים אחרים. אע"פ שהם קטנים מאד, מכל מקום הם במעמקים יותר, כי הם כבר עברו שער בנפשם שנפתח לראשונים. וכל הלכות שהוא מאור המאיר בלב לכל אחד מחכמי התלמוד בפרט, כבר נקבעו לאורות והלכות קבועות לכל ישראל. כי מיד שנפתח אותו אור ללב חכם פרטי, לבבות כל ישראל מחוברות כלב אחד ומיד הוא פתוח בלב כולם, כל אחד כפי מדריגתו עד קטנות המדריגות. וכטעם (מו"ק כה, א) היה היה שהיה כבר בארץ ישראל³³ - יוכל להיות אח"כ אף בחוץ לארץ שהוא שפל המדרגה והעלם אור, מכל מקום אותו אור שכבר נפתח אין נסתם עוד. וזה השער לה' צדיקים יבואו בו, ועמך כולם צדיקים.

[ג] והלכה הזו דמהיכן קשרו המוציא, שהוא

33. מועד קטן כה, א: "פתח עליה רבי אבא: ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה ליה (רש"י - שאין שכינה שורה בחוץ לארץ). מתיב רב נחמן בר חסדא, היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים! אמר ליה (אביו): מאי היה - שהיה כבר (בארץ ישראל, ששרתה עליו רוח הקודש)".

34. סנהדרין לב, א: "דיני נפשות - גומרין בו ביום לזכות, וביום שלאחריו לחובה. לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב". ועל כך שואלת הגמרא בדף לה עמוד א: "נידייניה במעלי שבתא ונגמרין בחד בשבתא (מדוע לא יתחילו את הדין ביום שישי ויגמרוהו ביום ראשון?) - מינשו טעמייהו (עד יום ראשון ישכחו טעמיהם). אף על גב דשני סופרי הדיינין עומדים לפנייהם, וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין - נהי דבפומא כתבין, ליבא דאינשי - אינשי (ואע"פ שסופרי הדיינין כותבים פרוטוקול, מה שנאמר כותבים, אך מה שבלב האנשים - נשכח), הלכך לא אפשר".

35. בראשית רבה פו, ה: "רב הונא בשם רבי אחא אמר: מלחש ונכנס מלחש ויוצא, הוה אמר ליה מזוג רותחין והיו רותחין, פושרין והיו פושרין, אמר: מה יוסף תבן לעפרים אתה מכניס? חרשין במצרים באתר דחרשין חרישין (קסמים בארץ הקוסמים)? עד היכן (עד מתי חשד בו שעושה כשפים)? אמר רבי חייא: עד שראה שכינה עומדת על גביו, הדא הוא דכתיב: וירא אדוניו כי ה' אתו".

השלימות כן החסרון כנ"ל. והתחלת תיקונו כפי דורשי הרשימות היה כאשר התחיל לעורר אור משיח בן יוסף שהוא מזרעא דירבעם מאביה כמו שאמרו (בזוה"ח בלק נו, ב).³⁷

אלהים אשר ילכו לפנינו שיהיה בליטה לעין בכל פרט. ולכך עגל ראשון נעשה על ידי טבלא דעלה שור דארוננו של יוסף כמו שאמרו ז"ל (מד"ת תשא י"ט).³⁶ וכן עגלי ירבעם שהיה מזרעו, כי כפי

אות יד

[ב] ותיכף לתוקף החושך דיכסה וגו' מיד נגלה האור דישראל, כטעם לפני שבר גאון, שגאון העכו"ם הוא כפי תוקף החושך, דהיינו התגברותם ושליטותם בכל מיני חמדות עולם הזה ובכל מיני רציחה כסנחריב ונבוכדנצר והמן וטיטוס וכדומה זהו גאונם. ואז תיכף התחלת זריחת אור דישראל, כדרך שאמרו ז"ל (ירושלמי פ"ב דברכות ה"ד, ומ"ר איכה א, נא) דבתשעה באב נולד משיח. והגאון שלהם הוא רק לפני שבר, דכל קרני רשעים אגדע ותרוממנה קרנות צדיק. ולפני כבוד ענוה, דתוקף אור דישראל נקרא ענוה. כטעם משה רבינו ע"ה שהוא הגדול שבישראל גדלותו היתה והאיש משה ענו וגו'. כי גיאות הוא לבושו דהש"י, כמו שנאמר (תהלים צג, א) ה' וגו' גאות לבש, פירוש עולם העשיה והנגלה לעין בשר ודם זה נקרא לבוש דהש"י, כלבוש המכסה ומסתיר הגוף. ומצד הלבוש נקרא הש"י כי גאה גאה, שבעולם הזה מלוכה וממשלה נקרא גיאות, שהוא שליט בכל, זהו גיאות וגדולה. וכפי האמת אין זה אלא שפלות, כטעם (הוריות י, רע"ב) עבדות אני נותן לכם. שזה שיוורד לשלוט בפחותים ושפלים הוא שפלות שנעשה ראש לשועלים. ולבני ישראל שהם מכירים האמת, במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו אני את דכא וגו' (מגילה לא, א). וכן הם

[א] האור לישראל נמשך מן החושך של העכו"ם, כמו שנאמר כי החושך יכסה וגו' ועליך יזרח וגו'.³⁸ ואין זו דרך נקימה, דזהו מעניני עולם הזה, אבל בהגעת האמת מה איכפת להם ומה הנאה הוא זו כשיתגלה האמת ויתודע דאין שייכות לאלו עם אלו כלל, ואין נקמה אלא בדומים. אבל זו מענין ודרך ההנהגה שיסד הש"י, כי הזריחה נמשך מהחושך, כברייתו של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא (שבת עז, ב). והחושך הוא יצר רע דמחשיך אנפי ברייתא. ואמרו ז"ל (ב"ר ט, ז) טוב מאוד זה יצר הרע, כי ממנו נמשך הזריחה, כי יתגלה דהחושך יכסה וגו' רק לעכו"ם, אבל בישראל אין יצר רע שולט באמת כלל, בנקודה הנקראת בשם ישראל באמת לשם אין מגיע החטא, שהוא דוגמת אסא דקאי ביני הוצי (סנהדרין מד, א), פירוש הוצי הם עמים כולם כקוצים כסוחים. ולכל אומה מעכו"ם יש מין חשכות מיוחד, שבעים אומות כנגד שבעים כחות בנפש, ומצד הגוף ישראל דומין לאומות כפי מראית עין בשר, מזה נמשך שליטת חשכות זה גם בהם למראית עין. וזה ענין הגלות, שיתברר שאין כן באמת, והחושך וגו' אבל עליך וגו', וברישא חשוכא הוא אצלם לבד, ואח"כ ניכר יתרון האור דישראל מן החושך.

36. תנחומא כי תשא יט: "מיכה נטל הלוח שכתב עליו משה עלה שור כשהעלה ארוננו של יוסף, השליכו תוך הכור בין הזומים, ויצא העגל גועה כשהוא מקרטע".

37. זוהר חדש בלק נו, ב, תרגום הסולם: "ומשיח זה הוא משבט אפרים, ומזרע ירבעם בן נבט, הוא בנו של אביה, שמת בנעוריו, ובאותו יום שמת נולד לו בן. ונלקח מבית ירבעם אל המדבר. ושם לקחוהו מאה ושבעים גבורים, שכולם היו צדיקים משבט אפרים, שלא נמצאו בחטאו של ירבעם".

38. ישעיהו ס, ב: "כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים, ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה".

ולא גאון וגיארות, דרצה לומר גבהות והתנשאות ואינו אלא שפלות באמת, רק נקרא כבוד כטעם כסא הכבוד, שהכבוד הוא הדום רגליו, כי על ידי מדרגות שלמטה הוא הכבוד כנזכר, ואין כאן מקומו יותר.

דבוקים בו תוקף אורם הוא הענוה, שעל ידי כל שלוות והתנשאות דעולם הזה הם מכירים השפלות יותר. כי זה שפלות גדול להיות מתנשא בעולם הזה. וזהו לפני כבוד, דאז ישיגו לכבוד האמיתי, דאצל הש"י באמת נקרא כבוד,

אות טו

של כל אחד בפרט. וזהו שורש להשתדלות בתורה ומצוות להשיג השגה זו שהוא כפי שרשו. דלהשגה הכללית אין צריך השתדלות, וכידוע דלעתיד ישיגו מדרגת עיגולים, היינו שלא יצטרכו השתדלות, כי הוא מדרגת אור מקיף, דהיינו שהש"י מקיף מבחוץ לקומת אדם למעלה משכלו ועבודתו והשתדלותו הש"י מקיפו. ולא אמר זה בלשון ציווי רק דרך הודעה אנכי וגו', וכל דבור הוא פועל כן לעלמי עד, דדברות הקב"ה יש בהם כח הפועל, כמו שמצינו בדבר ה' שמים נעשו, ועל ידי דבור זה דאנכי הוא הארת אור זה בכל נפש בפרט לפי חלקו.

[ב] ובהתחלת התורה הארה זו מהש"י, וכדרך שאמרו (מכילתא בשלח מס' שירה ג, וזוה"ק בשלח סד, ב) ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל. דמה שעתידין להשיג בסוף כל הדורות על ידי השתדלות דאשפוך את רוחי על כל בשר וגו', זה היה בהתחלה בלא השתדלות, וכטעם בכל המקום אשר אזכיר את שמי לעתיד אבוא אליך מיד וברכתך. כי הש"י מראה דכל השתדלות הוא רק לבוא למה שמוכן, ואין אדם נוגע במוכן לחבירו (יומא לח, ב). וכטעם ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי, שאף אם ירבה בהשתדלות עד אין קץ אי אפשר שיגיע לשום דבר ושום מדרגה, מאחר שאינו בשורשו מאותו מקום, כי הוא משורש השנאוי, רצה לומר שהש"י עשה בעולם להיות דבר מראה

[א] שני מיני השגות אלהות יש: אחת כללית שהיא כשזה לכל ישראל מצד שהם מאמינים בני מאמינים מורשה מאבות דיש אלוה בורא משגיח ויכול וכו'. והוא השגת העיגולים מצד שהש"י סובב כל עלמין, דבהיקף ועיגול אין מדרגות, והוא בהעלם. ואינו בהתגלות לכו שאמרו ז"ל (שהש"י ה, ב) הקב"ה לבן של ישראל שנאמר צור לבבי. וזהו על ידי מדרגת היושר שהוא ממלא כל עלמין, והוא השוכן בתוך בני ישראל ממש בקרב לבן, והוא השגה בהתגלות לכו, ובזה יש מדרגות, כי ביושר יש מעלה ומטה ימין ושמאל, וכל אחד מדרגה חלוקה, ואין השגת נפש אחת דומה לנפש אחרת כלל, שהרי אין שרשם במקום אחד ממש בקומת היושר, שהוא קומת התגלות אורו יתברך לנפשות, דמשם הוא עצם הנפשות דישאל ושושר חיותם, כי חלק ה' עמו כחלק מן הכל. ובכל התורה כולה נאמר כמה פעמים אני ה' אלהיכם, והוא השגה שבדרך כלל לכלכם בשוה. אבל בעשרת הדברות פתח אנכי ה' אלהיך, היינו לכל אחד בפרט כפי מה שהוא. וכן דרשו כן בשוחר טוב (מו' קיט, ח) על פסוק בך בחר ה' אלהיך ולא אלהינו, דרצה לומר לכל יחיד ויחיד.³⁹ והיינו כי מצוות התורה גם כן ידוע שהם בקומת אדם נגד רמ"ח איברין ושס"ה גידין, ועל ידי התורה הוא חלוקת המדרגות, ולכך פתיחתה, דדבור הזה הוא שורש כל התורה כולה, הוא בהשגה זו הפרטית

39. שוחר טוב קיט, כא: "אמר משה: כי עם קדוש אתה לה' אלהיך. בכס בחר ה' אלהינו אין כתיב כאן, אלא בך בחר ה' אלהיך, אפילו אחד מכם חביב לפני הקב"ה יותר מכל האומות, וכן ישעיה אמר: כל הגוים כאין נגדו."

בכשפים, כמו שאמרו ז"ל (מנחות פה, א) תבן אתה מכניס כו',³⁵ ופירוש כשפים שמכחישין פמליא של מעלה (סנהדרין סז, ב),⁴⁰ היינו השתדלות לפעול בהשתדלותו נגד רצון הש"י ושאיין הש"י המנהיג. אבל אלהיך פירוש מנהיגך, והוא יציאת מצרים, שהאיר הש"י דהוא לבדו המנהיג בפרטות לכל נפש ונפש, ולא דרך כלל לבד. וכמו שאמרו (שם) דמקרא זה דאין עוד מלבדו הוא היפוך וסותר לפעולת הכשפים. וכפי השגת כל אחד זה כפי שורשו כך הוא מדריגת יציאתו ממצרים, וכך היתה השגת ראייתם על הים, דאז היה גמר יציאת מצרים, כמו שנאמר (שמות יד, יג) כי אשר ראיתם את מצרים היום לא וגו', דיום ההוא עדיין ראום, והראיה אינו מקרה וספור מעשה, רק עדיין היתה להם שייכות לראותם, שעדיין לא נודככו לגמרי להשיג ראייה דים עד רגע קריעת ים סוף דהבטיחם הקב"ה לא תוסיפו וגו'. זו הבטחה דכל מי שהוא משרשא וגזעא קדישא דישאל לא יבוא לו הרהור ומחשבה זו כלל בלבו ח"ו לומר לא יראה וגו' אלהי יעקב. דכל מי שמזרע יעקב מאמין שהוא רואה ומבין ומשגיח בפרטות, והוא אמונה הכללית, וזהו לא תוסיפו לשון רבים. ואז ראו אח"כ כל אחד בפרט בים, ומזה נצמח אח"כ השגה דכל אחד בפרט במתן תורה. דאשר הוצאתיך וגו' כפי ההוצאה שהשגת בפרט נפשך כן תשיג אנכי בפרט כנ"ל. [ולכן נקרא הש"י בעת קריעת ים סוף ה' איש מלחמה, דכשפים מכחישין, היינו כנלחם שרוצה להכחישו ולבטלו. וכן לעתיד נאמר כאיש מלחמות יעיר וגו', ונקרא כאיש ולא איש, כי ברכת עשו ועל חרבך תחיה גם כן מלחמה וניצוח לנבראים ולישראל ולא לפמליא של מעלה, ולפי שאמרו (רש"י מטות לא, ג מספרי שם ופרשת בהעלותך

ההיפך ונדמה בעולם הזה כאלו הוא שנאוי. כי עולם הזה הוא דמיון, ודבר זה אין לו תפיסה אלא בדמיון, וכמו שאמרו (מדרש הובא ברש"י וילקוט שמעוני בראשית כה, כב, על פסוק ויתרוצצו) ועשו נטל עולם הזה, פירוש שאין לו תפיסה אלא בדמיון לבד. וליהט אותם היום הבא, דכשיתגלה האמת אין שייך מציאות לדבר השנאוי מהש"י, ואין לו שום ממשות כלל רק כחלום יעוף כשמקיץ וריקה נפשו. אבל ישראל כולם דבוקים באמת, וכפי המדריגות כך יוכל להגיע בהשתדלותו. ובודאי הגם דראתה שפחה כו' היו מדריגות, דלולי כן לא שייך לקרות שפחה כלל. רק דגם מדריגות היותר קטנים והשפחות היו למעלה ממדריגות יחזקאל בהשתדלותו בעולם הזה. אבל מדרגת יחזקאל לעולם הבא, על זה נאמר עין לא ראתה וגו', וכן בעת שפרכת הרוח לכל בשר יהיה כן מדריגות. וכן בעת דבור אנכי האיר לכל אדם ולכל נפש שבכל הדורות כפי פרט השגתן. ודבור זה ניצב קיים בכל נפשות שבכל הדורות שהיו כולם במעמד הר סיני. ובכל דור ודור שיוצאים לפועל בגוף בעולם הזה, גם דבור זה יוצא בפועל בקרב לבבם בעת התחלת פנייתם לדברי תורה והשתדלות. מאיר להם אור זה דאנכי בלא השתדלות משיג אור דהש"י השייך לשורש נפשו, כאלו הש"י מעוררו להשגת אור זה אתה מוכן ובהשתדלותך תשיגנו.

[ג] וזה טעם אשר הוצאתיך מארץ מצרים גם כן בלשון יחיד, שיציאת מצרים גם כן היו לכל אחד בפרט השגות אחרות, כטעם ראתה כו'. דגלויות ישראל אינו מקרה, וסיפור מעשה לא היה נכתב בתנ"ך, אבל על כרחך הוא לימוד דברי תורה. והיינו דשיעבוד אומה בהם הוא שיעבוד אותו כח הגובר באומה זו. וכח מצרים

40. סנהדרין סז, ב: "היה איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא (השתדלה לקחת עפר מתחת רגליו של רבי חנינא להזיקו בכישוף). אמר לה: אי מסתייעת - זילי עבדי, אין עוד מלבדו כתיב (רש"י - אפילו כשפים אין בהן כח לפני גזרתו, שאין כח מלבדו). איני, והאמר רבי יוחנן: למה נקרא שמן מכשפים - שמכחישין פמליא של מעלה (שעל מי שנגזר לחיות ממיתין) - שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה".

פיסקא פד) כל העומד כנגד ישראל כאלו עומד כנגד הקב"ה, לכן נקרא כאיש כו' הכ"ף הדמיון, היינו

אות טז

לך דבר בעולם שלא יהיה היפוכו ממש גם כן, ובודאי יש לזה רשימו בחכמתו יתברך שהוא שורש הרצון המוציא לפועל. רק שבפועל שני ההפכים אינם בנושא אחד, כשהוא יום אינו לילה וכשהוא לילה אינו יום, מה שאין כן במקור שם כולא חד. ולכך כל חידוש דברי תורה שיוצא לעולם על ידי איזה חכם בהכרח יוצא אז גם כן ההיפך. וזה טעם פוטר מים ראשית מדון, מים היינו תורה, מי שפותח איזה שער ודבר הוא ראשית מדון ומחלוקת.

[ב] ואמרו ז"ל פרק קמא דסנהדרין (ז, א) ריש מאה דיני. פירוש כי יש חמישים שערי בינה, וזה טעם מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, כי שער החמישים אין מושג. והיינו דפנים פירוש גילויים, מה שהחכם מראה פנים מפני מה אומר כן, וידוע מ"ט הם שבע פעמים שבע נגד שבע מדות הבנין של כח ההתגלות. ושער חמישים נגד הבינה שבלב, שזה אי אפשר לגלות כלל לחבירו הרגשת הלב מה שהוא מרגיש בלבו הטעם לדבר, דטעם אי אפשר להסביר ולגלות כלל. וכדרך שאמרו בסנהדרין (לה, א) ליבא דאינשי אינשי,³⁴ שאי אפשר לגלותו בכתב, וכן בדבור אי אפשר, רק הרשימו שבלב מתלבש בדבור, שכפי הרגשת הטעם שלו בלב כך הוא כח הדבור, וניכר על הדבור הרגשת הלב, אבל אמיתות טעם שהוא מרגיש זה אי אפשר לגלות. ולכן אמרו (שוח"ט תהלים יב, ד) תלמיד ותיק היה אומר מ"ט פנים כו',⁴² פירוש אומר לגלות, אי אפשר רק מ"ט פנים. וכן משה רבינו ע"ה דקיבל תורה מן השמים, שהוא חכמתו של

[א] בכל חדושין דאורייתא אי אפשר להיות דבר מבורר שלא יהיה נטייה לכאן ולכאן, כמו שאמרו (חגיגה ג, ב) הללו מטמאין והללו מטהרין כו', ואלו ואלו דברי אלקים חיים (עירובין יג, ב). פירוש אלהים בעל הכחות כולם הנפרדים שבעולם, וזהו לשון רבים, וכן חיים לשון רבים, דדברי תורה הוא חיות הבריאה כולה. ויש חלוקות של חיים, ועל זה נאמר פלגי מים לב מלך ביד וגו',⁴¹ מאן מלכי רבנן (כמ"ש גיטין סב, א), ואין מים אלא תורה (ב"ק יז, א). והם נפלגים למעיינות שונים לאסור ולהתיר, וכסבורים אנו שהוא בדעתו של חכם, ואינו כן, אלא גם זה ביד ה' שמאיר עיניו ומטה לבבו כפי החפץ ורצון אלהי לבד. ולכך נקרא דברי אלהים חיים, דבאמת הן דברי הש"י, וכמו שאמרו (ב"ב יב, א) דמן החכמים לא ניטלה נבואה, דבאמת הוא מהש"י כנבואה, רק החילוק דנבואה הוא כה אמר ה', היינו כזה ממש ואין בו הטיה וחילוק, ושני נביאים המכחישים זה את זה האחד נביא שקר. כי נביא מלשון ניב, כמו שפירש רש"י בחומש (שמות ז, א), והיינו דבורו דהש"י, דהדבור דהש"י ממש בגרונו של נביא, והדבור הוא התגלות לפועל, ובהתגלות אי אפשר להיות שני הפכים בנושא אחד כידוע, דשכל בני אדם מכחיש זה כנודע מדברי רמב"ם. אבל חכם הוא דבוק בחכמתו של הש"י שהוא במחשבה שבמוח, שם אפשר להיות שני הפכים בנושא אחד. ולא עוד אלא שהוא כמעט מוכרח, כפי מה שיסד הש"י כל הבריאה דבר והפכו כידוע מספר יצירה, ואין

41. משלי כא, א: "פלגי מים לב מלך ביד ה', על כל אשר יחפץ יטנו".

42. שוחר טוב יב, ד: "על כל דבור שהיה אומר הקב"ה למשה היה אומר מ"ט פנים טהור, ומ"ט פנים טמא וכו'. רבי אבהו בשם רבי יונתן אמר תלמיד ותיק היה לו לרבי עקיבא, ורבי מאיר שמו, והיה מטהר את השרץ מן התורה במ"ט פנים טהור, ובמ"ט פנים טמא".

והלל, דבית הלל היו שונים דבריהם ודברי בית שמאי (כמ"ש עירובין יג, ב), היינו שהיו משיגין גם דברי בית שמאי, והטעימה של ההיפך, וכענין אותו תלמיד ותיק שהיה אומר שתי הפנים, כי מצד דבקותו בחכמת הש"י הוא משיג באותו דבר שני ההפכים שבמחשבה העליונה, ונמצא לכל אחד מאה. וזה טעם הגמרא בשבת (קכט, ב) מאה קרי בזווי כו', ואין כאן מקומו.

הש"י מה שאינו מושג לבני אדם לחדש מלבכם כמו תורה שבעל פה, אמרו (ר"ה כא, ב) דלא השיג שער חמישים, דשער חמישים מתורה שבכתב הוא הרגשתו של הש"י בלב שלמעלה שאי אפשר לגלות, ולבא לפומא לא גליא. אבל מה שמחדשים חכמי ישראל, מי שהוא מחדש הוא משיג באותו דבר כל החמישים שערי בינה, והן מאה דיני, חמישים לכל צד. ובמחלוקת שהוא לשם שמים כמחלוקת שמאי

אות יז

דברישא חשוכא. וכמו שנאמר (מיכה ז, ח) כי אשב בחושך דייקא אז ה' אור לי. וכמו שנאמר (תהלים יח, יב) ישת חושך סתרו, שהקב"ה מסתתר תוך החושך, וכפי תוקף החשכות וההעלם כן הוא תוקף האור הגנוז בו שיוכל להשיג על ידי זה החשכות. וכמו שנאמר (דברים ד, כט) ובקשתם משם את ה' וגו', משם דייקא. ואומר (ירמיהו ל, ז) עת צרה וגו' וממנה יושע, והכתוב אין קורא צרה לגוף לבד רק מה שבאמת מיצר גם בנפש, מזה דייקא הוא הישועה לנפש.

[ב] וכך בכל דור ודור, אין לך מי שטעם מכל חמדות עולם הזה כשלמה המלך ע"ה, וכמו שאמר בספר קהלת עשיתי לי וגו' וכל אשר שאלו עיני וגו' וכנודע, ואין לך גם כן לב נקי מכל מיני תאוה כלבו, וכמו שאמר ז"ל (ידים סוף פרק ג) על ספר שיר השירים שהוא קדש קדשים, ובכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה ותאוה שם אתה מוצא קדושה (כמ"ש ויק"ר כד, ו). דזה טעם קדושה - פרישות מתאות רק מוקדש להש"י, כי זה היפך זה, השקוע בתאות נאמר לתאוה יבקש נפרד שהוא נפרד מהש"י, מה שאין כן בקדושה מוקדש לשמים, כמו קדושי אשה פירשו רז"ל (קידושין ב, ב) לשון הקדש

[א] השגת הגילוי רק מתוך ההעלם, כדרך שאמרו (זח"ג מז, ב) מאן דיתבי בצערא כו'⁴³ מה שאין כן מי שמורגל בתענוגים. ואין בטובה למעלה מעונג, ועיקר ההשגה הוא רק כפי העונג שמשיג מזה. וזה ענין שאמרו (סנהדרין צג, א) צדיקים גדולים ממלאכי השרת, ומצינו כמה פעמים להיפך כמו שכתב הראב"ע, דודאי השגת מלאכים גדולה כמו שכתב רמב"ם.⁴⁴ רק הם אין להם עונג, כמו שאמרו (שבת פט, א) כלום יש יצר רע ביניכם, דהעונג נמשך רק מן ההיפך. וזהו יתרון האור כשהוא מן החושך, כידוע דעונג הוא עומק ראשית שלמעלה מן השכל, כטעם תתענג על ה', פירוש שם הוי"ה הוא התפשטות המושג, והעונג הוא דביקות במה שלמעלה מהמושג, והעם ההולכים בחושך הם ראו אור גדול, פירוש גדול הוא ממדת גדולה דהש"י, דהיינו התפשטות עד אין שיעור, כי הוא למעלה מן השיעור, כענין (שם קיח, א) המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים. כי כח העונג הוא למעלה מקו המידה, כי להשגה יש מדה וגבול מה שאין כן לעונג. וזה ענין ברייתו של עולם ברישא חשוכא כו' (שם עז, ב), דבריאת העולם היתה על דבר זה להשיג מדת העונג, וזה אי אפשר רק על ידי

43. זהו חלק ג, מז, ב, תרגום הסולם: "כיתרון האור מן החשך. אמר רבי יצחק: משל למתוק ומר, שאין איש יודע טעם מתיקות טרם שטועם טעם מר. מי עושה לזה שיהיה טעמו מתוק? הוי אומר: זה המר".

44. עיין שיחת מלאכי השרת סוף פרק ראשון מה שכתב רבינו בזה.

שאינן לו שום שייכות להם כלל. וכך הוא המדה, דאותו לב שטועם מן החושך עד קצה האחרון ומבקש משם את ה' - טועם האור עד קצה האחרון, עד שמשגיג שאינן חושך וכל חושך לא יחשיך וגו', לילה כיום יאיר וגו'. וכן בכל המדות, במקום צרות עין שם הוא טובת עין, ובמקום רוע לב לב טוב.

ששייכה לבעל. וענין שיר הוא מצד החשק, דלכן נקרא שירי עגבים, וכאשר כלתה נפשו להש"י והוא חולת אהבה לו אז נפתח פיו לשורר לפניו. ואין לך שירים מעוררים אהבה של ישראל לאביהם שבשמים והתאחדותם כשיר השירים. ואהבה זו היא היפך אהבת עולם הזה, ולכך הוא קודש קדשים, שייך לגמרי להש"י ונפרש לגמרי מכל תאות עולם הזה

אות יח

קרן, הוא תולה הכל במקרה. ואמר אשר קרהו, וזהו היה בעת הסוף שלו שהלך לאבדון, אז אמר אשר קרהו שתלה הכל במקרה, דכל דבר מתברר בסופו. כמו בבלעם בסוף במעשה דשטים נתגלה דשרשו זנות, ואז אמר הנני הולך לעמי וגו' כמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני בלק כד, יד ופירש"י) ונודע שנבאש. דבתחלה כל דבר רע הגוון הוא להיפך, וגוון עמלק הוא שאינן נתלה במקרה, דענין הגורל מצינו בתורה ביום הכפורים ובחלוקת הארץ, דזהו ענין ישראל לסמוך על גורל להחזיק שאינן הדבר במקרה.

[ב] וזה כל תוקפו של עשו פושט טלפיו (לומר אני טהור, ב"ר ריש פרשה סה) עד שהוצרך הש"י לומר אני חשפתי את עשו גליתי מסתריו, דאחר לא יוכל לגלות זה. ונאמר (עובדיה א, ו) נחפשו עשו נבעו מצפוניו, משמע דיש לו מצפונים, ואינן הכתוב קורא מצפון מה שצפון לעין סתם בני אדם, רק מה שצפון גם ממלאכים ונביאים וחכמים, ואינן צריך לומר מאדם עצמו שיוכל להטעות עצמו, ואי אפשר לגלות זה אלא הש"י הבקי במעמקי לב. וזה כל כח עמלק שנקרא ראשית גוים (במדבר כד, כ), ונאמר והיה בהניח וגו' תמחה וגו'.⁴⁵ דכל העכו"ם אילו לא היה

[א] ענין פורים על שם הפור (אסתר ט, כו). דקדושת שבת קבוע מהש"י דמקדש, וקדושת יום טוב וראש חדש ישראל מקדשי. אבל פורים אותו יום זכה בגורל על ידי המן שנבחר למחייית עמלק, כי מינייה וביה אבא כו' (סנהדרין לט, ב),⁴⁵ ועל פי עצמו נבחר, על פי הגורל נפל על יום זה שיהיה מוכן למחייית עמלק ולנוח ביום שאחריו ועשה (אותו יום משתה ושמחה וגו', אסתר ט, יז). ולכאורה הגורל נראה מקרה, רק הכתוב מעיד (משלי טז, לג, בחיק יוטל את הגורל) ומה' כל משפטו, דהמקרה גם כן מהש"י, על ידי זה הוא עיקר ניצוח עמלק שנאמר בו אשר קרן (דברים כה, יח), וכן בהמן אשר קרהו (אסתר ו, יג), שנתלים במקרה, כי כפי שרשם כך הם כל ענינם. כדרך שאמרו (סנהדרין צ, א) הוא כפר בתחית המתים לפיכך אין לו חלק בתחית המתים, וזהו מצד הבחירה. ומצד הידיעה הוא בהיפך, שמי שאינן לו חלק בתחית המתים הוא כופר בתחית המתים. וכן כל ענין עמלק מקרה בעולם, כי הש"י ברא גם כן ענין מקרה, דאין דבר חוץ מהש"י, ודבר זה גם כן מהש"י שיהיה מקרה מה שאינו מסודר כפי הסדר שיסד, וזהו עמלק. ולפי שהוא מקרה, כמו שנאמר אשר

⁴⁵ סנהדרין לט, ב: "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: היינו דאמרי אינשרי, מינייה וביה אבא ליזיל ביה נרגא". רש"י: "אבא - יער. מעצמו של יער יכנס בתוך הגרון להיות בית יד, ויקצצו בו את היער, וכן עובדיה לאדום ודוד למואב, והוא יצא מרות המואביה".

⁴⁶ דברים כה, יט: "והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל איביך מסביב, בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, לא תשכח".

לנהורא, כך באומות הוא להיפך, מי שנראה כולו טוב הוא באמת כולו רע ואין בו השארה לטוב כל שהוא. ושורש עמלק שבלב היינו העדר הכרת הנוכח, כמו שאמרו (מד"ת סוף פרשת תצא, כל זמן שזרעו של עמלק קיים) אין השם שלם ואין הכסא שלם. ושלימות השם הוא כמו שאמרו (פסחים נ, א) לא כשאני נכתב אני נקרא, בעולם הזה אין בליטה זו לעין לגמרי איך הש"י היה הוה ויהיה ומהוה הכל, שזהו הוראת שם הויה, והכסא הוא ההשגחה שיושב כמלך על כסא ומלכותו בכל משלה. והיה בהניח וגו'⁴⁶ דמתחלה יש דברים אחרים תאות וכעס וכדומה המסתירים זה, אבל כאשר לבבו נקי ועדיין אין הכרת הנוכח מאירה לו, להיות ממש תדיר כעומד לפני מלך גדול, ומורגש לעין בכל דבר איך הש"י מנהיג ובורא ואין בלתו, זהו משורש עמלק שצריך למחות בעבודה שבלב, והיה כאשר ירים משה ידו וגו'. והוא קודם הכנסת כל דבר קדושה גמורה, קודם מתן תורה וקודם בנין בית ראשון מיד במלוכת שאול היתה התעוררות לבנין הבית והוצרך מחיית עמלק קודם על ידי שאול ודוד, וכן קודם בנין בית שני מחיית עמלק דהמן, וכן יהיה לעתיד קודם בנין בית השלישי שיבנה במהרה בימינו אמן.

שורש מהם בלבות ישראל לא היה להם מציאות בעולם, וזה כל ענין ניצוחם כאשר מנצח אותו כח הרע שבלב ממילא הוא מנצח אותה אומה בפועל. וכל העכו"ם הם רע נגלה, והיה בהניח וגו', שכבר יהיה לו נייחא מזה שלא יבלבלו שום רע ונדמה בעיניו טוב, אז צריך להתחזק נגד עמלק שהוא נדמה בעיניו טוב רק שהוא עומק ראשית דרע ובשאר ההתפשטות אין מורגש רע כלל.

[ג] ובו צריך תמחה, כי מה שרע בנגלה הכל הוא לצורך, שאין לך מדה רעה שאין בו שימוש לצורך גם כן, דלולי כן לא ברא הש"י דבר זה בלב. ותאזה וכעס וכדומה הכל פעמים יש בהם צורך כשמשמש בהם כפי רצון הש"י כנודע. מה שאין כן עמלק שנקרא מקרה ואינו מעצם הבריאה, כי הש"י ברא גם דבר זה שיהיה דבר נראה מקרה ושצריך למחותו לגמרי, כי ממנו לא ישאר רושם לטוב כלל. כי ראשית הכל הוא הש"י, ומצד ההתפשטות יש חילוקי מידות שונים, אבל הראשית גוים הוא עדי אובד, כי אני ראשון וכל ראשית שחוץ ממנו הוא אפס באמת. כי כל האומות קרו ליה אלהא דאלהא (מנחות קי, א), מה שאין כן התולים במקרה ולית דין כו'. וכמו שבישראל מה שנראה כולו רע הוא באמת כולו טוב, כי הם מהפכין חשוכא

אות יט

ישראל הוא, שרשו דבוק הוא בהש"י וקדוש שרוי בתוך מעיו ובמעמקי לבבו הנעלם. וזהו עיקר שכינה בתחתונים שרצה הקב"ה, היינו בתוך לבבות בני ישראל. אבל בגלות נאמר לב מלך ביד ה', שאין להם בחירה רק הש"י מנהיגם. ולא נאמר שהש"י שוכן בתוך לבם להנהיג, דזה לא נקרא שהוא בתוך הלב כלל, וגם בגלות אין שכינתו יתברך אלא בתוך לבבות בני ישראל, וכמו שאמרו (שהש"י ב, ט) מעולם לא זזה שכינה כו'. רק אצלם הוא

[א] ענין גלות השכינה. פירוש שכינה הוא מדת הש"י שהוא שוכן בתוך לבבות בני ישראל, כמו שנאמר (שמות כט, מה-מו) ושכנתי בתוך וגו' אני ה', שוכן (אתם בתוך טמאתם, ויקרא טז, טז). והוא מדת המלכות, כטעם ומלכותו בכל משלה (תהלים קג, ט), פירוש בכל היינו גם מה שהוא מרחק רב. ובתוך טומאתם (יומא נו, ב) אפילו בלב המשוקע מכל מיני תאות וזוהמא, שהם הנקרא בלשון הכתוב טומאה, מכל מקום חלק ה' עמו, ואף על פי שחטא

לטהור, מה שאין כן בתחתונים, מכל מקום מיד שהלבבות נדבקים להש"י שבים גם הם (להיות) מקום טהרה. וזהו טומאתם דייקא, אצלם מצידם נקרא טומאה, אבל אינו אומר סתם בתוך טומאה דמיד שהש"י שוכן אין כאן טומאה. וכדרך שאמרו (שבת קמו, א) בשעת מתן תורה פסקה וזהמתן והוא לעולם במקום טהרתו. מה שאין כן הטפול בלב מלכים ושירים הוא נקרא נדידה ממקומו מקום טהרה ונקיות מתאות וכל טינופת עולם הזה, ולבם מלא באמת מכל מיני טומאה שאין לו טהרה כנוצר לעיל, זה נקרא גלות.

[ב] ורז"ל פירשו זה הסוד במה שאמרו (זח"ג קט, רע"א, ומ"ר אסתר ג, י) כל מקום שנאמר המלך סתם במגילת אסתר במלך מלכי המלכים הכתוב מדבר. כי בכל המגילה לא נזכר שום שם משמות הקב"ה, היינו כמו שאמרו ז"ל (מגילה יד, א) אכתי עבדי אחשורוש אנן, ואין כאן התגלות שם שמים. רק דזה נגלה דלב מלכים ושירים ביד ה', דנתגלה סוד זה שבכל מקום שגלו גלתה שכינה עמהם, שלמדוהו רז"ל (ירושלמי תענית פ"א ה"א) על גלות פרס ממה שנאמר ושמתי כסאי בעילם והאבדתי וגו', ומקרא זה דרשוהו בפרק קמא דמגילה (י, סע"ב) על ושתי והמן, דאז נתגלה ענין גלות השכינה בלב מלכים, שהוצרך לקחת לבבו בידו שלא להניחו להתנהג רק כרצון הש"י. וכעין הנהגת הש"י בשכינתו יתברך בלבבות בני ישראל, דאין מניחם לנתק ממנו כלל, וכמו שנאמר (יחזקאל כ, לג) ובחימה שפוכה אמלוך עליכם, כי זה שאמרו (תדב"א זוטא ט) אם יגדיל אדם עבירות זו למעלה מזו (ויחזור ויעשה תשובה, אומר הקב"ה אני מקבלו בתשובה), היינו מצד מה שהש"י

בהיפך, דלכבם בידו שאין לבם גם כן תוך לבם, דאין לבם ברשותם לעשות כרצונם רק כרצון הש"י. ואצל ישראל רצון הש"י גם מה שהוא נגד רצונם הוא נקרא באמת רצונם, כידוע דברי הרמב"ם (סוף פרק ב' מהל' גירושין) בטעם כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. והוא גם כן טעם דברי רז"ל בריש פרק קמא דראש השנה (ד, א) החילוק בענין שלא לשמה ועל מנת לקבל פרס בין ישראל לעכו"ם עיין שם,⁴⁷ דבעכו"ם רצון הש"י הוא באמת היפך רצונם האמיתי שהוא ממש היפך מרצון הש"י. רק דהמלכים אין לבם ברשותם רק בידו ורשותו וכחו של הש"י. ודבר זה הוא גלות שגלתה שכינתו יתברך לפלטרין של מלכים מאומות העכו"ם, כדרך שאמרו בשמות רבה (טו, יט) המשל אפילו אלף טומאות אני נכנס כו' על פסוק ועברתי אני ה'. דזה שהוצרך להטפל בלבבות מלכים דאומות עכו"ם זה אין דומה כלל לתוך טומאתם דבני ישראל, דזו טומאה קלה לפי שעה שיש לה טהרה במקוה ישראל לה', כמו שאמרו (יומא פה, ב) מי מטהרן אביהם שבשמים, כאשר דבוקים בו שהוא שרשם הרי זה כמו השקה למעין דמועיל לטהר מים טמאים, מה שאין כן טומאת עכו"ם היא אבי אבות הטומאה. ויש בהם מדרגות, טומאת עמלק היא אב טומאה שאין לה טהרה במקוה כלל, כמו שנאמר תמחה,⁴⁸ ושאר אומות הוא מה שאי אפשר להשיבם למעין כלל, כי אין להם שום דביקות והשקה למעין. רק בבני ישראל נאמר ישקני מנשיקות פיהו, זהו ההשקה למעין (וכמ"ש שהש"י א). ולכך שכינת הש"י בתוך בני ישראל גם בתוך טומאתם אינו קרוי גלות כאיש נודד ממקומו, דהגם דמקומו מקום טהרה כעצם השמים

47. ראש השנה ד, א: הגמרא שואלת כיצד נחשב כורש מלך כשר, והרי הקרבנות ששלח לבית המקדש שלח על מנת שיחיו הוא ובניו? ועל כך שואלת הגמרא: "ומאן דעבר הכי לאו מעליותא היא (האם איננו צדיק)? והתניא: האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני, ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא - הרי זה צדיק גמור! לא קשיא, כאן - בישראל, כאן - בנכרים." רש"י: "כאן בישראל - שלבו לשמים, ואם מריעין לו בחייו אינו קורא לו תגר, אלא תולה היסטורין בעונו, אבל נכרי אם אין מטיבין לו כגמולו קורא תגר".

המלכים הקב"ה לבד. וכן כל הספורים במגילה, בכל מקום שנאמר המלך סתם המשכיל יבין כי דבר זה נתגלה בנס פורים שהמלך סתם הוא מלך מלכי המלכים. ושם זה להש"י נתגלה בפורים, דגם מלכי עכו"ם לבם בידו של הקב"ה דבר זה נתגלה לעין כל בפורים, דהגם דעבדי אחשורוש אנן, מכל מקום אנו עבדי הש"י גם בהשתעבדות זה דלאחשורוש ובעבדותינו וגו'.⁴⁹ והתגלות אור זה הוא בכל פורים ובכלל החודש אדר, כמו שאמרו ז"ל (תענית כט, ב) האי מאן דאית ליה דינא בהדי כו',⁵⁰ כי משפטי עכו"ם הוא מצד המלכות שלהם, ואז מתגלה דגם מלכות שלהם הוא ביד הש"י, היינו ביד ישראל שהש"י שוכן בקרב לבכם באמת ומנהג גם כן לבבות מלכי העכו"ם כרצונם. מה שאין כן חודש אב שהוא ההיפך, דהוא התחלת הגלות, שלא נגלה עדיין דבר זה דגלתה שכינה עמהם. שגילוי דבר זה הוא אתחלתא דגאולה שלימה, ומיד סמוך לאדר הוא ניסן, מיסמך גאולה לגאולה (מגילה ו, ב), דבניסן עתידין להגאל גאולה שלימה.

אין מניחו לעשות כל כך עבירות שלא יוכל לשוב עוד, כי חלק ה' עמו חלקו ונחלתו כנחלה שאין לה הפסק (ר"ה יב, ב) ואי אפשר לנתק, והוא מנהיג הלב ממש ולבם בידו. וכך בגלות הם לבבות מלכי עכו"ם בידו ממש, שלא ינהיג כלל כרצונו, הגם דאחשורוש אויב ישראל יותר מהמן, כמשל רז"ל (מגילה יד, א) דבעל התל והחריץ, מכל מקום בעל כרחו שלא בטובתו הטיב להם, וגם זעף על אסתר ובא מלאך כו' כדברי רז"ל (אסתר ח ויל"ש ה),⁴⁸ והוא הכל מה שלבבו ביד הש"י. וכל מקום המלך סתם במלך מלכי המלכים הקב"ה, הגם דמבואר בפשט הכתוב דבאחשורוש מדבר, כמו יבוא המלך והמן אל המשתה וכדומה, רק הוא מצד ההתלבשות בגלות השכינה. וכל דבורי אסתר היה אל המלך מלך מלכי המלכים הקב"ה, כמו שאמרו ז"ל (מגילה יד, ב) שלבשתה רוח הקודש, מדרגה זו הנקרא מלכות, דהוא התגלות שכינתו יתברך בקרב לבבה, וכי רק הוא לבדו שוכן בכל קצוי ארץ, ואין עוד ממש, שאין שום דבר ממשי כלל זולתו, רק הנהגת מלך מלכי

אות כ

עצמו ומתרגמין כנישו נגד מדת היסוד, שלשם מתאספין כל המדות להשפיע למדת מלכותו יתברך. ואלו הששה הם מה דישאל מקדשי, אבל השביעית היא קדושת השבת דקביע וקיימא, דנקרא שבת על שם השבייתה מכל השתדלות ופעולת אדם, שאין להם מבוא בזה דהוא שוכן גם בתוך טומאותם ואע"פ שחטא

[א] נס דפורים נקרא בריש פרק ג' דיומא (כט, א) סוף כל הנסים, כי הוא נעשה במידה האחרונה ממדותיו יתברך. שידוע שיש שבע מדות. ושש מדות הם נגדם ששה זמנים המפורשים בתורה פסח שבועות וסוכות ידוע דהם נגד תלת אבהן, וראש השנה ויום הכפורים הם נגד תריין בדי ערבה, ועצרת שהוא רגל בפני

48. מגילה יד, א: "משל דאחשורוש והמן למה הדבר דומה? לשני בני אדם, לאחד היה לו תל בתוך שדהו, ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו, בעל חריץ אמר: מי יתן לי תל זה בדמים! בעל התל אמר: מי יתן לי חריץ זה בדמים! לימים נודווגו זה אצל זה, אמר לו בעל חריץ לבעל התל: מכור לי תילך! אמר לו: טול אותה בחנם, והלואי!". שוחר טוב כב, כו: "באותה שעה ירד מלאך מן השמים וסטרו על פיו, ואמר לו: רשע קונייך עומדת בחוץ, ואתה יושב בפנים? ויהי בראות המלך אין כתיב, אלא ויהי כראות, בעל כרחו, שלא בטובתו נשאה חן בעיניו".

49. עזרא ט, ט: "כי עבדים אנחנו, ובעבדתנו לא עזבנו אלהינו, ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס, לתת לנו מחיה, לרום את בית אלהינו ולהעמיד את חרבתי ולתת לנו גדר ביהודה ובירושלם".

50. תענית כט, ב: "אמר רב פפא: הלכך, בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי - לישתמיט מיניה באב דריע מזליה, ולימצוי נפשיה באדר דבריא מזליה".

ולולי זה אין מציאות לתפלה באמת כלל. דלכן נקרא בתיקונים (סוף תיקון י"ג) ברתא דמלכא דא צלותא, כמו בת מלך שאין המלך מניחה ללכת לבדה. וזה נקרא כיוון לבו דאז מתפלל ונענה. פירוש לבו הקב"ה, כמו שאמרו ז"ל (שהש"י ה, ב) על פסוק ולבי ער, וכן אמרו (ברכות ל, א) יכוין את לבו כנגד בית קודש קודשים, דפירוש הפשוט שהלב מכוון נגד קודש קודשים ששם שכינתו יתברך, ואז הלב עומד מכוון ומיושר לתפלה, דלולי כן גם העכו"ם הם מתפללים אלא דהם אין להם שייכות לתפלה מצד לבבם שאין לו שייכות לשכינת הש"י כלל. וזה היה טעות בלעם בקרבנות דבלק, שחשב על ידי תפלה יפעול מהש"י, ולא ידע דאין שייכות תפלה אלא לישראל. רק מצד תפלתו של שלמה המלך ע"ה דגם הגוי כשיתפלל אל בית המקדש יענה ניתן קצת כח, כדרך שאמרו ז"ל (ויק"ר א, יא. ומד"ת תרומה ט) אלמלי היו העכו"ם יודעין כמה בית המקדש יפה להם כו', כי זה כל ענין בית המקדש להיות שכינה קבועה וקיימא בעולם הזה גלוי לעין כל אף לאומות העולם. וזה כל ענינו של שלמה המלך ע"ה בנושאת נשים נכריות, שהוא רצה שיכירו כולם כח מלכותך כמו שיהיה לעתיד. וזה טעם תפלתו זו שיהיה גם לגוים הכרה בקדושת המקדש, שיפנו להתפלל אליו, עד שמכח הכרה זו יהיה להם קצת כח בתפלה שיהיו נענים. ובעת חורבן בית המקדש, דהגלות הוא העדר הכרת העכו"ם זה, ממילא אין להם שייכות תפלה כלל רק לבני ישראל.

[ג] ובפורים היה גם כן קצת התגלות אור לעכו"ם וכמו שנאמר (אסתר ה, יז) ורבים מעמי הארץ מתיידיים וגו', ואומר (שם טז) ליהודים היתה וגו' ויקר ודרשו רז"ל (מגילה טז, ב) אלו תפילין שבראש דראו כל עמי הארץ כי שם (ה) נקרא עליך ויראו ממך וגו'. והיינו ראייה זו דשם ה' נקרא על בני ישראל, וכמו שנאמר (שם יז) כי נפל פחד היהודים עליהם. שלא השיגו שום השגה מגלוי שכינתו יתברך, דזה היה אז

ישראל הוא (סנהדרין מד, א), כי כנסת ישראל בת זוגו דשבת והם דבוקים במדה זו שאי אפשר לנתקם כלל. כי מדה זו נקרא אמונה (זח"ג רל, א) וישראל נקראים (שבת צז, א) מאמינים בני מאמינים, וזרע אברהם יצחק ויעקב אי אפשר שלא יאמין כלל, כי זהו מצד קדושה דקביע וקיימא מהש"י בתוך לבבות בני ישראל. וקדושה זו מתגלית בכל תוקף בפורים, שאמרו (מגילה ז, ב) חייב לבסומי עד דלא ידע, דהפירוש הפשוט בו הוא גילוי דבר זה דלבבות בני ישראל דבוקים באמת בהש"י גם כשאין יודעים בין ימינם לשמאלם. ובשלושה דברים אדם ניכר (עירובין סה, ב), בכוסו ובשכרותו שאז אין בו דעה שלימה להסתיר ולהעלים מעמקי לבבו. ואז מתגלה מה שהוא תוך מעמקי הלב, כמו שאמרו (סנהדרין לח, א) נכנס יין יצא סוד, ונתגלה דמעמקי הלב דבני ישראל דבוק בהש"י בלי שום ישוב הדעת וכפייה לרצון הלב, רק נקודת הרצון האמיתית היא דבוקה באמת מעצמה בהש"י. ועל ידי מדה זו נעשה הנס דפורים, כמו שנאמר (אסתר ה, א) ותלבש אסתר מלכות וכמו שנאמר (אסתר ב, יט-כא) ומרדכי יושב בשער המלך, וישב מרדכי אל שער המלך (אסתר ו, יב).

[ב] וידוע דמדה זו נקראת תרעא לאעלא גו מהימנותא (זח"א ה, ב. יא, ב), ועליה נאמר (תהלים קיח, כ) זה השער לה' וגו'. וכן דרשו רז"ל (מגילה טז, א) על פסוק וישב מרדכי (אל שער המלך) ששב לשקו ולתעניתו כו'. דתפלה הוא ממדרגה זו, כטעם ואני תפלה שהוא דרגא דדוד, כי אתה נקרא שירותא והוא הכרת הנוכח בפסח דראתה שפחה כו'. ואני הוא מדה האחרונה שהש"י שוכן בתוך לבות בני ישראל ממש עד שהנביא יוכל לומר בפיו אני ה', כי הוא עצמו לבבו הוא משכן כבודו יתברך. ומזה נמשך התפלה, דלכן תקנו מקודם ה' שפתי תפתח וגו', ובשם האדנות דרצה לומר מדת אדנותו ומלכותו בתחתונים, דאי אפשר להתפלל אלא כאשר הש"י פותח חדרי לבבו ופותח שפתיו בתפלה,

ישראל במעלה עליונה היתה פשיטות טלפיו לומר שגם הוא במעלה כמוהם, כמו שאמר ז"ל (פרדר"א פ' מ"ד ופסיקתא רבתי פ' י"ב) בא בכחו של זקינו כו' בהשגה והשתדלות, וכמו שנאמר (דברים כה, יח) ויזנב (בך כל הנחשלים אחריו) וגו', וכל ניצוח הוא על ידי משפט, ודאי היה הוא נקי בזה, ולכך מנצחו היה יהושע מזרעא דיוסף, שהוא עיקר כח ההשתדלות וניצוח היצר. ונאמר רק ויחלוש ולא ניצוח גמור, רק לפי חרב, בפה של החרב נגע בהם. פירוש פה הוא ההתגלות שבלב, כי במעשה הידים אין ניכר התגלות שבלב רק בפה. ושני מיני השתדלות הם: בתורה ובמצוות. ומצוות יש בעכו"ם למראית עין, וכמו שאמרו ז"ל (ב"ב י, ב) על פסוק ביבוש קצירה, וקראום מקצת מצוות קלות, כי הם קלות מאד לדחותם, לפי שעיקר כובד ויקר המצוה הוא מצד הכונה ורצון הלב, רק מכל מקום קרויים מצוות. אבל תורה אין שייכות לעכו"ם, ועכו"ם שלמד תורה חייב מיתה (סנהדרין נט, א), והאומר יש תורה בעכו"ם אל תאמין (איכה רבתי ב, יג). והמן היה בעת שינה מהשתדלות, וזה לעומת זה גם הוא טענתו מצד דגם הוא דבוק ברצונו באמת בהש"י ומה שאינו כך הוא מפני היצר הרע, ועל זה נתחייב מטעם עכו"ם ששבת, כי דביקות בלא השתדלות הוא רק לבני ישראל, ועכו"ם יש להם רק שכר מצוות קלות כנזכר לעיל. ונתגלה בפורים דנהפוך הוא אשר וגו', שלבני ישראל יש כח הגם דישנים ממצוות דבוקים בהש"י. וזהו סוף כל הנסים, התגלות דביקות זה שמתגלה בפורים דגם אם נשתקע כמו שנשתקע עד דלא ידע לגמרי, ותינוק שנטמע בין העמים שאין לו ידיעת בית רבו גם כן, אף הוא דבוק לגמרי בהש"י, כי סוף מעשה דבוק במחשבה תחלה כנודע, דנעוץ סופן בתחלתן.

בהעלם גדול, ואין שם שמים נזכר במגילה כלל, שלא היו התגלות ופרסום אלהות לעכו"ם רק פרסום גדלות היהודים איך הם מושגחים בהנהגה עליונה. כי באמת שכירת הש"י עצמו אינו אלא בלבבות בני ישראל לבד, ושבת הוא אות ביני ובין בני ישראל, ועכו"ם ששבת חייב מיתה. כי ענין השביתה והעדר השתדלות הוא מצד הכרה דפעולת אדם אינו כלום רק הכל מהש"י, וזה חיותן של ישראל, והוא עצמו מיתתן של עכו"ם, דכל חיותם הוא מצד ההשתדלות ופעולת אדם והעדר ההכרה, אבל מיד שמתגלה דבר זה דהכרת הש"י ושאין מבוא לפעולת אדם אז נעדר חיותם. וכן היה מיתת בכורים דמצרים על ידי מורא גדול זו גלוי שכונה.

[ד] ומצד זה היו גם כן הריגת השונאים ומחיית עמלק דפורים. כי ענין עשרת אלפים ככרי כסף לשקול אל גנזי המלך, דמלך סתם במלך מלכי המלכים הקב"ה מדבר. היינו כי המן טען ישנו עם אחד ישן מן המצוות כדרשת רז"ל (מגילה יג, ב). רק באמת אמרו ז"ל (שהש"ר ה, ב) אני ישנה מן המצוות כו' ולבי ער לעשותן, וכמו שאמרו (ברכות יז, א) גלוי וידוע שרצונו (לעשות רצונך) ומי מעכב (שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות), כי אמיתות נקודת הרצון דבוק בהש"י רק יצר הרע מעכב. וטען המן שיש לו מחיר לתת נגד היהודים, שיש לו גם כן כח זה. כסף פירוש רצון וחמדה, וכידוע דכסף דרגא דאברהם שהוא התחלת שורש ישראל, ויש לו גם כן התחלת שורש זה. וזה כל כחו של עשו פושט טלפיו כו' טהור אני (כמ"ש ב"ר ריש פ' ס"ה), שאמר שגם הוא טהור כמוהם. ועשרת אלפים, כי אלף הוא מספר הרבוי כמו שכתב הרמב"ן על פסוק נתתי אלף כסף (בראשית כ, טז), וידוע דכל דבר מתחלק לעשר, ונמצא עשרת אלפים תכלית רבוי השלימות. ועמלק בא בעת

אות כא

ממנה, שהוא מעיד שראוי לכבוד, כל אחד כפי מה שהוא. יש מכובד מצד חכמתו, ויש מצד עשרו והוא כתר מלכות, ויש מצד גבורתו והוא כתר כהונה ועבודה. והכבוד הוא המעלה ומתנה הרביעית, והוא אינו מצד האדם עצמו רק מצד הזולת שחולקין לו כבוד. וכל כבוד הוא בהכרח מצד אחת משלוש מעלות הנזכרות או מצד כולם, וזהו עולה על גביהם, כי אינה בפני עצמה רק על גביהם, והוא עולה עליהם כי זולת זה אין הם מעלות כלל כנזכר לעיל. והם תלת אבהן ודוד המלך ע"ה רגל רביעית שבמרכבה, כי הוא זכה לשם טוב, דזהו עיקר מדת מלכות, כמו שאמרו ז"ל (שם נח, א) שמברכין על המלך שחלק מכבודו וגו'. אבל כתר מלכות שמצד עצמו של אדם מצד השמחה שבלב זה דרגא דיעקב אבינו ע"ה.

[ב] וזה היה בפורים, ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר הם כל ארבעה כתרים הללו, אורה זו תורה (מגילה טז, ב) במקרא מגילה, דנקראת אמת כאמיתה של תורה כמו שאמרו ז"ל (שם), שאז יש התגלות חכמת אמת במוח בני ישראל. ושמחה זו יום טוב, ורז"ל אמרו (שם ה, ב) יום טוב לא קבילו עליהו, ולכן פירש רש"י על ימים טובים אחרים, ושניהם אמת, כי יום טוב בלשון הכתוב אינו רוצה לומר השמחה בלב בלבד, שהרי אמר שמחה וגו' ויום טוב, על כרחך דיום טוב אינו על השמחה לבד רק על מניעת עשיית מלאכה. מה שאין כן בלשון חכמים יום טוב היינו על השמחה בלבד, כמו (שבת קט, רע"א, וש"מ) עבידנא יומא טבא לרכנן, דודאי אין רצונו

[א] ארבעה מיני ענינים של מעלות והנאות ומתנות שיש לאדם שטוב שניתן לו מן השמים הם. שלושה הם באדם עצמו, והם חכמה במוח, ושמחה בלב, והצלחה בכלי המעשה בפועל כל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו. והם השלושה שאמר הכתוב אל יתהלל וגו'.⁵¹ ואמרו ז"ל (נדה טז, ב) דנגזר בשעת יצירה טיפה זו חכם או טיפש. ועשיר או עני היינו השמחה שבלב, שזו עיקר עשירות, כמו שאמרו (אבות ד, א) איזהו עשיר השמח בחלקו, ואם ירבה כחול כסף ואין לו שמחת הלב הוא קרוי עני, וכן אמרו (ירושלמי סוף פ"ה דתרומות) לבא בכיסא תליא, דשלות הלב תלוי בעשירות. וגבור או חלש היינו שלות כלי המעשה, דהגבורה הוא בפועל. ואומר אל יתהלל וגו' דהכל בגזירה, כי אם בזאת יתהלל וגו' היינו צדיק או רשע דלא קאמר (כמ"ש שם). ואינו דבר מחדש, רק רצה לומר באלו השלושה השכל וידוע אותי, החכם בחכמתו מכיר וידוע שחכמתו מהש"י, וכן כולם, אז יוכל להתהלל. כי בכל דבר יש צדיק ורשע, דאלו שלושה כוללים כל קומת אדם. בחכמה יש חכם בתורה ויש חכם להרע. וכן בשמחת הלב יש שמחה של מצוה ועשיר בדעת, ושמחה של הוללות ותאות רעות שממלא כל חמדותיו בעשרו. וכן בגבורה יש הכובש יצרו ויש גבורת כעס ורציחה. וזהו שלושה כתרים, וכתר שם טוב עולה על גביהם (אבות פ"ד מ"ג),⁵² דשם טוב הוא מה שהש"י מעיד עליו שכוונתו לשמים, כמו שנאמר ראו קראתי בשם וגו', שלמדו בפרק הרואה (נה, א) מזה, דפרנס טוב הקב"ה ממנה. ושם טוב וכבוד הוא מה שהש"י

51. ירמיהו ט, כב-כג: "כה אמר ה': אל יתהלל חכם בחכמתו, ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל, השכל וידע אותי, כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ, כי באלה חפצתי נאם ה'". נדה טז, ב: "דריש רבי חנינא בר פפא: אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו, ונטול טפה ומעמידה לפני הקב"ה, ואומר לפניו: רבש"ע, טפה זו מה תהא עליה? גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני? ואילו רשע או צדיק - לא קאמר, כדרבי חנינא, דאמר רבי חנינא: הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'". 52. אבות ד, יג: "רבי שמעון אומר: שלשה כתרים הם: כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן".

שעליה אמר דוד שש אנכי (על אמתך וגו', תהילים קיט, קסב). שאין הערלה קרויה אלא על שם עכו"ם, אבל כל ישראל קרויים נימולים (כמ"ש נדרים לא, ב), כי כולם גבורי כח עושי דברו. כי גם רשעי ישראל הם רק מרשיעים כרצון הש"י, כמו שיבורר לעתיד [אחר תשובה מאהבה] שיהיו החטאים כשנים הללו בסדורות ובאות מששת ימי בראשית (כמ"ש שבת פט, ב), כך החטאים הכל מסודר מששת ימי בראשית שרצה הש"י שיעשו ישראל. וכן כל עבירות בני ישראל הם עבירות לשמה הגדולות ממצוות שלא לשמה (כמ"ש נזיר כג, ב), היינו מקצת מצוות קלות שעושים העכו"ם שהוא שלא לשמה, כי אי אפשר להיות לשמה, שהרי אינו רצון הש"י, דהש"י מצפה ביבוש קצירה שתשברנה. אבל ישראל דבוקים בשמו של הש"י וכל מעשיהם לשם שמים, אלא שאינו נגלה בעולם הזה. ועל זה היא שורש מצות המילה, שהוא הכרה בשורש ההולדה, שהם רשומים לשמו של הקב"ה בשרשם. ולכן נקרא אמתך, אמירה בלחישת (כמ"ש זח"ג פח, ב. ח"א רלה, ב), שאינו בהתגלות. ועל זה הוא הששון, דרצונו לומר הוראת המלה בלשון הקודש התגלות השמחה שבלב לפועל במעשה. וזהו על ידי המשתה דקבילו עליהו אחר השמחה, דחייב לבסומי כו', והוא התגלות השמחה לפועל, דגם דלא ידעי בין כו' הם דבוקים בהש"י בכל מעשיהם. [ד] ויקר, היינו כתר שם טוב וכבוד, אלו תפילין שבראש דראו כל וגו'. דתפילין אינו מצוה בעצם האדם רק לבוש המלביש לאדם, וכן הכבוד הוא לבוש מבחוץ. רק לבוש יקר דישאל הוא התפילין, דהיינו כי שם ה' נקרא עליהם. והתגלות זה בפורים כי נפל פחד וגו' על ידי מצות מתנות לאביונים, כי מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים יחננו (משלי יח, טז), גדולים היינו בחכמה, ובצל החכמה בצל הכסף (קהלת ז, יב), כי עיקר הכבוד מצד החכמה, כמו שנאמר כבוד חכמים ינחלו (משלי ג, לה), כנחלה

לומר ביטול מלאכה. והיינו דהכתוב הוא דבר המפורש לכל, ויום טוב מפורש היינו שיהיה נגלה על כלי המעשה, מה שאין כן דברי חכמים בתורה שבעל פה הוא מה שאינו מפורש, יום טוב שלהם הוא שלא במפורש. וזהו שכתבו תחלה ויום טוב, רק דלא קבלו, ובודאי לא עלה אל לבכם דבר ריק שאין ראוי לקבל, וגם לא היה ראוי להזכיר זה במגילה, רק דבאמת הוא יום טוב מצד החכמים. דאנשי כנסת הגדולה הם ראש חכמי ישראל כנודע, דהיינו מצד ההעלם והחכמה יש בו שורש יום טוב בשמחה שבלב. אבל מצד הגילוי בפירוש לכל ישראל, כדרך שאמרו (קידושין סו, א) על תורה שבכתב כתובה ומונחת, דמה שכתוב נגלה לכל ואין צריך לחכמים, ולהיות יום טוב מגולה לכל, זה לא היה. כי נס דפורים היה בהעלם מלובש בדרכי הטבע, רק שהחכמים והמשכילים יבינו שהוא נס גמור וגאולה שלימה, אבל לא היה בגילוי גמור לעין כל בשר, ולכך יום טוב זה נקרא בלשון הכתוב שמחה. והיינו גם כן קיום יום טוב האחרים כפירוש רש"י, כי כל דבר בזמנו אז הוא בהתגלות, ומקודם הוא בהעלם מושך אותו קדושה, כמו בששת ימי המעשה משבת הקדושה דקביעא וקיימא. ובכל החדשים מיום טוב הקדושה דישאל מקדשי דהיינו עונג ושמחה וביום טוב הוא מפורש, ובכל ימות השנה כל שמחה שיש לאדם הוא נמשך מקדושת יום טוב. ובפורים הוא התגלות זה דהמשכת השמחה מיום טוב, והוא קיום יום טוב אחרים. וזהו על ידי משלוח מנות איש לרעהו, דזהו דרך שמחה ושלות הלב. וזהו עיקר שמחת אמת, כאשר יש לו טובת עין לההנות מחלקו לאחרים, מה שאין כן צר עין אין קרוי עשיר כלל, כי אין שמח בחלקו על ידי שעינו צרה בשל אחרים.

[ג] ויששון זו מילה, הוא ההצלחה במעשה בכבישת היצר. וזהו שורש מצות המילה

אליהו (ריש ספר אליהו רבה), וכמה פעמים עשיר ושמה בחלקו כו'. אבל מדות אלו בעצם הש"י מצד מדותיו הם מן המדות ראשונות שלא ממדת כבודו יתברך המתפשט לשכון בדרי מטה. והעושר והגבורה שבתחתונים הוא מצד ההתלבשות עושר וגבורה שלמעלה במדת כבודו יתברך המתפשטת בכל הבריאה, שכולה לכבודו ברא. ואין לקרותו חלק ונתנה מעושרו וגבורתו ממש, דזהו לאין קץ, ועושר וגבורה דבשר ודם הוא בגבול, שהעושר יש לו כך וכך ואי אפשר שיהיה לו לאין שיעור, וכן בגבורה להגבור היותר עצום יש דבר שינצחנו ושלא יוכל לעמוד בו, ואם כן אין לקרותו עושרו וגבורתו. מה שאין כן חכמה וכבוד הוא מצד מדה תחתונה, שהיא הנותנת גבול וקצבה לנבראים, והיא גם כן בלי גבול בעצם, שהרי היא ממדת הש"י, וכן החכמה והכבוד של בריות הם בלא גבול בעצם, רק מוגבלים מצד האדם, כי הם חלק מחכמה תתאה שלמעלה וכבוד העליון. וכל מלוכת מלכים בפועל הם על ידי חכמת תורה שבעל פה, וזה נקרא ראוי למלוכת כהאומר כן על אחשוורוש (מגילה יא, א).⁵³ כי גם באומות העולם נקרא חכם, כמו שאמרו ז"ל (שם טז, א) בחכמי דהמן. והמלך יש לו ענין חכמה מיוחד שבעבורו ראוי לכבוד. מה שאין כן להאומר ממונא יתירא דיהיב וקם, כבודו מצד העושר, דבצל (החכמה בצל הכסף וגו', קהלת ז, יב), כי כבוד מצד עושר וגבורה אינו כבוד של אמת שיהיה יכון לעד, כי הוא בעל גבול ויש לו הפסק. מה שאין כן חכמה, אין גבול כאשר הוא דבוק בחכמה עליונה, כמלוכת

שאינה פוסקת. כמו שאמרו (ב"מ פה, א) כל שהוא תלמיד חכם ובנו כו' אינה פוסקת,⁵³ ופירוש הוא ובנו ובן בנו היינו כשהיא חכמתו בשלימות, כי האב זוכה לבנו בחכמה (כמ"ש עדיות פ"ב מ"ט), כי הבן נמשך מטיפי מוחו, וכאשר החכמה רק משפה ולחוץ ואינו במעמקיו באמת רק חכם למראית עין אינו חכם בשלימות ואין בנו תלמיד חכם. וזה טעם שלא ברכו בתורה תחלה (כמ"ש נדרים פא, א), כי הברכה לפנייה הוא הכרה דהחכמה מהש"י, ובלאו הכי אינו אלא דמיון, וחכמה למראית עין לבד ולא באמת. ויש ממעמקים - תרין עומקין, דאינון נסתרות מוחא ולבא, ועומק השני נגלה בבן הבן, וכאשר החכמה בשלימות בכל מעמקיו שוב אינה פוסקת, והכבוד לו לנחלה. כי כבוד ה' נקרא המדה האחרונה המושגת לבריותיו, שהם משיגים אדנותו ומלכותו, שמצד זה הוא הכבוד מן הזולת כנודע. ומדה זו עיקרה הוא כתר מלכות, ולכך על מלכים אומרים בישראל שחלק מכבודו, שמלכותם חלק אלוה ממעל, ובעכו"ם שנתן מכבודו, כי הם בשר ודם ואין להם שייכות לאלהות כחלק מן הכל ונקרא נתנה, אבל מכל מקום הוא מכבודו, כי לב מלכים וגו'.⁵⁴ הכל ביד ה' כמקודם וכבודו הוא המתפשט. רק מכל מקום נאמר בי מלכים ימלוכו, ומאן מלכי רבנן (כמ"ש גיטין סב, א), היינו חכמי תורה שבעל פה דמלוכת פה תורה שבעל פה קרינן לה וחכמה תתאה.

[ה] וזהו גם כן שמברכין שחלק ושנתן מחכמתו, ואין מברכים גם כן על גבור ועשיר. ומצינו גם כן תואר עשיר על הש"י בתנא דבי

53. בבא מציעא פה, א: "אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: כל שהוא תלמיד חכם, ובנו תלמיד חכם, ובן בנו תלמיד חכם, - שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם, שנאמר: ואני זאת בריתי וגו' לא ימושו מפיו ומפי זרעך ומפי זרעך זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם".

54. משלי כא, א: "פלגי מים, לב מלך ביד ה', על כל אשר יחפץ יטנו".

55. מגילה יא, א: "המולך, אמר רב: שמלך מעצמו. אמרי לה לשבח, ואמרי לה לגנאי. אמרי לה לשבח - דלא הוה איניש דחשיב למלכא כוותיה, ואמרי לה לגנאי - דלא הוה חזי למלוכותא, וממונא יתירא הוא דיהיב וקם".

ואפילו יהיו גדולים ממנו, מכל מקום אם הוא חכם באמת יוכל לומר דבר חכמה בין חכמים גדולים, שיכירו שהוא חכם, כי אין שיעור לחכמה, והוא יוכל לחדש דבר שלא יעלה על לבם. מה שאין כן בגבורה ועושר שהוא בגבול, מי שהוא כמותו אין לו כבוד נגדו, רק הכבוד מצד אביונים ופחותים ממנו. ובפורים נמשכים כל ארבע מתנות אלו מלמעלה ליהודים, וחכמים קבעו נגדם ארבע מצוות שיזכו לזה על ידי השתדלותם ויהיה נקרא על שמם, דישראל מקדשי לזמנים. והשגת קדושת היקר תפילין שבראש מצד החכמה, ההשתדלות שלו הוא במתן אדם דבצל וגו', ולפני גדולים שהוא הולך קודם, דהליכת אדם היינו השתדלותו, וההשתדלות עיקר בזה, דעיקר השתדלות דפעולת אדם הוא במעשה, דבזה יד אדם שלטת והוא מהנגלות שלנו ולבנינו. מה שאין כן החכמה עיקרה במוח ולב מהנסתרות לה' אלהינו ורק מפיו יתן חכמה בעזר אלהי.

בית דוד מצד דיבוקם בתורה שבעל פה, רק בצל (הכסף) וגו', דעל ידי מתן ירחיב⁵⁶ מתרחב לו הדרך שיוכל לילך לפני החכמים, ממילא גם כבודו כן. והיו שני הפכים בנושא אחד באחשוורוש, כי אלו ואלו דברי אלקים חיים, דזה ענין פורים ונהפוך הוא וגו', שיש שני הפכים בנושא אחד, ומצד הסוף כבודו מצד חכמה ומצד ההתחלה מצד עושר. והמלך סתם הוא מלך מלכי המלכים הקב"ה (כמ"ש זח"ג ט, רע"א), שהוא התגלות שכינתו שהיתה מתלבשת בו בסוד גלות השכינה, שממנה יונקים בני ישראל באותו זמן, הוא גם כן בשני הפכים. [ו] ושני מיני כבוד אלו, תפילין שבראש היינו מצד החכמה שבמוח דזהו לאחרים לאות, מה שאין כן תפילין דיד שהוא מעלות הלב וכחות המעשה וזה רק לך לאות, דאין מצדם כבוד מצד התפילין, דהיינו הדביקות בהש"י, רק מצד מתנות לאביונים היינו החסרון שיש בזולתו, זה גורם לו כבוד. כי החכם מכובד גם בין חכמים

אות כב

על גב איש זה משה, שנאמר והאיש משה. וידוע דשורש תלמידי חכמים נקרא משה בכל חכמי כל הדורות כנודע מטעם האריז"ל על מאמר רז"ל (שבת קא, ב, וש"מ) משה שפיר קאמרת. והם שתי מנות לאדם אחד, היינו כל התלמידי חכמים שבישראל נקרא אדם אחד רעהו של הקב"ה, שכן קוראו למען אחי ורעי, ודרשו רז"ל (שמו"ר ר"פ כ"ז) על פסוק ריעך וריע אביך וגו' זה הקב"ה, ופירוש אביך החכמה כידוע. ושתי מנות היינו דיש שתי חכמות ודברי

[א] הקב"ה גם כן מקיים המצוות, כמו שאמרו במדרש (שמו"ר ל, ט) מלך גוזר גזירה והוא כו' למה אינו משמר שבת כו' והשיבו דהוא חצירו.⁵⁷ וכן אמרו (ברכות ו, א) מנין שהקב"ה מניח תפילין, ועוד טובי. וכן מצוות חכמים, על זה נאמר ותגזור אומר ויקם (כמ"ש פסיקתא רבתי פרשה ג), צדיק גוזר והקב"ה מקיים (תענית כג, א). וגם הוא מקיים משלוח מנות בפורים, איש היינו ה' איש מלחמה, לרעהו היינו כדרך שדרשו רז"ל בהרואה (ברכות נד, ב)

56. משלי יח, טז: "מתן אדם ירחיב לו, ולפני גדלים ינחנו".

57. שמות רבה ל, ט: "מעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא שהלכו לרומי, ודרשו שם אין דרכיו של הקב"ה כבשר ודם, שהוא גוזר גזירה והוא אומר לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, והקב"ה אינו כן. היה שם מין אחד, אחר שיצאו אמר להם: אין דבריכם אלא כזב, לא אמרתם אלהים אומר ועושה למה אינו משמר את השבת? אמרו לו: רשע שבעולם אין אדם רשאי לטלטל בתוך חצירו בשבת? אמר להם: הן. אמרו לו: העליונים והתחתונים חצירו של הקב"ה, שנאמר: מלא כל הארץ כבודו, ואפילו אדם עובר עבירה אינו מטלטל מלא קומתו? אמר להם: הן, אמרו לו: כתיב: הלא את השמים ואת הארץ אני מלא".

ישראל, היינו שהם קולטים הטוב שבהם, שייך דהם לקחו ארצם ונקרא ארץ ישראל לעולם ארץ כנען שישאל לקחו חלקם וקלטו הטוב שבהם. מה שאין כן בעמלק שנאמר תמחה וגו', ואמרו ז"ל (מכילתא סוף פרשת בשלח) שלא יאמרו שור זה של עמלק, היינו שאין שייך בהם קליטת החלק כלל, רק ניצוחם הוא אבדונם מכל וכל, ואיך שייך נתינה על בית המן, כי באבדונו אין כאן עוד בית המן שירשו מהם ולא קלטו ממנו כלום. רק בעולם הזה כל זמן שלא נמחה זכר של עמלק שייך לומר כן, כי מצד הדמיון הם גם כן מכלל הבריאה, אם כן על כרחך יש בהם גם כן איזה צורך בריאה, וישראל יוכלו לקלוט שורש זה גם כן. אבל מצד האמת אינם מכלל הבריאה כלל, שנבראו רק כדי למחותם מן העולם.

[ג] וזה ענין הפורים, דעשיית מלאכה לא קבילו עליהו (כמ"ש מגילה ה, ב). כי באמת ביטול מלאכה הוא מצד הש"י, שאין צריך לשום השתדלות, ושייך רק מצד הש"י וקדושת שבת דקביע וקיימא. מה שאין כן יום טוב דישאל מקדשי, הוא רק על ידי השתדלות, רק טעם ביטול מלאכה משום דביום טוב ניתוסף קדושה מחודשת על ידי דישאל מקדשי, ואותה קדושה משתרשת בקדושת שבת, דהיינו קדושת הש"י שהוא שורש הכל שהכל יונק מזה, ונעשת מהוספת קדושה זו גם כן קדושה קביעא וקיימא. מה שאין כן בפורים אין הוספת דבר, רק שנתגלה אור זה דאין צריך הוספת דבר, דאין כאן תוספת כי דבוקים בעיקר. וזה טעם כל המועדות בטילים וימי הפורים לא יהיו בטילים (כמ"ש מדרש משלי ט, ב), כי כל מועד על ידי נס וישועה נתחדש הוספה, ולעתיד לבוא יהיה ה' לאור יומם ואין כאן התחדשות. מה שאין כן ימי הפורים הוא גם כן אור זה. ומצד ישראל דמקדשי אין שייך ביטול מלאכה. ונמצא באמת אין כאן הוספה, רק מצד עולם הזה יש הוספה, דזה עצמו הוספה שניתוסף השגה זו דאין הוספה כלל. וזהו הנתינה על בית

תורה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. שהם חכמה עלאה מה שמורגש שהוא מהש"י, כי אי אפשר לשכל אנושי להשיג דבר זה, וחכמה תתאה מה שנראה דשכל אנושי משיגו והוא באמת גם כן מהש"י. והם השתי מנות שמישיגים בפורים התחדשות בלב מדברי תורה - מה שהוא בגלוי מהש"י ומה שהוא בהעלם ונראה כהתחדשות הלב. ומתנות לאביונים הוא התאב לכל דבר ומילוי החשק ורצון, והם שני אביונים, דיש בעלי תורה ובעלי מצוות, אוהב תורה לא ישבע וכן אוהב מצוות לא כו' (כמ"ש מ"ד ואתחנן ב, כו ע"פ אוהב כסף וגו'), והוא אביון לדבר ההוא, ומילוי החשק נקרא מתנה אחת. ומשלוח מנות הוא כבוד שהש"י חולק לאדם, כענין ויהי יעבץ נכבד מאחיו על ידי דברי תורה (כמ"ש שמו"ד לח, ה). ומתנות לאביונים הוא עושר שנותן לאביון להשלימו, התלמיד חכם מתעשר בדעת, ובעלי מצוות במעשים טובים.

[ב] וזהו הנתינה על בית המן, כי להמן היו שני אלו, כמו שאמרו ז"ל (במדב"ר כב, ז, ותנחומא מטות ה) שני עשירים היו בעולם, המן באומות העולם. וכבודו מפורש בכתוב גידל המלך וגו' (אסתר ג, א), למי יחפוץ המלך לעשות יקר וגו' (אסתר ו, ו), וידוע דמלך סתם במלך מלכי המלכים הקב"ה, כי היה חלק לו כבוד ועושר מלמעלה. וזכו לזה מרדכי ואסתר ונצחוהו. ונאמר (אסתר ה, א) נתן המלך אחשורוש וגו' את בית המן וגו', וכן אח"כ (אסתר ח, ז) ויאמר המלך אחשורוש וגו' הנה בית המן נתתי וגו'. ונראה כי המלך לבד הוא מלך מלכי המלכים, ואחשורוש לבד הוא אחשורוש מצד עצמו, כמו ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש ברשעו מתחלתו ועד סופו (מגילה יא, א), וצוחו וי בימיו (מ"ד פתיחתו ה-יא), זהו מצד עצמו. אבל המלך אחשורוש יש בו הרכבה, פעולת הש"י וגם מצד עצמו. והמשכילים יבינו זה בכל המגילה. וכן בנתינה על בית המן ודאי הוא פעולת הש"י כנ"ל, רק מכל מקום אינו מצד אמת לאמיתו, דזה שייך רק בשאר אומות, דעל ידי ניצוח

ההיפוך ולא על ידי הקליטה ממנו, וההיפוך הוא השגת דביקות זה לגמרי דקוב"ה וישראל כולו חד באמת לאמיתו, והם נחלה בלא מצרים, ובמה שאין גבול אין שייך תוספת.

המן, דניצוח עמלק הוא על ידי השגה זו שמשגי שאין הוספה כלל, היפוך עמלק שהוא הומה ומהמה, ויש בו אותיות עלק היא עלוקה דצווחת הב הב. וניצוח עמלק הוא על ידי

אות כג

בדברי רז"ל הם קוראים שני יצרים דזנות ודעבודה זרה, רק אחר שביטלו יצרא דעבודה זרה אין משמש אלא בכעס ורציחה, אבל השורש הוא עבודה זרה, כמו שאמרו בשבת (קה, ב) השובר כלי בחמתו כו' עד כו',⁵⁸ כי עבודה זרה הוא גם כן היפך מזנות. ורז"ל אמרו (עירובין כא, ב) בכרכים מצוי גזל ועריות, היינו דתאות מצוי בכרכים יותר, דמעצור לרוחו רצה לומר בכעס, שזה נקרא רוחו בלשון הכתוב. דעבודה זרה צריך היקף חומה והגדרה לגמרי, מה שאין כן בתאות אמרו ז"ל (סוטה מז, א) שמאל דוחה וימין מקרבת, וכן לעתיד לא יהרג יצר זה כמו שאמרו בזהר (ח"א דף קלז-קלח) דאקרי לבן דאתלבן עיין שם. ועיקר גידול עמלק ועשו על ידי נפילת ישראל ח"ו בתאות, כי שורש עשו על חרבך תחיה ברציחה, והגם דאומות כלולים מכל רעות יחד, מכל מקום הגוון ודאי ברצח נראה שאינו בעל תאוה. ובזה הוא פשיטת טלפיו ביחוד שיוכל לטעון נגד ישראל. רק מכל מקום אם הם נקיים מרציחה, אז מיגנייא מיניה מצד שיש להם עודף נגדו בזה, אבל בצירוף שניהם מתגבר ביותר ח"ו.

[ב] ולכך אז דהיתה השתחוויה לצלם, ובשושן היתה גם כן הנאה מסעודתו, דהיינו התפרצות בתאות התגבר ביותר. והא דשאלו את רבי

[א] ענין שושן פורים, כמו שנאמר עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצור לרוחו (משלי כה, כח). וכן בפשוט אמרו (כתובות קי, ב) ישיבת כרכים קשה, שהמקום דחוק וצריך לעצור עצמו שלא להתפשט בהרחבה. ולעתיד נאמר פרזות תשב ירושלים, כי יהיה ביטול היצר, ולא יצטרכו עצירת רוח ויוכלו להתפשט ככל אות נפשם. כי רק מצד היצר הוא הצורך לצמצם ולעצור עצמו, והני דכרכים מיגניא טפי ומכסיא (מגילה ה, ב, מוגנים ומכוסים) מעמלק, שאין לו כל כך טענה נגדם. כי עיקר התעוררות עמלק הוא על ידי טענה שיש על ישראל, כמו שדרשו רז"ל (מכילתא שמות יז, ח, לפי שרפו ידיהם מהתורה) ברפידים מיד ויבוא עמלק, שהוא מרגיש ומתעורר לבוא. כי משם הוא יניקת שורש עשו, כמו שאמרו ז"ל (מגילה ו, א) על פסוק אמלאה החרבה, וכשזה קם זה נופל (רש"י תולדות כה, כג), ועל ידי איזה נפילה ח"ו בנפשות דישאל הוא מתגדל, ותיכף אחר ההנאה מסעודתו של אותו רשע גידל המלך וגו'. ואמרו (ב"ב כג, ב) דאין נופל אלא ביד זרעו של יוסף, דשורש יוסף הוא הצמצום ועצירה מתאות. וידוע דיש שני יצרים, דכעס ותאוה שהם שני הפכים, וכמו שאמרו (מכות י, רע"א) דבגלעד ושכם שכיחי רוצחים, שהם מקומות דזרעא דיוסף דשם יש עצירת תאוה. וכן עיקר עבודה זרה התחיל מירבעם, כי

⁵⁸ שבת קה, ב: "תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר משום חילפא בר אגרא, שאמר משום רבי יוחנן בן נורי: המקרע בגדיו בחמתו, והמשבר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו - יהא בעיניך כעובד עבודה זרה, שכך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך. עד שאומר לו עבוד עבודה זרה והולך ועובד. אמר רבי אבין: מאי קראה? לא יהיה בן אל זר ולא תשתחוה לאל נכר, איזהו אל זר שיש בגופו של אדם? הוי אומר זה יצר הרע".

שמעון בר יוחאי מפני מה כו' (מגילה יב, א) עיין שם בגמרא,⁵⁹ אלו ואלו דברי אלקים חיים, דהתחלת התעוררות המן הוא מפני ההנאה, דמזה מתעורר כנ"ל, והתעוררותו באמת היתה רק בשושן ועל מרדכי ביחוד, כדברי רז"ל (מגילה שם) על פסוק כרצון איש ואיש מרדכי והמן, דהיה גם הוא באותה סעודה. רק דהתגברותו על ידי השתחוויה לצלם, בזה כל ישראל שוים, לכך נתעורר על כל עם מרדכי. ונקרא בכאן עם מרדכי, כי כל נפש יש לו ענין מיוחד שבו הוא ראש הדור, ובענין מחיית עמלק והמן ביחוד היה מרדכי כנגדו. ונקראו שניהם איש כנזכר לעיל, כי בכל נפש יש כנגדו זה לעומת זה נפש באומות העולם, ונגד מרדכי היה המן, ולכך כאשר גידל המלך את המן לעומת זה גם כן היתה התנשאות למרדכי. ומצד המן שהיה חושב בלבו למי יחפוץ המלך וגו' שהוא העיקר בכל העולם כולו, נקראו גם כן היהודים לנגדו עם מרדכי שהוא העיקר בכל העולם כולו. והנה ידוע דעיקר ישועת ישראל וניצוחם איזה דבר הוא על ידי ניצוחם אותו כח בלב, והיו צריכים אז כבישת שני הכחות, היינו כל ישראל ביצרא דעבודה זרה וכעס, ושבשושן ביחוד ביצרא דתאות גם כן. ולכך בקשה אסתר לינתן ליהודים אשר בשושן עוד יום לניצוח האויבים. ופורים הוא יום הנייחא שאחר הטירדא, כי כל זמן הניצוח הוא בטירדא, ואלו שאין מעצור לרוחם וזרעא דיוסף הם הממהרים

בניצוח עמלק ודי להם יום אחד לבד לשפוך חמתם עליהם לבלתי השאיר שורש וענף, כי מיד שמתבררים שכעס ישראל אין דומה לכעס העכו"ם, שהם כועסים רק על הגויים אשר לא ידעו את ה' ובמקום שהקב"ה רוצה לכעוס מכל מקום שופכים כעסם על עמלק, ואין נשאר ממנו כלום כי חמתם הוא חמת הש"י. וזהו כל עיקר שימוש הכעס ורציחה שנברא בעולם, שאין בו צורך כלל רק לזרע עמלק שנאמר בהם תמחה שם צריך לשמש ברציחה. ונענש שאלו על שהשתמש שם ברחמנות (כמ"ש יומא כב, ב). ולעתיד דימחו ויתבטלו, יתבטל גם יצר זה מהעולם. ודרכים דמיגניא, שנקיים מזה ולא יוכל לקטרג כל כך נגדם, מכל מקום נגד זה אם מצא מקום קטרוג ניצוחו מתאחר אצלם יותר וצריכים להתברר גם בתאות. ופורים הוא הנייחא שאחר מחיית עמלק, דלכן אמרו ז"ל (מדרש משלי ט, ב) דלעתיד גם כן לא יתבטל, כי ביטול דלעתיד הכל נתלה במחיית עמלק, שיתחדש אז שימחה לגמרי, דהוא עצמו ביטול יצרא דכעס וליבון יצר דתאוה, דהכל נמשך מזה. ופורים הוא הנייחא שיש אח"כ, והנייחא של ביטול הכעס ורציחה מן הלב הוא קדושת הפורים די"ד, שמתברר דגם בעת הכיסוס עד דלא ידע אין לו רציחה אלא על עמלק, וברכה וטובת עין לזרע ישראל. וקדושת יום ט"ו מאירה דכל תאותיו לשם שמים.

אות כד

לו יציאת מצרים, ועד ששקעו כו'. ובנין בית המקדש על ידי שביית הארון לפלשתים, שהוא ההיפך לגמרי. והגורם לזה חטא בני עלי הוא ממש חטא דנדב ואביהוא, שגרמו קדושה

[א] הסדר שישד הש"י בבריאה ברישא חשוכא והדר נהורא (שבת עז, ב). כך הוא בכל ימות עולם, אין לך שום אור מתגלה אלא מתוך החושך הקדום לו. דרך משל, מתן תורה קדם

⁵⁹ מגילה יב, א: "שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם: אמרו אתם! אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. - אם כן שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל יהרגו! אמרו לו: אמרו אתה! אמר להם: מפני שהשתחוו לצלם. אמרו לו: וכי משוא פנים יש בדבר? אמר להם: הם לא עשו אלא לפנים - אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב: כי לא ענה מלבו".

ישראל וגם נבדל מהם, כענין שאמרו בתנא דבי אליהו רבה (ריש פ' ג) אני יראתי מתוך שמחתי ושמחתי מתוך יראתי, השמחה הוא איש ברעו וכדומה מתוך האהבה וההתחברות, והיראה הוא מצד הדרך ארץ מאדם שגדול ונבדל ממנו. ואצל הש"י הם שניהם יחד, והא בלא הא לא סגי, דיראה לבד מביא שטות כענין הלא יראתך כסלתך וגו', ושמחה לבד מביא קלות ראש, ועל זה אמרו (שבת לא, סע"א) מוטב שלא העלית.⁶¹ דבתורה נאמר משמחי לב, ועל ידה הוא ההתחברות להש"י. מה שאין כן בתפלה נקרא ונקדשתי בתוך בני ישראל, דלכן מצות תפלה בצבור, שהוא הכרת הקדושה והש"י נבדל הוא על ידי רבוי המתאחד, וכל כי עשרה שכינתא שריא (סנהדרין לט, א), שהם קומה שלימה, דבני אדם אין דעתן שוה וכל עשר דיעות שונות כאשר הם עשר נפשות מישראל שכינתא שריא, ממילא דקדמה ואתיא (ברכות ו, א) בלי שום השתדלות, והוא מצד קדושת המקדש. דיחיד העוסק בתורה שכינה עמו, היינו כפי השגתו ודעתו לבד, זהו קדושת המשכן ואוהל מועד שהיה עיקרו לדברי תורה, והבליטה בקדושה זו הוא שם משכן, דאני ה' שוכן וגו'. וזו אינה קבועה, וכדרך שאמרו (נדרים פא, א) דאין תלמידי חכמים מצוים להיות בניהם תלמידי חכמים, שאינו קביעות במקום מיוחד לבד, שהוא קדושה מצד התחברות להש"י ודביקות, וידוע דהתחברות אינו בקביעות והתעוררות אהבה ודביקות הוא רק לפרקים. מה שאין כן בתמידות הוא היראה. ובית המקדש נקרא בית תפלתי, וכן דרגא דדוד המלך ע"ה, כטעם ואני תפלה, וכן כהן בעבודה, דהיינו תפלה, זה נכרת ברית עולם

למשכן כמו שאמרו ז"ל (זבחים קטו, ב) על פסוק ונקדש בכבודי. ועיקר בנין המשכן גרם חטא העגל, שביקשו ישראל אלהים אשר ילכו וגו' מורגש לעין, ועל ידי זה פעלו קדושת משכן ואהל מועד שהוא מקום מורגש לעין הולך לפניהם, ששם השגת אלהות והיה כל מבקש ה' וגו'. ואהרן הכהן נבחר על ידי זה לכהונה גדולה, כי משה אמר לו הבאת עליו חטאה גדולה, ומתוך צעקה זו שהיתה בלבו על כך והיה צועק לה' לתקן זה ומבקש להביא על ישראל זכיות גדולות, וכמו שאמרו (אבות א, יב) מדתו של אהרן כו' ומקרבן לתורה,⁶⁰ על ידי זה זכה לכהונה גדולה, דהיינו שהוא המכפר של כל ישראל. וכן כל דבר, מתוך חושך יוצא אור שהוא ממש היפך אותו החושך, בין בדורות בין בפרטי נפשות.

[ב] וגוף ענין המשכן ומזבח וסדר עבודה הוא הורדת השכינה בתחתונים וסדר התיקונים וכפרות של חטאים וקינוח לכל מיני לכוזים ויפוי וקישוטי הכלה, והוא נמשך על ידי שכינתו יתברך בתחתונים, דמאחר שיש גילוי שכינתו יתברך בקרב לבות בני ישראל, ממילא מתנקה כל לכוזך ונדרחה הרע והחשך דעמיה שריא נהורא. וזהו המשכן, רצה לומר מקום שכינה. אבל מקדש רצה לומר מקום קדושה הוא ממש היפך משכן, דקדושה רצה לומר הבדלה והפרשה שהוא דבר נבדל, אבל שכינה הוא השוכן ומתחבר ואין נבדל, וכמו שנאמר השוכן אתם בתוך טומאותם (וכמ"ש יומא נו, סע"ב), מה שאין כן קדושה הוא הבדלה מטומאה. ומצינו משכן דאיקרי מקדש ומקדש אקרי משכן (כמ"ש ריש עירובין) דכולא חד. ושניהם אמת ביחד, שהקב"ה שוכן בתוך בני

⁶⁰ אבות א, יב: "הלל אומר הוי מתלמידי של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה".

⁶¹ שבת לא, א: "אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתיים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו הכי: אי יראת ה' היא אוצרו - אין, אי לא - לא. משל לאדם שאמר לשלוהו: העלה לי כור חיטין לעלייה. הלך והעלה לו. אמר לו: עירבת לי בהן קב חומטון? אמר לו: לאו. אמר לו: מוטב אם לא העליתיה".

וגו' היינו ששיהו קיניהם, דהוא גם כן מצד בזיון קדשים, זה הוליד קדושת המקדש שהוא התגלות כבוד שמים בתוקף. כי חטאם נקרא בלשון הכתוב חטאת הנערים וגו', וחטאת היינו שוגג, ונערים משמע דהוא מעשה נעורת לבר. והיינו כי בנערות יש לאדם תוקף אהבה ושמחה כל אחד לפי דרכו ועניניו, והעובד ה' בנערות עבודתו בשמחה יתירה, וכמו שאמרו (שהש"ר א, י) דשיר השירים אמר שלמה בילדותו. (ועיין זה"ב לט, א)⁶³ וכן בכלל העולם, אברהם אבינו ע"ה הוא ההתחלה היה בתוקף אהבה, ואח"כ נולד יצחק ובא היראה. ובשביל תוקף אהבתם ודביקותם זה מוליד מיעוט יראה ודרך ארץ עד שנראה כבזיון קדשים ח"ו. וקבלו ענשם דוגמת נדב ואביהוא, ונגרם שביית ארון שהוא דוגמת חורבן בית המקדש. וזה טעם שאמר לאביתר ענתות לך על שדך (מלכים א' ב, כו), כי ידוע במדרש איכה (פתיחה א) ואם לאו ענתות הא ירמיה ענתות כו'⁶⁴ דענתות רומז לחורבן, היינו דלך יש שייכות לחורבן ענין מקדש ובזיון קדשים ח"ו. ואמרו ז"ל (ר"ה יח, א) דמתכפר עון בית עלי בתורה, דרק בזבח ומנחה אין מתכפר, דתורה הוא דרגא דידהו, שהם ביזו ענין יראה ובחרו בתקיפות ועוז דתורה. ולפי שהיה כענין חברותא כלפי שמיא על זה נאמר אם יכופר וגו', דקרבנות דוגמת תפלה צריך יראה להיות העיקר, מה שאין כן בתורה שמחה העיקר רק יראתו קודמת לחכמתו. ובכהנים נאמר (מלאכי ב, ה) ואתנם לו מורא וגו', דזהו עיקר לכהן גדול, לכך נדחו נדב ואביהוא ובית עלי מכהונה

והוא קדושה קבועה. ומלך דומה לצבור כמו שאמרו בראש השנה (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג מלך וציבור נידונין בכל יום כו' משפט עבדו ומשפט עמו וגו' יום ביומו.) דהוא המאסף העם, והכרתו קדושת הש"י מצד דיעות שונות של כל אדם זהו הכרת קדושה דמקדש מצד שהוא נבדל ולא בהתחברות כפי דעתו והשגתו לבר.

[ג] וזה ענין ונקדש בכבודי דמשכן אקרי מקדש, שיש בו גם קדושה זו של מדת הכבוד ודרך ארץ שיהיה יראה, זה נעשה על ידי מיתת נדב ואביהוא שהביא יראה גדולה. כי תחילת בליטת קדושה זו דשכינתו יתברך בקרבי בני ישראל וגם בטומאותם הוליד שמחה ותוקף אהבה וחשק והתקרבות להש"י. וזה ענין (ויק"ר יב, א) שתויי יין נכנסו, פירוש בשמחה יתירה, כי יין ישמח וגו', ולא שתפו היראה עמה. וכמו שאמרו ז"ל (מ"ר בהעלותך טו, כד) גם כן דכבר נגזר עליהם מקודם על ויחזו אלהים ויאכלו וגו', דהוא גם כן מיעוט דרך ארץ ויראה, והוא על ידי התוקף שנתעורר במתן תורה דה' עוז לעמו יתן ונתעורר עוד יותר בקדושת המשכן. אלא דאז התחיל להופיע גם כן אור המקדש (ובחים קטו, ב), ונקדש בכבודי במכובדי, דכל המכבד כו' (אדר"נ ר"פ כז).⁶² ומאחר שהם גרמו התגלות אור זה דמידת הכבוד ודרך ארץ ויראה, וכמו שנאמר ואת מקדשי תיראו, דזה שייך לשם מקדש, על כן הם קרויים מכובדי שהם מכובדים אצל הש"י ולכן הש"י נתכבד על ידם. וכן בית עלי אמרו ז"ל (שבת נה, ב) חטאם העיקר בבזיון קדשים, דאשר ישכבון

62. אבות דרבי נתן כז, א: "רבי יוסי אומר: כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות, שנאמר (שמואל א' ב, ל) כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו".

63. אחר שאמר הוזהר שבעה שמות נקראו לשלמה ממשין ואומר (תרגום הסולם שם): "ולמדנו שמותיו על שם החכמה נקראו, ומשום זה עשה שלוש ספרים, שיר השירים, קהלת, משלי. וכולם הם להשלים החכמה. שיר השירים הוא כנגד חסד, קהלת כנגד דין, משלי כנגד רחמים".

64. ישעיהו י, ל: "צהלי קולך בת גלים, הקשיבי לישא עניה ענתות". ודרשו פסוק זה באיכה רבה פתיחה א: "הקשיבי למצותי, הקשיבי לדברי תורה, הקשיבי לדברי נבואה, הקשיבי לצדקות ומעשים טובים וכו', ענתות, ואם לאו - ענתות, הא ענתותא אתי ומתנבא עליך דכתיב: דברי בן חלקיהו וגו', כיון שבא הפורענות קונן עליהם איכה". ואביתר היה מבני עלי, שנענש שכל זרעו ימותו צעירים, ולכן היה צריך לכפר על חטא בני עלי כדי להאריך ימים.

גרסי, דעיקר תוקף התפלה כאשר היא באה מתוך דברי תורה הקודם לה.

גדולה. אבל מכל מקום על ידי זה אדרבא נקדש בכבודי, נגרם אור זה דיראה, והוא כטעם (ברכות ח, א) לא הוי מצלי אלא בני עמודי דהוו

אות כה

שיצטרכו להש"י והוא יהיה המשלימם, ואין חפצים כלל שלימות בלא הש"י. וזה ענין ירח שכל אורה מהחמה, ויש בה חסרון ומילוי בהשגת אורה על הארץ, כי כשסמוכה לחמה פניה המאירים למעלה ואין נגרש על הארץ אף על פי שבאמת יש לה אור. וכן חסרון שבשורש ישראל היינו בנגלה בהיותם בגוף נראה כחסרון, אבל באמת אין חסרון כלל. וכן יש פעמים לקות ללבנה, והוא בשביל ארץ המפסקת בינה לחמה, והוא הגוף המעכיר ומאפיל מאור הש"י, ואינו אלא זמן מועט וחוזר ומאיר.

[ב] **וכפרה** על שורש ענין מיעוט הירח הוא בשעיר דראש חדש, וזה נקרא עלי כפרה, כדרך שאמרו ז"ל (שוח"ט תהלים מז' א' ושהש"ר ב, א) על פסוק כי באש ה' נשפט,⁶⁵ שיאמר הקב"ה תבוא כל אומה ואלהיה. פירוש דגם הבלי העכו"ם הגם דהוא הבל מכל מקום מאחר שהם עובדים לזה על כרחך זהו שרשם, ואלו היה דבר הבל ממש לא היו מצוות נגד זה, כמו קרבן פסח במצרים שאמרו בזוהר (ח"ב מא, ב) דזה היה ביעור לעבודה זרה שלהם טלה עיין שם, ודבר שאינו כלל לא היה עסק לדבר מזה, כל שכן שיצוה הש"י בענין זה מצוה המתנגדת. אבל ודאי שורש מצרים אז בעת שהיו ישראל

[א] **האדם** אינו עומד תמיד בסדר ומצב אחד, ויש לו תדיר עליות וירידות כנודע לכל השם דרכיו. והוא מה שישד הש"י בכריאה ענין מיעוט הירח, דידוע שמש וירח הם רומזים לקוב"ה ושכינתיה, דירח רומז לכנסת ישראל שמקבלין אורן מן החמה שמש ומגן ה'. ויש בה מילוי וחסרון בכל חודש, והם שנים עשר חדש בשנה נגד שנים עשר שבטים כידוע מרז"ל (מד"ת ויחי טו), היינו דבכל שבט יש מעלה וחסרון מיוחד שאין בשבט אחר, ולפיכך הם שנים עשר מיני מילויים ושנים עשר מיני חסרונות. ואלו החסרונות הוא מה שמתולדה, כענין בראתי יצר רע שהש"י ברא החסרון ומילוי. וזה ענין הביאו עלי כפרה על שמיעטתי הירח (שביעות ט, א), כי שורש החסרון שבכל שבט הוא בתולדה מהש"י שברא האדם בעל חסרון שצריך השלמה, וזהו שורש ישראל שמונין ללבנה שהם בעלי חסרון ומקוים השלמתן מהש"י. אבל אומות העולם מונין לחמה, שאין להם שום חסרון, לפי שאין להם שום השלמה נדמה להם שאין חסרים כלום עד שאומרים אעלה על כמתי עב אדמה לעליון (ישעיה יד, יד) לדמות לחמה. וזה כל חשק אומות העולם שיהיה להם כל מאויים שלא יצטרכו לדבר אפילו להש"י. אבל חשק בני ישראל הוא

65. שוחר טוב א, כ: "אמר רבי אליעזר המודעי: לעתיד לבא באין כל שרי אומות העולם ומקטרגין על ישראל לפני הקב"ה, ואומרים לפניו: רבנו של עולם מה נשתנו ישראל משאר אומות? אלו עובדי עבודה זרה, ואלו עובדי עבודה זרה, אלו שופכי דמים, ואלו שופכי דמים, אלו מגלי עריות, ואלו מגלי עריות, הללו יורדין לגיהנם, והללו אין יורדין. אמר להם הקב"ה: אם כן תרד כל אומה ואומה ואלהיה עמה לגיהנם ותבדוק את עצמה, וגם ישראל ילכו ויבדקו את עצמם. משיבים ישראל ואומרים לפני הקב"ה: אתה הוא סיכוינו, ואתה הוא סברנו, אין לנו מובטח אלא אתה, אם רצונך עבור אתה בראשינו. ואומר להם הקב"ה: אל תיראו שכולכם לובשי שני, זה ברית מילה, שנאמר: לא תירא לבייתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים, ואף על פי כן אני אלך עמכם, שנאמר: כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד (מכה ד, ה). רבי ראובן בשם רבי חנינא אמר: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, כי באש ה' נשפט, שופט אין כתיב כאן, אלא נשפט. והוא שדוד אמר: גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי".

וכחם להיות נמשך אחר רועה, דהיינו אלוה המנהיג, הם עשו כח זה אלוה, ונמצא נמשכו אחר עצמם ולבבם. וזה ענין עבודה זרה דטלה שהוא נמשך אחר האדם, דהיינו שנמשכו אחר רועה הנמשך אחריהם, וזה הורידם לים, כמו שאמרו ז"ל (שמו"ר סוף פרשה כג) על פסוק סוס ורוכבו דהסוס משך ורכבו.

[ג] וזה ענין קרבן פסח, דהש"י צוה הקריב צאן, דבשביל כחם זה משלו על ישראל שנמשלו לצאן. אבל באמת ישראל הם מקריבין כח זה להש"י ולהיות נמשכים אחריו כצאן. ואמרו בזוהר (ח"ב מא, ב) דחזו גרמי רמאן בשוקא כו' והי ביטול עבודה זרה.⁶⁶ פירוש העצם הוא עיקר חזוק הבעל חיים, ואין שייך בו מלוי וחסרון מצד המרעה, ואין בו טעם כלל. אבל הבשר יש בו טעם לחיך, ובמרעה טוב הוא נשמן ובכחוש נרזה, ואין בו חזוק. וכן כח מצרים לימשך אחר רועה המעשירם עד שלא יצטרכו לרועה, והוא במשל עצמות הצאן, דודאי בזה יש חזוק יותר למראית העין בשלוח כל כך שאין חסרון כלום ודומה לחמה, אבל באמת אין בו טעם כלל ורמאן בשוקא וכלבים גוררם, שאינו ראוי לאדם כלל ולא בזה בחר ה' לצורת האדם. וזהו ביטול עבודה זרה, דהיינו כח זה דמצרים נתברר דאינו כלום, רק כח ישראל להיות נמשך אחר הרועה תמיד ושלא יחסר דבר זה לעולם שה' רועי, כי אין חפיצים כלל בענין אחר, רק שיקבלו תדיר מידו של הקב"ה ויהיו צריכין לימשך אחריו אם טוב ואם ח"ו במלוי ובחסרון, לעולם רוצים לימשך אחר

משועבדים להם, ובני ישראל נמשלו לצאן והם שיעבדו בהם ודאי היו גם הם מושרשים בזה שיוכלו לשעבדם, ולכך אז היו עובדים לצאן. כידוע ענין עבודה זרה של הקדמונים שהיו מחשיבים כל דבר שרואים שמצליח הרבה ושכל עיקר הצלחתם ופרנסתם ממנו וכיוצא. והיה אז עיקר הצלחתם בצאן, שאמרו ז"ל (חולין פד, ב) דנקרא עשתרות שמעשירות, ובודאי היה אז שם עושר מרובה, שהרי הובטחו לצאת ברכוש גדול. והיתה אז התעוררות גדולה להשתדל להתעשר, ולפיכך עסקו בצאן שהם מעשירות בעליהן. אבל הן עצמן אינם כך, רק שזה יש להם שנמשכים אחר הרועה, לכך נמשלו ישראל להם. ולפי שהעכו"ם רוצים שגם אלוה שלהם יהיה ברשותם כנזכר, ובפרט במשתדלים עושר ורכוש דאוהב כסף לא ישבע, וחפץ שגם המשפיע יהיה שלו. ולפיכך עבדו לצאן שנמשכים אחר הרועה, לומר שגם אלוה שלהם המעשירם הוא נמשך אחריהם ונכנע להם. והיה במצרים גם כן שורש זה, וכמו שהיה בסוף שהעשירו בעליהם היינו ישראל וינצלו את מצרים, ונמשכו אחר הרועה, בקריעת ים סוף הלכו אחר ישראל לתוך הים ונטבעו. שאצלם היה שורש כוחם הוא המורידם לשאול תחתית, דשורש כח ההמשכה אחר הרועה שלהם, שזהו שורש כחם והוא ענין כח הצאן כנזכר, הם עשו כח זה לאלוה, כי העכו"ם עובדים לכח אחד מהכחות, כל אומה לכח שלה ולא לאלהי עולם בעל הכחות כולם, רק לכח נפרד השייך להם.

⁶⁶ זהו ח"ב מא, ב, תרגום הסלם: "מה כתוב ועצם לא תשברו בו? להראות בו בזיון, ובכל אלהי מצרים. כי העצמות היו מושלכים בשוק, ובאו כלבים והיו גוררים אותם ממקום למקום. וזה היה קשה להם מכל, כי העצמות הם תקון הגוף, ודומים כעין צד האחר, דהיינו לאלהים אחרים שלהם, וישראל השליכו אותם בשוק בדרך בזיון. ועל כן כתוב ועצם לא תשברו בו, אתם לא תשברו, אבל כלבים היו באים ושוברים אותם. עוד יש לפרש. המצרים שהיו באים אח"כ, ורואים אלו העצמות שהכלבים סוחבים אותם ממקום למקום, שוברים אותם. היו המצרים טומנים אותם בארץ, כדי שהכלבים לא ימצאו אותם וזהו בטול עכו"ם הגדול ביותר מצדם. ובוזה נתעלה הקב"ה בכבודו, ונכנעים כל כחות האחרים דעבודה זרה, כי אז נכנעו ביותר כשהבטול עבודה זרה נמצא מצד עצמם, דהיינו שהטמינו עצמות אלהיהם בעפר. ועל כן לא בטלו ישראל אותם, שכתוב: ועצם לא תשברו בו".

היינו דרך הסדר כבריאית ישראל להיות חסרון ומילוי, שמצד שהם בני חסרון מקווים השלמה מהש"י. ועל ידי זה הוא מדת המלכות, כאשר יש עם שצריכין למלך. וזהו כי באש ה' וגו', כביכול הקב"ה כו' (כמ"ש שוח"ט תהלים שם).⁶⁵ פירוש דמדת מלכותו היא הגורמת החסרון, והיא כח החסרון דישאל, והמשפט לאלהים הוא. וזהו כפרה עלי דראש חדש, לתקן החסרון בלב שיש לכל נפש מישראל כפי מה שהוא, על ידי בירור דבר זה שהש"י פעל כל זה, ומאחר שהוא הפועל אם כן הכל לטובה, דאין דבר רע יוצא מלמעלה, וממילא יש מילוי החסרון על ידי הכרה זו שמכיר שהחסרון הוא מהש"י. וזה ענין קדושת ראש חדש שנאמר והיה מידי חודש וגו',⁶⁷ דשבת הוא ההשלמה, בא שבת בא מנוחה (מדרש הובא ברש"י בראשית ב, ב, ומגילה ט, א) ואין חסר כלום. וראש חדש הוא החסרון, ומכיר דשניהם מהש"י, ויבוא כל בשר וגו'. ולכך קדושת ראש חדש לנשים ביחוד כמו שאמרו בפרקי דרבי אליעזר (פרק מה), היינו דהכרה דחסרון שצריך למלוי זהו סטרא דנוקבא כידוע.

הש"י. דבר זה הוא הראוי לצורת אדם ולהיות חלק ה' עמו, כי אין להם כח מיוחד מאחר שלעולם מצפים לידו של הש"י בכל כחותם. וכל אומה יש לה כח מיוחד, וזהו תרד כל אומה ואלהיה, הכח שלה ילך לאבדון ולא יהיה ממנו השארה לעתיד בשחיטת היצר הרע, כי כל כחות האומות הם כחות מכוחות היצר הרע שבלב. וישראל יש להם כח זה שאין להם כח כלום, רק מה שהש"י משפיע להם, וכח זה הוא מהש"י כי הם חבל נחלתו.

[ד] והיינו דידוע דבריאית עולם הוא בהתעוררות מדת המלכות, דאין מלך בלא עם, ומדה זו צריכה לזולת להשלימה, דאין נקרא בשם מלך אלא על ידי העם. ומדה זו היא שורש כנסת ישראל כנודע, והיינו דמזה הוא גם כן נפשות ישראל שהם העם, וצריכין להשלמה לרועה שלהם שהוא המלך דהיינו הקב"ה, ומלכות של המלך הוא בעם שלו דהיינו כנסת ישראל. ומצד שורש זה דצריכין השלמה נובע התחלת החסרון, שמזה באים בהתפשטות כל מיני חסרונות, עד שיש טענה למראית העין גם נגד ישראל. רק שבאמת כל החטאים דבני ישראל סדורים ובאים מששת ימי בראשית,

אות כו

ועיקר התפלה הוא מצד החסרון ומבקש השלמת הש"י, ואצל הש"י אין שום חילוק בין גדול לקטן. וכמו שאמר אסא בדברי הימים (ב' יד, י) אין עמך לעזור בין רב לאין כח, ובודאי אין רצה לומר כפשטיה בכח בשר, רק רב במעלת התורה והקדושה אלוהית, ואיזהו גבור הכובש את יצרו (אבות ד, א), ואורייתא מסטרא דגבורה נפקא (זח"ג פ, סע"ב). כי זה עיקר חכמת

[א] בתורה המדריגות הם כפי המעלות, שכל המעולה בחכמתו יותר מחבירו הוא הגדול. מה שאין כן בתפלה, אדרבא המדריגות הם כפי החסרון, וכמו שאמרו בזוהר (ח"א כג, ב) תפלה לעני דמעטפא כל צלותין, וכמשל רבי יוחנן בן זכאי דעבד ושר (ברכות לד, ב).⁶⁸ כי כל מי שהוא יותר חסר ונצרך ביותר הוא יכול לפעול בתפלתו יותר, כי תפלתו יותר מעומקא דלבא.

⁶⁷ ישעיהו טו, כג: "והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו, יבוא כל בשר להשתחות לפני, אמר ה'".

⁶⁸ ברכות לד, ב: "מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רבי יוחנן בן זכאי, וחלה בנו של רבי יוחנן בן זכאי. אמר לו: חנינא בני, בקש עליו רחמים ויחיה. הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים - ויחיה. אמר רבי יוחנן בן זכאי: אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו - לא היו משגיחים עליו. אמרה לו אשתו: וכי חנינא גדול ממך? אמר לה: לא, אלא הוא דומה כעבד לפני המלך, ואני דומה כשר לפני המלך".

וקדוש, שהוא מרומם מכל חסרונות עולם הזה ונבדל מהם, שאין לו שום התחברות לזה. ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם הרשע, אמר הקב"ה שהוא טהור וקדוש כו' (נדה לא, סע"א).⁶⁹ כי הוא מדמה כי גם ישראל כשח"ו משוקעים בעונג עולם הזה, שהם היפך הקדושה, הם נפרדים מהש"י, וזה היה עצתו בשיטים. אבל באמת הש"י שוכן אתם בתוך טומאותם (כמ"ש יומא נו, סע"ב), כי כנסת ישראל הוא דרגא דתפלה כנודע, דזה כל שורש ישראל שאף על פי שחטא כמו שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד, א) וזוכר בהש"י, ופושעי ישראל מלאים חרטה וצעקה בלב תדיר בתפלה. נולא עוד אלא גבא אפום מחתרתא רחמנא קרי (ברכות סג, א, בעין יעקב).] וישראל אדרבא לא זכו לשום מעלה אלא על ידי חסרון הקודם. ומעשה שיטים היה הכנה לכניסת הארץ, דהיינו לזכות לארץ הקדושה, והפרדה לגמרי מארץ העמים הוא על ידי הצעקה וחרטה שהיו להם בשיטים על חבורם לבנות העמים. דבכל ענין מעלה יש מדריגות באותו דבר עד הדביקות בעומק ראשית, והיו צריכים אז לדבק בעומק ראשית השייך לזה להיות נפרדים מגוים לגמרי בארץ מיוחדת. ואי אפשר לזכות לזה מצד המעלה, דמצד המעלה שיעלה מעלה מעלה עד עומק ראשית האמיתי שוב אין שייכות לארץ בעולם הזה כלל. רק מצד החסרון ששבו תחתונים למעלה על ידי הדביקות דתפלה עזרם הש"י לזה ליפרד מגוים לגמרי. וענין זה הוא יחוד קוב"ה ושכינתיה, דהיינו כנסת ישראל שהקב"ה שוכן בקרבם. וזה ענותנותו, דאל זה אביט אל עני וגו' רק שחרד על דברי.⁷⁰ וקוב"ה

התורה כאשר מתנהג על פי החכמה, דזהו שם תורה שמורה דרך איך להתנהג. אבל מי שלא עצר כח להתנהג על פי חכמת התורה הרי הוא חסר מעלת התורה. וכפי גודל החסרון, אם הוא מכיר חסרונו ומבקש מהש"י שיעזרונו על זה, הרי הוא דבוק על ידי זה בהש"י, כטעם אני את דכא (סוטה ה, א), דבמקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו. פירוש, כידוע בסוד רצוא ושוב כמראה הבזק הנראה לצופי המרכבה, שבמקום שהם הולכים שם הם שבים, היינו במקום כלות האור שם הוא חוזר ונעשה הסוף התחלה, וחוזר חלילה להיות סוף כל דרגין מתדבק בתחילת ועומק ראשית, ונקרא ראש כל דרגין, כי ראשית הכל הוא הש"י, והדביקות הגמור בו הוא עומק ראשית דהשתלשלות הנבראים. והולך סדר השתלשלות עד תכלית המטה, שהוא השיקוע בכל מיני חסרון המרחיקים מדביקות הגמור. רק מאן דאיהו משרשא וגזעא קדישא דישאל, אשר חלק ה' עמו, אי אפשר שישכח לגמרי, אפילו תינוק שנשבה לבין העכו"ם מיד שנתוודע לו בשכלו מענין אלהי השמים הוא מתחיל לנהות ולצעוק מעומקא דלבא כפי גודל השתקעותו. ותפלה הוא לשון דביקות, דזהו שורש מלת תפל בלשון הקודש, היינו דעל ידי זה דבוק לגמרי, וממילא על ידי זה מאן דאיהו זעיר איהו רב (זח"א קכב, ב). ודוד הוא הקטן המדריגה האחרונה כידוע, והוא נעים זמירות ישראל, תכלית כח הפה בתפלה, כטעם ואני תפלה (תהלים קט, ד), הוא מלך ישראל שנאמר בו תשים עליך (דברים יז, טו), שהוא למעלה מהכל.

[ב] והקדוש ב"ה במקום גדולתו נקרא מרום

69. נדה לא, א: "דרש רבי אבהו: מאי דכתיב: מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל? מלמד שהקב"ה יושב וסופר את רביעיותיהם של ישראל, מתי תבא טיפה שהצדיק נוצר הימנה. ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם הרשע, אמר: מי שהוא טהור וקדוש, ומשרתיו טהורים וקדושים יציץ בדבר זה? מיד נסמית עינו, דכתיב: נאם הגבר שתום העין. והיינו דאמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: וישכב עמה בלילה הוא - מלמד שהקב"ה סייע באותו מעשה, שנאמר: יששכר חמור גרם - חמור גרם לו ליששכר."

70. ישעיהו טו, ב: "ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאם ה', ואל זה אביט, אל עני ונכה רוח וחרד על דברי."

לבקש שלא תשרה שכינה כו'. דבאמת אמרו (מ"ר איכה שם) יש תורה באומות העולם אל תאמין, דהיא מורשה קהלת יעקב לבד. וכדרך שאמרו ז"ל במדרש (תנחומא תשא לד) עתידים אומות העולם לומר אנו ישראל כו' מסטורין שלי כו'.⁷¹ וזה ענין השראת שכינה, היינו שלא ישיגו מחכמת תורה שבעל פה. ובלעם השיג דברים שנאמרו בתורה שבכתב, כי תורה שבעל פה הוא רזא דכנסת ישראל הנובע רק מלכות בני ישראל, דתורה עקרו לשון הוראת דרך להשיג יחוד הש"י ולידבק בו. והם אדרבא כל חכמתם הוא מאבידם, והגם דמשיגים האמת כענין בלעם, וכן חכמיו דהמן, עם כל זה הוא אי אפשר לו ליפרד משרשו.

[ה] **אבל** מלכות בית דוד שהם דרגא דתפלה, שם אין שייכות לבן נכר כלל, דעיקר תפלה בלב, וזה אינו אצלם, כי בזה הם נפרדים באמת. לכן ביקש אדרבא, דהגם דאי אפשר שיהיה להם שייכות באמת, דזהו על ידי הדביקות בעומק הלב בהש"י, וזהו שורש ישראל, והיינו שיתהפכו לישראל ושוב אינם קרוים בני נכר ועמים כלל, דענין בן נכר היינו שעומק לבו אין דבוק בהש"י. רק מכל מקום ביקש שיכירו על כל פנים קדושת בית המקדש וישראל, וזהו שפה ברורה, מן השפה ולחוץ, הגם דאין בפנימיות הלב, מכל מקום על ידי זה יכירו מעלת ישראל שהם באמת כן, ואי אפשר להם לומר על ידי זה אנו ישראל כלל.

[ו] **ואז** והאבדתי חכמים מאדום, דהוכיחו מזה רז"ל (מ"ר איכה שם) דבעולם הזה יש. דבעולם הזה נראה זה לשני דברים נפרדים, ובאמת מוחא ולבא הם תרין ריעין דלא מתפרשין, וכן

הוא גדולתו שהוא קדוש ומרומם.

[ג] **ודבר** זה אי אפשר לגוים להבין כלל, איך דגם שהללו עובדי עבודה זרה והללו כו'.⁶⁵ ומשוקעים בכל מיני חסרונות עולם הזה, ועם כל זה דבוקים בהש"י. וכשרוצים להסתכל ולהתבונן בדבר זה, נסמא עיניהם וכח ראייתם מפני תוקף הבהירות שלמעלה מגדר כח השגתם שהוא מעוור. כי ישראל אין להם ראייה למעלה מהשגתם, שהרי בכל מה שהשגתם פחותה וחסירה יותר, הם דבוקים ומתעלים יותר. מה שאין כן נביאי העכו"ם הם כפי מעלתם בפרישות מעניני עולם הזה, וכאשר רוצה לידבק בעולם הזה אז הוא משוקע באמת בעולם הזה, כי תפלה הוא רזא דכנסת ישראל לבד, וכל מה שחסרים הם חסרים באמת, ואי אפשר להם להשיג זה כלל.

[ד] **וזה** ענין דמשה רבינו ע"ה ביקש שלא תשרה שכינה על העכו"ם (ברכות ז, א). ושלמה המלך ע"ה ביקש גם על תפלת הגוי שיענו, וגם לעתיד במשיח בן דוד נאמר אהפוך אל עמים שפה ברורה (לקרא כולם בשם ה', צפניה ג, ט). דמשה רבינו ע"ה דרגא דחכמה, וכל האומר דבר חכמה גם באומות העולם נקרא חכם (מגילה טז, א), דיש חכמה באומות העולם תאמין (מ"ר איכה ב, יג), דיש גם בהם גוון מחכמה, רק דלב אין, דהקב"ה נקרא צור לבבם דישראל (שהש"ר ה, ב). אבל מצד החכמה היה אפשר לטעות, ומי שראה בלעם בימיו ודאי הגם שאמרו ז"ל (סנהדרין קה, סע"א) דבא על אתונו וכיוצא, מכל מקום למראה עיני בני אדם היה אפשר לחשוב שהוא אדם גדול והיה לו כח לדבר דברי אמת שנכתבו בתורה, ולכך הוצרך

71. תנחומא כי תשא לד: "אמר רבי יהודה בר שלום: כשאמר הקב"ה למשה כתב לך, בקש משה שתהא המשנה בכתב, ולפי שצפה הקב"ה שאומות העולם עתידין לתרגם את התורה ולהיות קוראין בה יונית והם אומרים אנו ישראל ועד עכשיו המאזנים מעויין, אמר להם הקב"ה לעכו"ם: אתם אומרים שאתם בני? איני יודע אלא מי שמסטורין שלי אצלו הם בני. ואיזו היא? זו המשנה שנתנה על פה, והכל ממך לדרוש. אמר רבי יהודה בר שלום: אמר לו הקב"ה למשה: מה את מבקש שתהא המשנה בכתב ומה בין ישראל לעכו"ם? שנאמר: אכתב לו רובי תורתך ואם כן כמו זר נחשבו, אלא תן להם מקרא בכתב ומשנה על פה."

ע"ה שושבינא דמלכא, היינו דקוב"ה, ומקום גדולתו שהוא כפי המעלה והקדושה, והוא עלה למרום. מה שאין כן אהרן שושבינא דמטרוניתא, לייפות כל מיני חסרונות ולהיות שכינה בתחתונים בבית קודשי קודשים שהוא נגד הלב דבני ישראל כנודע, והמעלה לערכו הוא כפי גודל החסרון, וכך המשכן הוא לתיקון העגל, ודאי כל מי שהיה מרגיש חסרונו וחטאו יותר, השתדל בתיקונו יותר. ונמצא חיילין דמשכנא למראה עין ממש היפך בהיפך הסדר מחיילין דאורייתא. אבל באמת כולא חד, רק שאצל כל אחד היתה בליטה בדבר מיוחד, וכסדר אחד פוקד על פי שניהם, דכל הגדול (מחברו יצרו גדול הימנו, סוכה נב, א), רק מכל מקום היה נראה לעין ענינים נפרדים ונחלקו למונים נפרדים. מה שאין כן לעתיד יהיה מונה אחד, דבעולם הזה לא כשאני נכתב אני נקרא כו' (פסחים נ, א), דשם הויה היינו מקום גדולתו זה הוא בכתב, היינו מפורש לעין שהוא שליח המוח, אבל לא לפה שהוא שליח הלב, כי עקוב הלב מכל ומלא חסרונות, וההרגשה מצד החסרון כעבד לפני המלך והקריאה בשם האדנות. מה שאין כן לעתיד שיבורר זה לעין דמקום גדולתו וענותותו חד, שישוב הסוף כל דרגין להיות באמת ראש כל דרגין, כטעם נקיבה תסובב גבר, אז יהיה נקרא ונכתב בשם הויה, דיהיה באמת זביחת היצר והסתלקות כל מיני חסרון מלב לגמרי.

תורה ותפלה כולה חד, ובמקום תורה תפלה (ברכות ח, א. מגילה כט, א), רק למראית עין נראה כדברים נפרדים והפכים ממש, דתורה היינו שלימות והשלם אינו חסר. אבל באמת אצל הש"י אפשר להיות שני הפכים בנושא אחד, ובמקום גדולתו ענותנותו, וכך ישראל כל הגדול יצרו גדול (סוכה נב, א) והוא חסר ביותר, וכפי גודל חכמתו כך הוא מכיר ביותר חסרונו.

[ז] ולעתיד יבורר זה לעין. ונאמר עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה (ירמיהו לג, יג), משמע אחד. מה שאין כן בעולם הזה נאמר אשר פוקד על פי משה ואהרן, כמו שאמרו בזוהר ריש במדבר (ק"ז, ב) דיש חיילין דאורייתא וחיילין דמשכנא. דכמו דשישים רבוא אותיות בתורה, וכל נפש מישראל יש לו חלק מיוחד בתורה, והוא מצד החכמה שבמוח הדבוק בהש"י, כך יש לכל נפש מישראל חלק פרטי במשכן ובית המקדש מצד הרצון שבלב הדבוק בהש"י. וחבור המוחין דישאל הם אותיות התורה, וחבור עבודה שבלב דישאל הוא מלאכת המשכן. והמנין נקרא שאו את ראש, שיש לכל אחד התנשאות מיוחד, דכל חלק בתורה או במשכן הוא נצרך, שאם יחסר יפסל, ונמצא כל אחד מנושא בענין מיוחד. והיה המנין על פי משה דרגא דחכמה, ואהרן דרגא דעבודה. והם לכאורה שני הפכים, ואיך אפשר שימנו יחד כסדר אחד, וכל אחד מנה כסדר תפיסתו במעלת ומדרגת הנפשות, ונמצא עליונים של זה למטה אצל זה. דמשה רבינו

אות כז

כלום, רק על ידי כח הפועל דהש"י הנמשך בו מכח עשרה מאמרות דמעשה בראשית, שהם נצבים חיים וקיימים לעולם כחות הפעולה כל דבר ביומו כפי פעולת הדברים בימי בראשית. וכך כל פעולה השייכת לאותו יום מצלחת ביותר, עיין שלהי שבת (קנו, א) במזל יום גורם. ובאמת ה' יתן אומר המבשרות צבא רב, וכל ניצוץ מתפשט לכמה גוונים, עד שכל מיני

[א] ענין עליית העולמות בשבת, עד שבעשיה אין שם אלא שבע תחתונות לבד ולא השלוש ראשונות כנודע מטעם האריז"ל. הוא בפשוט, כי ענין איסור מלאכה בשבת כי בו שבת וגו', היינו דהאדם צריך לדעת בכל פעולותיו ומעשיו שלא הוא הפועל רק הכל בכח עליון, וכל פעולותיו מהש"י, כענין גם כל מעשינו פעלת לנו. ובלאו הכי אין לו שום כח לפעול

והשתדלות שם גם במלאכה שאינה צריכה לגופו ודבר שאין מתכוין, מאחר דאז יהיה ה' אחד ושמו אחד ביחוד גמור, אם כן מה מקום לפעולה ומעשה. אבל מכל מקום הש"י אומר רק מלאכת מחשבת אסור, דזולת זה יש שייכות פעולה, וזה אינו מושג לשכל חכמים כלל, דעין לא ראתה וגו'. היינו שאי אפשר להשיג אפשרות זה כלל, ולכך הם החמירו בדבר שאין מתכוין ומלאכה שאין צריכה לגופו. ומכל מקום פטור ממיתה, דגוף ונפש היינו יחוד קוב"ה ושכינתיה כידוע, ואיסור תורה הוא מצד הש"י, ואיסורין דרבנן הוא מצד כנסת ישראל ושכינת עוזו שהופיעה בלב חכמי ישראל, והוא מצד הגוף, ואי אפשר לדון בו על הנפש. ובעולם הבא שלא יהיה שייכות לגוף, ואז כמו שאני נכתב אני נקרא (פסחים נ, א), דשם האדנות הרומז לשכינה לא ישתמש אז, ומשם זה הוא כח הפעולה ועבודת עבד שהוא בגוף דבעשיה, ואז יום שכולו שבת.

[ג] ומכל מקום יהיה שייכות לכל התורה, וגם כל דברי חכמים יהיו קיימים, דעולם עשיה הוא מסדר הבריאה לא יתבטל, רק יהיה עליית עולמות. והיינו שבע תחתונות בלא שלוש ראשונות, פירוש כחות הפעולה והמעשה בלא שלוש ראשונות שהם כחות המחשבה והרצון, דהיינו מלאכת מחשבת אסרה תורה כנזכר. ולכן נאמר ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת וגו' (ויקרא כג, א), אמר תיעשה ה' צרויה, דנדרש בכל מקום בכהאי גונא שמעצמה נעשית, היינו דעל ידי קדושת השבת ששומר עצמו מלעשות זה, מעיד על עצמו דכל פעולותיו מהש"י, ושהם נעשים מעצמם שלא בכחו ועוצם ידו כלל. כטעם וזה יכתוב ידו לה',⁷² שהוא כלשון רז"ל (ב"ק פה, א) ידו כתובה למלכות, והיינו דכח ידו ופעולתו בידו של

פעולות נמשכים מכח אותה פעולה, אבל מכל מקום הכל מכח הפועל דהש"י. ואפילו בעבירות נאמר בכל דרכיך דעהו אפילו לדבר עבירה (ברכות סג, א), ואחר התשובה גמורה דזדונות כזכיות אף הוא מפעולת הש"י, רק הוא כענין דבר שאינו מתכוין או מלאכה שאינה צריכה לגופה. וזדונות כשגגות היינו כמתעסק בעלמא. ובשבת דאין כח פעולה דהש"י באותו יום כלל, שבו שבת כו', העושה בו מלאכה הרי זה דומה ח"ו לקוצץ בנטיעות. דאמרו בתיקונים (סוף תיקון סט סוד"ה קם רבי שמעון ואמר ותוסף ללדת וגו') דהיינו מאן דנטל מלכות בלא תשע ספירות. פירוש כח פעולת אדם בלא הכרה שהש"י הוא הפועל, שזה אי אפשר בשבת, ועל כרחק אז חושב שהוא הפועל בכחו ועוצם ידו וזה כפירה. ולכן אמרו (עירובין סט, ב) מומר לחלל שבתות מומר לכל התורה כולה.

[ב] ומכל מקום ודאי אם לא היה כח מהש"י לא היה אפשר לנברא לפעול כלום, ואנו רואים עכו"ם ורשעי ישראל פועלים בשבת. רק דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, דהיינו מה שהוא ברצון העושה, וברצון אין הש"י פועל כלום. אבל פעולות שנגד רצונו יתברך הם נמשכים דרך אחוריים, והם דוגמת דבר שאין מתכוין ומלאכה שאינה צריכה לגופה, כמו מוציא כלאחר ידו שמתור מן התורה, דהיינו מצד הש"י שכח פעולת נבראים בשבת הוא פעולותיו על דרך זה. ואסור מדרבנן, דחכמים הם הוסיפו בירורים לומר דפעולת הש"י בשבת היינו מתעסק בעלמא והיינו כמו שכתבתי. אבל לעולם הבא עין לא ראתה וגו' (ישעיה סד, א), ועולם הבא הוא יום שכולו שבת, והעסק של הש"י בו עם הנבראים אינו בהשגת בריותיו, רק מצד התפיסה בעולם הזה בחכמה של עולם הזה נראה דאין שייכות לשום פעולה

72. ישעיהו מד, ה: "זה יאמר לה' אני, וזה יקרא בשם יעקב, וזה יכתב ידו לה', ובשם ישראל יכנה". ומה שהביא בהמשך "ידו כתובה למלכות" הכונה שהמלכות החליטה לקצץ ידו של מישהו.

הש"י. וזה טעם שאומר בפרשת זכור גם כן ששת ימים תעבוד וגו', דעל ידי שמירת שבת דוקא הוא שהותרה מלאכת ששה ימים, מאחר שיודע שאין הוא העושה והפועל כלל.

אות כה

כבוד אינו אלא כשיש העלם, וזהו בברואים מטה. ולכך ברא הש"י בני אדם בגופות מלאים מכל מיני תאות וחמדות שבהיפך מרצון הש"י, וכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו (סוכה נב, א), וההיקש בהיפך שכל שיצרו גדול כאשר הוא עושה רצון שמים הוא הגדול. כי כאשר מי שהוא משוקע בתכלית תוקף עניני עולם הזה ותאותיו המשכיחים לגמרי מהש"י, והוא מתחזק ונזכר להכיר את בוראו, הרי זה קילוס עצום יותר. וזה תכלית כל הבריאה, כל פעל ה' למענהו לקילוסו (שוח"ט ריש מז' יט). ונפשות בני ישראל הם משוקעים ביותר מנפשות אומות העולם, כמו שאמרו בסוכה (שם) דיצר רע הניח כל אומות העולם ונטפל בישראל. וכאומרם ז"ל (מכילתא ריש פרשת בא) אומות העולם קרובי תשובה, מה שאין כן ישראל. וכיוצא מה שאמרו (יבמות סג, א) אין פורעניות בא לעולם אלא בשביל ישראל, וידוע דפורענות הוא עצמו החטא, כטעם (ב"ב טז, א) הוא יצר רע כו',⁷³ שמתהפך בגווניו, ושורש השיקוע מתגבר בישראל. כי העכו"ם שעיקרם רק בעולם הזה, דבאמת הם קוצים כסוחים, אין שייך התגברות, דכל התגברות הוא נגד ההיפך, וכפי תוקף ההיפך כך הוא תוקף ההתגברות. וזה כל מעלת ישראל, שגם בכל תוקף התגברות שיקועם וגם פושעי ישראל, מלאים חרטה והרהורים, שהם לשם שמים באמת לאמיתו כפי שורש נפשם,

[א] **הבטחת** הש"י ליעקב אבינו ע"ה, הנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך,⁷³ לא היתה הבטחת שעה רק הבטחה לעולמי עד לכל אשר בשם יעקב וישראל יכונה, שהם נקראו על שם ישראל סבא לא דרך כינוי השם לבד רק הם באמת כעצם מעצמו ובשר מבשרו. כי שורש נפש יעקב אבינו ע"ה כולל כל הנפשות מישראל מכל הדורות. ורק בנפשות הגרים נאמר שבשם ישראל יכנו, לשון כינוי ולא שם העצם. אבל בבני ישראל הוא שם העצם ממש, דיעקב אבינו ע"ה לא מת, ואמרו ז"ל (תענית ה, ב) מקיש הוא לזרעו כו'.⁷⁴ פירוש דזהו חיותו על ידי זרעו, וזהו התירוץ על וכי בכדי חנטו חנטייא כו' (שם), דלכאורה לא משני כלום, רק הכוונה דמה שלא מת היינו על ידי חיות זרעו שהוא ממש שורש חיותו המתפשט בהם, והרי על ידי זה הוא עצמו לא מת ושורש נפשו חי וקיים בעולם הזה בגוף בכללות הנפשות דישראל שבאותו דור, שכללותם אינו אלא נפש יעקב אבינו ע"ה לבד המתחלקת לשישים רבוא ניצוצות, דאין דור פחות משישים רבוא (זח"ג רעג, א), והם מכלל קומת יעקב אבינו ע"ה, יש ראשי ישראל ועיני ישראל ושאר איברים.

[ב] **וצורתו** של יעקב אבינו ע"ה חקוקה בכסא הכבוד (מ"ד במדבר ר"פ ד'), היינו כפי צורתו בכל דור כך היא חקוקה, כידוע דנשמתין אתגורון מכרסיא. כי הש"י רצה לפרסם כבודו, ופרסום

73. בראשית כח, יג-טו: "והנה ה' נצב עליו ויאמר: אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק, הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך. והיה זרעך כעפר הארץ, ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה, ונברכו בך כל משפחת האדמה ובורעך. והנה אנכי עמך, ושמרתך בכל אשר תלך, והשבתיך אל האדמה הזאת, כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך".

74. תענית ה, ב: "אמר רבי יוחנן: יעקב אבינו לא מת. אמר ליה: וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו חנטייא וקברו קברייא? אמר ליה: מקרא אני דורש, שנאמר: ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים - אף הוא בחיים".

75. בבא בתרא טז, א: "אמר ריש לקיש: הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות".

מברכותיו של יעקב אבינו ע"ה ושמתין וגו' והשיבותיך וגו'. והם הרהורי תשובה שנופלים בלב מעצמם. ופעמים הש"י מזמין איזה סבות המעוררים לתשובה וכיוצא, באופן שסוף כל סוף דידן נצח להיות הש"י מצידו הפותח גם כן הפתח כחודו של מחט בלב לתשובה גמורה באמת ובלב שלם.

[ד] והם שבע ברכות שם בכתוב⁷³ נגד שבע מדות. נתינת הארץ הוא ברכת אברהם אבינו ע"ה, והיינו דיהיה ארץ נקרא ארץ ישראל, פירוש שהגוף קדוש ובידו, וזהו התחלת הכניסה דשם יהודי להיות ארבע אמות שלו מקום משכן להש"י. ואח"כ והיה זרעך, ההתפשטות, והוא ממדת הגבורה, כנודע ממזמור אשרי כל ירא ה' וגו' והללויה אשרי איש ירא את ה' וגו'.⁷⁷ וברכת ופרצת הוא נחלת יעקב אבינו ע"ה נחלה בלי מצרים, שיפרוץ המיצר והגבול, וזהו על ידי הקדושות וההבדלה מעולם הזה שהוא עולם הגבול, ונדבק כמה שלמעלה מהגבול. ונברכו וגו' הוא ניצוח העכו"ם, דמלאך רע יענה אמן בעל כורחו, זהו נגד הנצח (כמ"ש ברכות נח, א). ואנכי אהיה עמך הוא נגד ההוד, דשם היחוד קוב"ה ושכינתיה כנודע, איהו בנצח ואיהי בהוד, וכמו שנאמר נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן (תהילים עז, כא), ובדרגא דאהרן יבוא אל הקודש לפני ולפנים, דהיינו אנכי עמך ממש. ושמתין וגו' הוא נגד היסוד בה דנקרא הילוך, כמו שדרשו רז"ל ביומא (עד, סע"ב) על פסוק מהלך נפש, ובברכות (יא, א) על פסוק ובלכתך בדרך.⁷⁸ ושם צריך שימור כנודע דברי רז"ל (מ"ר ר"פ

ועל ידי פתח קטן זה כחודה של מחט הם מתעלים לגמרי. ולפיכך הם קרויים כסא כבודו, והוא עולם שלמעלה ממלאכים, כי הכבוד שמים נשען דוקא על אלו שמהם עולה הכבוד. [ג] וזהו צורת יעקב אבינו ע"ה שנקרא מדת אמת, ועולם הזה נקרא עלמא דשיקרא, מה שאין כן עולם הבא עלמא דקשוט. וזהו שבת אות ביני ובין בני ישראל, דשבת רומז ליום שכולו שבת ועולם הבא. והכרת נקודת אמת בעולם הזה אינו אלא בנפשות מישראל לבד, ונקרא הקב"ה השומר אמת לעולם, וכן שומר ישראל על שם הבטחתו ושמתין וגו', היינו נקודת האמת הנקרא ישראל זה ישמור לעולם שלא יארע בה קלקול, כטעם (סנהדרין מד, א) אע"פ שחטא ישראל. וזהו בכל אשר תלך, מלת בכל יש לדרוש כדרך שאמרו בהרואה (סג, א) על בכל דרכיך דעהו אפילו לדבר עבירה, דגם כשחוטא הקב"ה שומרו שלא יוכל לחטוא כל כך עד שיאבד שם ישראל ח"ו ונקודת האמת ממנו להיות נשקע בעולם הזה לגמרי זה אי אפשר כלל. וידע אדם שאפילו הגדיל עבירות עד אין קץ, מכל מקום לא ניתק מנקודת האמת ושורש ישראל אף יזי כל שהוא. ולפיכך אין לך דבר שעומד בפני התשובה. וזה שאמר תיכף אחר הבטחתו ושמתין וגו' והשיבותיך אל וגו', הוא רזא דתשובה, שיזכה על ידי זה לתשובה באמת, כי סוף הכל אין ישראל נגאלים אלא בתשובה, והם ניצחו בבקשתם השיבנו אליך וגו', שיהיה גם האתערותא לתשובה מהש"י (מ"ר סוף איכה).⁷⁶ וכן לכל נפש ישראל בפרט, הקב"ה עוזרו וזכות לשלימותו, ולהשיג לטעום

76. איכה רבה ה, כא: "השיבנו ה' אליך ונשובה, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע, שלך הוא, השיבנו. אמר להם: שלכם הוא, שנאמר: שובו אלי ואשובה אליכם נאם ה'. אמרה לפניו: רבש"ע, שלך הוא, שנאמר: שובנו אלהי ישענו. לכך נאמר: השיבנו ה' אליך ונשובה".

77. תהלים קכח, ג-ד: "אשתך כגפן פריה בירכתי ביתך, בניך כשתלי זיתים סביב לשלחנך. הנה כי כן יברך גבר ירא ה'". תהלים קיב, א-ב: "הללויה אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד. גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יברך".

78. יומא עד, ב: "אמר ריש לקיש: טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של מעשה, שנאמר טוב מראה עינים מהלך נפש". ברכות יא, א: "ובלכתך בדרך - פרט לחתן, מכאן אמרו: הכונס את הבתולה - פטור, ואת האלמנה - חייב".

תשובה, דהגם שהלך למקום שהלך ונשקע במקום שנשקע יכול לשוב לשרשו ולמקומו בקדושה במדריגה העליונה, כנודע לצופי המרכבה דכל אור נראה כמראה הבזק למקום שהולכים משם שבים, הוא כטעם משם יקחך, דייקא משם ומתכלית השפלות הוא מתקרב לגמרי להש"י. וכנודע דברי רז"ל (ברכות לד, ב) על פסוק לרחוק ולקרוב,⁸⁰ דלקרוב היינו בעל תשובה, ועל כל פנים נקרא בכתוב קרוב דיש לו קורבא יותר, כשמגיע למשם יקחך ונעשה משם ההתחלה, אז ממילא הוא קודם במדריגה לצדיק גמור.

תוריע) אפילו חסיד שבחסידים כו', ואמרו זה על ישי. ⁷⁹ ונראה מזה דזהו עטיו של נחש שאמרו ז"ל (שבת נה, ב) בישי דלא היה בו חטא, וזה נקרא עוון מלא, על כרחך דלזה כיוונו שהוא עטיו של נחש, שאינו ביד האדם לינצל כלל. ועל זה נאמר ושמרתך בכל וגו', דמכל מקום בכל ענין לא תוכל לינתק כלל ממני, ובכלל זה גם כן שלא יתערבו ח"ו זרע קודש ב"ה, וכמו שאמרו בתנא דבי אליהו רבה (פרק יח) דהקב"ה שומר העשרה יוחסין שלא יתערבו כו'. ואח"כ והשיבותיך וגו' הוא תכלית השלימות, ומדת סוף המעשה הנעוץ בתחלת המחשבה. והוא דרגא דדוד שהקים עולה של

אות כט

שישכיל בשכלו וירגיש בלבו דאין עוד מלבדו. וחכמתו שבמוח, וגבורתו שבלב, ועשרו ורכושו, שהמוח והלב מתלבש, כטעם לבא בכיסא תליא (ירושלמי סוף פ"ח דתרומות), והרכוש הוא לבוש מבחוץ, המלבישים חכמה ובינה שבמוחא ולבא, ישכיל וירגיש דהכל מהש"י, אז יוכל להתהלל בהם לאמור ראו מתת ה' להתפאר. וכל פעל ה' למענהו לקילוסו (שוח"ט ריש מז' ט), והוא קילוס הש"י. וזה כלל גדול, בכל דבר שצריך לבקש עצות בחכמתו או בכחותיו להעזר, ישכיל וידע מקודם דאין חכמה ואין עצה ותבונה ולא שום כח ותחבולה ביד האדם להעזר אם לא מידו של הש"י.

[א] **האדם יש לו שני מנהיגים:** המוח והלב, זה בשכליות ועצות דרך חכמה, וזה בכוחות הנפשיות שכולם מהלב, כמו שנאמר כי ממנו תוצאות חיים (משלי ד, כג), כל כוחות החיונים שבגוף יוצאים ממנו. ועל זה נאמר לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר טו, לט). עין פירוש החכמה שבמוח, וכידוע דסנהדרין וחכמי ישראל נקראים עיני העדה (כמ"ש שהש"ר ר"פ ד' ובב"ב ד, א), והיינו דצריך לידע שהוא לא יוכל לעזור לו בעצותיו ובכחותיו כלום. וכמו שנאמר אל יתהלל וגו' כי אם בזאת וגו',⁸¹ פירוש 'השכל' הוא השכל שבמוח, וידוע הוא ההרגשה שבלב, שניהם יהיו רק בענין הש"י,

⁷⁹ ויקרא רבה יד, ה: "אשה כי תוריע, הדא הוא דכתיב: הן בעוון חוללת. רבי אחא אמר: אפילו אם יהיה חסיד שבחסידים אי אפשר שלא יהיה לו צד אחד מעון. אמר דוד לפני הקב"ה: רבון העולמים, כלום נתכוון אבא ישי להעמידני והלא לא נתכוון אלא להנאתו, תדע שהוא כן, שמאחר שעשו צרכיהן זה הופך פניו לכאן וזו הופכת פניה לכאן". שבת נה, ב: "ארבעה מתו בעטיו של נחש, ואלו הן: בנימין בן יעקב, ועמרם אבי משה, וישי אבי דוד, וכלאב בן דוד".

⁸⁰ ברכות לד, ב: "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר: שלום שלום לרחוק ולקרוב. לרחוק ברישא והדר לקרוב. ורבי יוחנן אמר לך: מאי רחוק - שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא, ומאי קרוב - שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו השתא".

⁸¹ ירמיהו ט, כב-כג: "כה אמר ה': אל יתהלל חכם בחכמתו, ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו. כי אם בזאת יתהלל המתהלל: השכל וידע אותי, כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ, כי באלה חפצתי נאם ה'".

שפועל כמתנמנם, ותנומה היא קלה דקרו ליה ועני (כמ"ש פסחים קכ, ב). ולכך כשאמר שומריך ליחיד בפרט, דקרו ליה ועני, שכשמעוררים ומזכירים אותו שהש"י שומר מידע וידע מזה ומרגיש, אלא דלא ידע לאהדורי סברא, פירוש להתעורר במיין נוקבין כנגדו, היינו בחשק ואתערותא דלתתא, מפאת התנומה שבלב, על זה אמר אל ינום לבד.

[ג] ואח"כ אמר עוד יותר, דהנה אמת נכון הדבר כי לא ינום (ולא יישן) וגו' בכלל שומר ישראל בכללות, והיינו בעת השינה דקרו ליה ולא עני, שאין מרגיש כלל שהש"י שומר ומנהיגו שיצדק לומר שומריך, עם כל זה גם בעת שינה כזו הקב"ה לא יישן ולבו ער. ולכן הקדים ינום, הגם דגבי שאין נם תנומה קודמת וכל שכן שאין ישן, מכל מקום עיקר הכונה כלפי הנשמרים, כי הש"י נקודת עומק לבם באמת, וכאשר הם מתנמנמים אז שייך על הש"י לשון לא ינום, וכאשר הם אח"כ ישינים שייך לומר על צור לבכם דלא ישן. לפי שהוא שומריך וצילך על יד ימינך, פירוש למעלה ממדת חסדך וטובך שאתה חפץ להיטיב לך, הוא רוצה בטובתך עוד יותר. ויומם השמש וגו' שלא יזיק לך רוב טובה ולא רוב פורענות כו', וכמו שאמרו ז"ל (יבמות מז, סע"א) ישראל בעולם הזה אין יכולים לקבל רוב כו'. כי ה' ישמרך כו' צאתך ובואך, היינו ירידה ועליה. ופתח ביומם ואחריו לילה הירידה וחשכות, ואז נקרא יוצא וחוזר ובא. ובכל עליות וירידות ועליות שיש לאדם בכל משך ימי חייו הכלולים בכלל מעתה ועד עולם [עולמו של יובל הגדול], הקב"ה שומר נפשו לכל ימוט ויכשל ח"ו, אחר שהוא מכיר בהתחלה מאין יבוא עזרי, כמו שאמרו ז"ל (סוכה נב, ב) יצרו כו' ואלמלא הקב"ה עוזרו

[ב] וכמו שנאמר אשא עיני אל ההרים וגו',⁸² ודרשו רז"ל (ב"ר סח, ב) ההורים למלפני ולמעבדני. פירוש, המוח הוא הרב המלמד חכמה לאדם, והלב הוא האב המוליד כוחות הפעולה, ומאין יבוא עזרי מהם, רק עזרי מעם ה' וגו'. שמים רומז לשלימות החכמה שבמוח וזכותה כאשר תהיה כעצם השמים לטוהר. וארץ לשלימות כח הפעולה, שהארץ לעולם עומדת ובתכלית שלימות כח הפעולה. וזאת הש"י עושה כוחות הללו בשלימותם ממנו עזרי בכחות הללו, וממילא אל יתן למוט רגליך וגו'. גם רגליך שהוא המדריגה היותר פחותה שבך גם כן לא ימוט, כי הש"י עושה שמים וארץ, היינו נפשות גדולות במעלה ונפשות קטנות הכל ממנו, ואלו רצה היה עושה מהרגל ראש אלא שהוא רצה שיהיה זה רגל, ואם כן אין לו נפקא מינא בין רגל לראש, ואף בתכלית שפלותך הוא עמך. ואמר אל יתן למוט רגליך אל ינום שומרך, כי בכחות השכל יוכל להיות טעות באופן שכל ההנהגה בטעות, ועל זה אמר אל יתן וגו', שלא יניח לך להתנהג בטעות ולטעות בשכלך, וזה צריך עזר בהתחלה. ובכוחות הפעולה יוכל להיות כשלון או עייפות וכיוצא, וצריך שמירה וזריזות עד גמר היציאה לפועל, ועל זה אמר אל ינום וגו', היינו דהגם שהאדם כמתנמנם ובעת התנומה לב אין כידוע, דאי אפשר לאדם להיות ניצב קיים על עמדו. ובכל השתדלות ופעולה ההתעוררות בלב בהתחלה חזק ואח"כ מתחלש, והעצה לזה גול אל ה' מעשיך ויכונו מחשבותיך. כי הש"י אינו מתנמנם, והוא כטעם אני ישנה ולבי ער, שדרשו רז"ל בשיר השירים רבה (ה, ב) שהקב"ה נקרא לבן של ישראל, שנאמר צור לבבי וגו'. והוא ער לתת חיות בפעולותיו

82. תהלים קכא: "שיר למעלות, אשא עיני אל ההרים, מאין יבא עזרי? עזרי מעם ה' עשה שמים וארץ. אל יתן למוט רגלך אל ינום שמרך. הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. ה' שמרך ה' צלך על יד ימינך. יומם השמש לא יכבה וירח בלילה. ה' ישמרך מכל רע, ישמר את נפשך. ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם".

ביום מחובר יחד להיות אמת ואמונה דבוקים להתגלות האמת והבירור שבלב גם כן בסוף על כל פנים, וממילא המשפט תיכף לעזרו לגמרי.

כו',⁸³ אז המשפט בעבור הכרה זו, הגם שהוא בהעלם גדול בתנומה ושינה רק בדרך אמונה לבד שלא בהתגלות לבו, מכל מקום מדת לילה

אות ל

דשקרא. ונאמר בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים (תהלים קכו, א), חלום הוא דמיון שקר שכן כל עולם הזה, וצריך כח והתאמצות, והעיקר לזכור תמיד מזה ושלא לשכוח כי זה כל כח הדמיון להשכיח, וצריך לזכור שיתאמץ נגד זה.

[ב] וזהו מלחמה לה' וגו'.⁸⁵ שם הוי"ה הוא מדת אמת ליעקב, שהוא ממש היפך הדמיון, רק ההכרה הברורה לכל הנבראים באמיתותו יתברך. וזה השם הוא נלחם בכל דור ודור עם שורש של הדמיון לכלות מהלב, כי אין השם שלם כו' (מד"ת סוף פרשת תצא).⁸⁶ פירוש, כידוע דשלימות שם הוי"ה מורה לשלימות כל המדות מראש המחשבה עד סוף המעשה (זח"ג רנח, סע"א). ושתי אותיות ראשונות רומזות על שלוש ראשונות, ושם אין שליטה לעמלק, שהוא רק ראשית גוים שמחמתו נמשך שבע מדות דרע ואין התגלות לשבע מדות דטוב. אבל הראשית דטוב שהוא נעלם, ובנעלם באמת טוב, ואין לו מקום לשלוט כלל רק מצד עולם הזה שהוא הנגלה, אבל מצד הנעלם הרי באמת לאמיתו אין רע כלל. וכל שליטת הרע הוא מצד הגלוי ולא מצד ההעלם, ולכן שתי אותיות אחרונות המורות על הגלוי אין נשלמת.

[ג] ואין נופל אלא ביד זרעו של יוסף (ב"ב קנג,

[א] ענין מחיית עמלק שנצטוונו על זה בלא תשכח,⁸⁴ נלמד מזה שהדבר נקל לבוא לידי שכחה. שזהו עיקר עמלק שבא על ידי רפוי ידים מדברי תורה, כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין קו, א) על רפידיים. וכמו שנאמר כל הנחשלים וגו' עיף ויגע וגו', פירוש בלא כח להתאמץ בדברי תורה, כשבא לידי רשול אז תיכף גובר כח עמלק בלב, שהוא כח המשכיח מאמיתות הש"י ומגביר כל מיני דמיונות והרהורים של הבל ושל דמיון שהיפך האמת. ודבר זה נראה בחוש, שתיכף על ידי רפוי מדברי תורה גובר הדמיון בלב, ולמדנו מזה שזהו השורש של עמלק שדרכו לבוא תיכף ברפוי מדברי תורה. ונקרא ראשית גוים, כי כל שבעה עממין הם שבע מדות רעות שבהתגלות לבו על כל פנים. וממילא יש להם הכרה גם כן בנגלה בפניו, כדרך שנאמר הכרת פניהם ענתה בס (ישעיהו ג, ט), שמה שהוא כבר בהתגלות לבו הרושם ניכר בפנים, כמו שאמרו בזוהר סוף פרשת לך צ"ו סוף עמוד ב' ועוד בכמה דוכתי. אבל הראשית הוא מה שאין בו גלוי, והם ההרהורים והדמיונות שהם אינם בהתגלות הלב כלל, רק שעל ידם בא ונמשך לרצונות רעות דשבע מדות שבהתגלות הלב. אבל הראשית הוא הדמיון, שזהו כל שרש הרע שבעולם הזה שנקרא עלמא

83. סוכה נב, ב: "אמר רבי שמעון בן לקיש: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר: צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ולאמלא הקדוש ברוך הוא שעוור לו - אינו יכול לו, שנאמר: ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו".

84. דברים כה, יז-ט: "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים. אשר קרך בדרך, ויונב בך כל הנחשלים אחרך, ואתה עיף ויגע, ולא ירא אלהים. והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, לא תשכח".

85. שמות יז, טז: "ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר".

86. תנחומא כי תצא יא: "רבי לוי בשם רבי אחא בר חיננא אומר: כל זמן שזרעו של עמלק בעולם לא השם שלם ולא הכסא שלם, אבד זרעו של עמלק השם שלם והכסא שלם. מה טעם? האויב תמו חרבות לנצח וגו', מה כתיב אחריו? וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו, הרי השם שלם והכסא שלם".

וגובר כח הדמיון, ניכר שרשו. [ד] וזהו ענין פורים ונהפוך הוא וגו', דלא ידע דבשבעה באדר מת משה ובשבעה באדר נולד (שם יג, ב). היינו דמיתת משה הוא גניזת אור התורה והחכמה וממילא גובר הדמיון, ובאמת אז נולד, כי אצל ישראל על ידי התגברות הדמיון עד שכפי הנראה הדמיון שולט וגובר, על ידי זה מתהפך להוולד אור החכמה שהיפוך לדמיון ממש. כי כאשר מתברר שגם בעת הדמיון הוא דבוק בהש"י באמת, והוא שם אל לבבו זה לדעת כי מאין לו כח לחשוב ולהרהר שום דבר אם לא מהש"י, על ידי זה ממילא נתתקן הדמיון, כדרך שאמרו ז"ל (שבת פח, ב) מי שהכל שלו מכפר לי על עון גדי כו', שמי שהכל שלו כל המעשים והפעולות והמחשבות והרצונות, אם כן גם העון הוא שלו, וממילא מכפר כו'. ובכח המדמה עצמו שבו גובר הדמיון, בכח זה עצמו הוא מתגבר עליו לכלותו ולבטלו. ונמצא שמתהפך להיות שורש עמלק הרודף, נרדף מעצמו, שמכתב שכתב להיות היהודים וגו' נתהפך הפירוש שביארו בכתבים שניים הכוונה היתה שישלטו בשונאיהם, והעץ שהכין למרדכי נתהפך שהיה לו. היינו דהתגברות של הדמיון עצמו נתהפך אח"כ שנתברר שלא היתה התגברות דמיון כוזב כלל רק דבר אמת לאמיתו. כמו דרך משל חלומות יוסף, שבשעת מעשה היה נראה דמיון, ואח"כ כשראו שהיה כן הרי נתברר שלא היה דמיון כלל. וזהו המשל בנגלה, ויש בזה הרבה מדריגות גבוה על גבוה בהעלאת המחשבות והדמיונות ותיקונן להיות נעשה מדמיון אמת. והעיקר רק על ידי ההכרה הברורה שאין עוד מלבדו והכל שלו, וכל חכמת אנוש ותחבולותיו אינו כלום, וכך הוא בעת שכרותו, שאז אין לו שום דעת וחכמה כמו כשהוא בדעתו, כי רק

ב, שחלומותיו היו אמת, דגם דמיון שלו אינו כוזב. והגם שהוא דמיון מהרהורא דליבא, כמו שאמרו לו אחיו המלוך תמלוך עלינו וגו' (בראשית לו, ח), רק שדיוקנו דומה לשל אביו (ב"ר פד, ח). והחלום הראשון הנאמר בתורה הוא ביעקב אבינו ע"ה, שהוא שורש אמת שהיפך הדמיון, אצלו שייך לספר מדמיון שלו, כי גם דמיונו הוא רק אמת, שכן בחלומו והנה ה' ניצב עליו וגו' שם הוי"ה. והחלום השני ביוסף, והוא רק דמות דיוקנו, כי יעקב אבינו ע"ה כל דמיונותיו גם כן רק באמיתות הש"י לבד, שזה כל הרהוריו, אבל יוסף דמיונותיו ככל דמיונות של בני אדם, אשר רובם בהשתררות והתנשאות, שבוה נמשך כל שורש הדמיון, שבא מכח השבירה הנמשך ממחשבת אנה אמלוך כנודע. וזה שאמרו לו המלוך וגו', ותרגם אונקלוס את מדמי לממלך עלנא וגו'. אבל באמת לא היו דמיונות שוא, שהרי היה כן. וזהו ניצוח עמלק, לא על ידי שליטה על הדמיון לגמרי שלא ידמה ויהרהר רק אמיתות הש"י, שזה מדת יעקב אבינו ע"ה שלא מת, שאין עוד מקום למיתה כלל מאחר שדבוק באמיתות החיים, ולזה אנו מחכים שיבולע המות, והיינו כשיהיה מחיית עמלק לגמרי מן העולם. אבל כל זמן שהוא בעולם ניצוחו הוא על ידי מדת יוסף, שהדמיונות אמת. כי כך הוא שורש ישראל שדבוקים באמת וכל דמיונותיהם אמת, שגם בדלא ידעו בין (ארור המן לברוך מרדכי, מגילה ז, ב), שבשכרות כזו הוא בתכלית הדמיון, שרחוק מאמת לגמרי, וכמו שאמרו ז"ל (יומא עה, רע"א) בשכור כל העולם כולו דומה עליו כמישור, וישראל אז מתבררים שהם אין כן. וכמו שאמרו במגילה (יב, רע"ב) ישראל כשאוכלין ושותין עוסקים בשירות ותשבחות ואומות העולם כו',⁸⁷ שאז אדם ניכר בכוסו,

⁸⁷ מגילה יב, ב: "אמר רבא: יום השביעי שבת היה, שישראל אוכלין ושותין, מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות. אבל אומות העולם שאוכלין ושותין - אין מתחילין אלא בדברי תיפלות".

עבירה בפועל ולא לידי הרהורי עבירה שבהתגלות לבו, וכשנקי מזה אז ישתדל למחות מקרב לבבו דמיונות של הבל].

הש"י המוליד בו עצה ומחשבה ורצון, ממילא נתקן הכל. [ונאמר על זה והיה בהניח וגו', כי מקודם צריך האדם להשתדל בביעור שבע מדות רעות שבהתגלות לבו שלא יבוא ח"ו לידי איזה

אות לא

השינה.

[ג] **ואח"כ** המן היה מענין והקיצות וגו', כידוע דברי האריז"ל על אלהיהם ישן כו' (מ"ד אסתר ז, יב), שהיה כן אז בסוד הדורמיטא (התדרמה), וכטעם דברי אסתר אולי ירגיש הקב"ה כו' (מגילה טו, ב), פירוש יקיץ משנתו, כטעם עורה למה תישן. ובזה עיקר השתדלות אדם על התחילת יקיצה משנתו, היינו התחלת התעוררות להוציא עצמו מדמיון כשעדיין אין הלב מלא מהכרתו יתברך, שאז נקרא שיחה. כידוע מדברי רז"ל (חגיגה ה, ב) על פסוק מה שיחו דשיחה נקרא רק שיחת חולין, ובודאי אין רצה לומר דשיחת חולין של תלמידי חכמים תורה (סוכה כא, ב), היינו שיש להם כונה פנימית לדברי תורה, דזה נקרא תורה באמת ולא שיחת חולין. דרך משל מאמרי רבה בר בר חנה בבבא בתרא וכיוצא בו ספורי מעשיות, רק שגנוז בהם כונה פנימית הוא דברי תורה ממש ולא שיחת חולין. רק שיחת חולין נקרא מה שבאמת אין כונתו רק לדברי חול. ונראה דלשון שיחה הוא דבור שמן השפה ולחוץ ולא ממעמקי הלב שזה נקרא דבור.

[ד] **ולכך** תפלת יצחק אבינו ע"ה נקרא לשוח (ברכות כו, ב). כי אברהם אבינו ע"ה שהוא המתחיל בתפלה, היינו דוקא בכוונה שלימה, נקרא עמידה. כטעם מאמר רז"ל (סוטה יג, סע"ב) מה להלן עומד ומשמש כו', כי עמידה הוא רק לעבודה. ויצחק בא והוסיף דגם תפלה שלא

[א] **התורה** מצלת מדמיונות, וכמו שאמרו באבות דרבי נתן (ריש פרק כ) המקבל עול תורה מעבירין הרהורי כו',⁸⁸ וכמו שנאמר בהתהלכך וגו'.⁸⁹ פירוש כי בשלוש דרכים מתגבר המדמה. האחד בעסקו בעניני עולם הזה שכולו דמיון, צריך ליזהר שלא ישקע בדמיונותיו ח"ו, ויתעסק רק מה שלצרכו. וזה נקרא בהתהלכך, כמו שאמרו ז"ל (ברכות יא, א) ובלכתך בלכת דרך כו', הגם דסתם דרך בספר משלי דרך ה', רק בהתהלכך היינו לכת דרך בעניני עולם הזה, ובזה צריך הנחזה באיזה דרך ילך שלא ישקע בדמיון. וזה היה מחיית עמלק דמשה רבינו ע"ה אשר קרן בדרך וגו',⁸⁴ שאז היו ישראל בעסק ולא בעצלות ויושב בטל, ובא הוא להכניס מחשבת דמיון בלבם. וזהו שורש עמלק, לא בדמיונות כיושב בטל רק להשקיע בדמיוני עולם הזה, ועל דבר זה הוא עיקר ציווי הזכירה להתגבר, כי משיבה בטל כישן ממילא האדם מקיץ ויכול להתגבר בקל, מה שאין כן בשיקוע בזריזות ח"ו.

[ב] **אבל** אגג בימי שאול לא נתעורר כלל נגדם, רק ישראל התעוררו נגדו, כי אז היה המדמה מעצמו גובר מטעם הבטלה. כטעם בשכבך תשמור וגו',⁸⁹ כי בשינה המדמה גובר וצריך רק שמירה שלא יהיה דמיון כוזב, רק דוגמת חלומות יעקב ויוסף, וזה אינו ממעשה אדם כלל, כי המדמה מדמה מעצמו רק הש"י שומר. והתחלת המלוכה הוא התחלת התעוררות

88. אבות דרבי נתן כ: "רבי חנניה סגן הכהנים אומר: כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו הרהורין הרבה: הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע והרהורי אשה רעה, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם. שכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל: פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים".

89. משלי ו, כב: "בהתהלכך נתחה אתך, בשכבך תשמר עליך, והקיצות היא תשיחך".

גם כן הוא רק לה', כי מטתו שלימה שאין פסולת כלל. כי אברהם נקרא תחלה לגרים (חגיגה ג, א), שהוא ראש המשדלים, ונאמר בו התהלך לפני (בראשית יז, א), הילוך הוא השתדלות והוא דרגא דבהתהלך וגו'. וזה נקרא גר שאמרו ז"ל בקידושין (ע, סע"ב) דתחלה והייתם לי כו',⁹⁰ שרק על ידי השתדלותו וזכה, ובזה צריך לצאת פסולת, דהרי מצד השתדלות אדם נראה כאלו יש דבר חוץ שהוא משתדל ועובד כעבד לאדון שאינו עצמות האדון. וזהו ישמעאל שנקרא פרא אדם, פירוש כמו אדם יערי, שהוא דמות אדם ומכל מקום הוא מין בהמה. וכך למדו רז"ל (פרד"א פרק לא) עם הדומה לחמור על ישמעאל. כי יש צורת אדם למעלה, כמו שנאמר ביחזקאל וכמו שנאמר בצלמנו, דהיינו צורת אדם הוא שיכיר שאין עוד מלבדו גם עצם גופו ובשרו הממשיים אינם דבר שחוץ מהש"י. וזהו צורת אדם דלמעלה, דתכלית הבריאה היתה להכרה זו שיכיר האדם שאין הוא נפרד כלל הגם שנראה נפרד, מה שאין כן הבהמה אין לה הכרה זו הגם שהיא גם כן אין נפרדת ויש למעלה פני נשר כו' והכל מאמיתותו יתברך. זה מכיר רק האדם ולא הם, ואין זה שייך בצלמנו, שהרי הם כנפרדים מצד עצמם, רק האדם מכיר, ואין הם עצם האדם רק נפרדים ממנו. אבל

בכוונה הוא תפלה, וזהו דרגא דידיה, דמחוי להו הקב"ה בעיניהו (שבת פט, ב),⁹⁰ איך מלא כל הארץ כבודו ממש לנוכח העין. ובהכרה ברורה כזו אין שוב נפקא מינא בכונת לבו, כמו שאמרו (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד) אנא מן יומי לא כוונתי כו'. כי כאשר יש לו הכרה ברורה כזו, זו כונה כוללת על כל מחשבותיו ודבוריו ומעשיו אף שיחת חולין שלו הכל מהש"י לבד ואין עוד מלבדו, ואין שום נפקא מינא בכונה כך או כך להשתדל על זה, רק להניח הכל על הש"י, ולהשתדל רק בעיקר הכונה דשויתי ה' לנגדי תמיד ממש לנגדי. ואז ממילא כאשר מקיים גול וגו' ויכונו וגו'.⁹¹ וזה נקרא דבר שאין מתכוין ולא מתעסק בעלמא, דהרי מכל מקום צריך כונה כוללת כנזכר לעיל, וצריך לידע שהולך להתפלל, וכמו שנאמר ויצא יצחק לשוח. שבאברהם היה עמידה, דהיינו כל התפלה, וביצחק רק יציאה.

[ה] אבל ביעקב גם יציאה לא, רק ויפגע. ופגיעה הוא כמו מקרה וכמתעסק בעלמא, דגרע מדבר שאין מתכוין, שאף כונה כוללת אין כאן. והוא תפלת ערבית בחשכת ליל, שאין שום אור בהיר כלל, דרגא דידיה המבריה מקצה אל הקצה, שכולו אמת ואין שום דבר מלבדו, אף החלומות שאין שום כונה בהם לא מלפניה ולא מאחריה שאינו בידיעת אדם כלל

90. שבת פט, ב: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: כי אתה אבינו, כי אברהם לא ידענו, וישראל לא יכירונו, אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך? לעתיד לבא יאמר לו הקב"ה לאברהם: בניך חטאו לי. אמר לפניו: רבש"ע, ימחו על קדושת שמך. אמר: אימר ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בניו, אפשר דבעי רחמי עליהו. אמר ליה: בניך חטאו. אמר לפניו: רבש"ע, ימחו על קדושת שמך. אמר: לא בסבי טעמא, ולא בדרדקי עצה. אמר לו ליצחק: בניך חטאו לי. אמר לפניו: רבש"ע, בני ולא בניך? בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע, קראת להם בני בכורי, עכשיו בני ולא בניך? ועוד, כמה חטאו? כמה שנותיו של אדם? שבעים שנה. דל עשרין דלא ענשת עליהו - פשו להו חמשיין. דל עשרין וחמשה דלילותא - פשו להו עשרין וחמשה. דל תרתי סרי ופלגא, דצלויי ומיכל ודבית הכסא - פשו להו תרתי סרי ופלגא. אם אתה סובל את כולם - מוטב, ואם לאו - פלגא עלי ופלגא עליך. ואם תמצא לומר כולם עלי - הא קריבית נפשי קמך. פתחו ואמרו: כי אתה אבינו. אמר להם יצחק: עד שאתם מקלסין לי - קלטו להקב"ה, ומחוי להו יצחק הקב"ה בעיניהו. מיד נשאו עיניהם למרום ואומרים: אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך".

91. משלי טו, ג: "גול אל ה' מעשיך (אז) ויכונו מחשבותיך".

92. קידושין ע, ב: "אמר רבה בר רב הונא: זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים, דאילו בישראל כתיב בהו: והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם, ואילו בגרים כתיב: מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם ה', והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים".

רע"ב). דמצד שצריך השתדלות דסור מרע הרי דיש על כל פנים רע בעולם, ומזה יצא שורש הרע, והוא עמלק שנקרא ראשית גוים, דגוים הם הרע, והוא הראשית והשורש שיש מקום מציאות לרע.

[ז] והוא התוכא דדהבא, דבכל דבר יקר יש פסולת גם כן, כטעם כל הגדול מחבירו יצרו גדול כו' (סוכה נב, א), כפי היקרות כך הפסולת. והשתדלות הוא דבר יקר שצריך עבודה ולא כל אדם זוכה, כמו שאמרו (סנהדרין צט, ב) טוביה לדוכי והוי דרופתקי דאורייתא.⁹⁵ וכסף⁹⁶ הגם דאין יקר כל כך כזהב, מכל מקום לגבי דהבא נקרא טבעא (כ"מ מד, ב), שהוא מטבע היוצאת, וזה דרך כל אדם בעסק והשתדלות בתורה ומצוות ומעשים טובים. ויש לזה מצרף, ונראה דפירוש המלה שהוא מצרף ומלקט כל גרגירי הכסף הנקי, והנשאר יוצא לחוץ. מה שאין כן כור לזהב הוא להיפך, שהוא מדחה הפסולת מתוכו והנשאר כולו זך. ובמצרף וכור שם נבחנו כל מיני השתדלות, אם בהשתדלות פרטי בכל עניניו שבזה צריך צירוף מרובה ללקט כל פרטי מעשיו אשר היו לה'. ואם בהשתדלות הכללי להכיר את הש"י שהוא נכחו. ויש בזה גם כן פשיטת טלפיים, כשבעה מיני פרושים שזכרו רז"ל (סוטה כב, ב), שמראה את עצמו כרוצה להכיר את הש"י והוא מאנה את עצמו. וכאשר נחפש עשו נבעו מצפוניו, ומפרסמין החנפים (יומא פו, ב), וכמו שאמרו ז"ל (מד"ת וארא ט) על פסוק אם יסתר איש

האדם שמכיר זה בעצמותו ממש, שזה נקרא ואתם הדבקים וגו', דבוק ממש לא דרך משל, זה נקרא כצלמנו, זה עיקר צלם אדם שזכה לו אברהם, על ידי השתדלותו הגיע למדרגה זו שנקרא האדם הגדול (כמ"ש ב"ר יד, ו). אבל מכל מקום מצד ההשתדלות עצמו הרי עדיין נראה כדבר נפרד, ומזה יוצא פרא אדם.

[ו] אבל יצחק נימול לשמונה, שהוא מלידה מבטן קדוש לה', אף בשכבך בלא השתדלות. וגם עשו נקרא ישראל מומר בקידושין (יה, א), רק החילוק כשהמיר יצא מתורת ישראל, מה שאין כן בזרע יעקב אף על פי שחטא ישראל (סנהדרין מד, א), ונאמר ריח בגדיו ריח בוגדיו (שם לו, א). והיינו דבשינה הוא העדר התעסקות, וכמו שאמרו (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג, וב"ר ג, ג) דן כשהן ישינים שאין כו',⁹³ והוא מלידה ישראל גם כשאין עושה טוב, אבל מכל מקום צריך שלא יעשה רע גם כן. ולכך צריך בשכבך תשמור וגו',⁸⁹ שמירה מרע, וצריך עדיין להתחלת השתדלות על כל פנים, היינו ידיעה בתחלה לשמור עצמו מרע. ואם כן עדיין אין כאן הכרת האמת בידיעה ברורה שאין עוד מלבדו, דאז מה מקום לרע, רק כטעם בעיניהו,⁹⁰ שהוא רק כעין שויתי ה' לנגדי תמיד, דהיינו לנגדו לבר, שממנו נמשך היראה כמו שכתוב בריש שולחן ערוך אורח חיים.⁹⁴ והוא שורש סור מרע כאשר מכיר שעומד לפני המלך. מה שאין כן דרגא דייעקב הוא בקרבך קדוש ממש, קדוש שרוי בתוך מעיו (תענית יא,

93. בראשית רבה נ, ג: "אמר רבי לוי: אין הקב"ה דן את אומות העולם אלא בלילה בשעה שהן ישינים, ואינו דן את ישראל אלא ביום בשעה שהם עסוקים במצות, הדא הוא דכתיב: והוא ישפוט תבל בצדק".

94. שולחן ערוך אורח חיים א, א בהגה: "שויתי ה' לנגדי תמיד, הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר: אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד (מורה נבוכים ח"ג, נב)".

95. רש"י סנהדרין צט, ב: "אשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה".

96. משלי יז, ג: "מצרף לכסף וכור לזהב ובחן לבות ה'". ושם כז, כא: "מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו".

הוא התחלת השתדלות. ודרגא דיעקב שגם ההתחלת השתדלות אינו משלו כלל רק היא תשיחך. וזהו פורים עד דלא ידע כו', שהגיע לשכרותו של לוט שכל מעשיו כמתעסק בעלמא, שאין לו שום דעת לא בתחלה ולא בסוף, ועם כל זה דבוק בהש"י. כי המן בא מכח טענה שהשתחוו לצלם כו' (מגילה יב, א), ואמר שצריך השתדלות על כל פנים לסור מרע, ובאמת אין כן, דהם לא עשו אלא לפנים, כי שורש ישראל אין לו שייכות לרע כלל רק לפנים. ובכל פורים זוכין לאור זה, והוא מעין שבת שהוא מעין עולם הבא, דאין שם השתדלות דישראל מקדשי, רק קדושה קביע וקיימא. וכן פורים אין צריך קדושת ישראל, שהרי מצותו בשכרות עד דלא ידע, שאין מקום להשתדלות, רק אותו יום זכה בגורל מעצמו, כמו מי שמרויח בגורל בלא יגיעה כלל.

וגו',⁹⁷ הוא נדחה ממילא. וכל זה הוא ההתחלה, כשאדם מתחיל ליכנס לעבודת הש"י, דעל כרחך צריך לעבור מקודם שתי מדריגות הללו, ויש דאי אפשר להגיע מיד לתמימות גמור. ויש שנדחים מיד בהתחלת השתדלות ועבודה, ויש אח"כ בהשתדלות דהכרתו יתברך. ומי שזוכה להגיע לתמימות שהוא פשיטות, ואינו דבר יקר כלל, רק כי קרוב אליך הדבר וגו', שהוא נחושת שאין בו סוספיטא (פסולה), כי הפשוט אין בו חסרון ומטתו שלימה, שאי אפשר להיות פסולת כלל מאחר שהש"י שוכן בקרבו ממש, ואף בתוך טומאותם (יומא נו, ב), ממילא אין טומאה.

[ח] וזהו הכרת היחוד הגמור, שאין מקום להשתדלות כלל רק כטעם והקיצות היא תשיחך⁸⁹ מעצמה, כטעם (ברכות טז, ב) ונשכים ונמצא יחול לבבינו, שמיד בהשכמה משינה אז

אות לב

[א] אמרו ז"ל (ברכות מ, א) אין לך דבר שמביא יללה (על האדם אלא יין). דגם בלא דעת נפש לא טוב, ואין לא טוב אלא רע (שבת קמט, ב). אבל בפורים צריך להיות עד דלא ידע, העדר הדעת, וזה ח"ו רע. רק מובן על פי דברי האריז"ל בפרי עץ חיים בטעם זה, כדי להשפיע לניצוצות קדושה שבקליפה, וזה אי אפשר אלא בלא דעת דבלאו הכי כו' יעוין שם.⁹⁸

[ב] והכונה כי בכל ענין רע ומדה רעה יש איזה דבר טוב, דלולי כן לא היה בעולם, וכמו כן באומות, וזה נקרא גלות השכינה כידוע. והיינו כל זמן שמשמש ברע הרי הטוב כפוף לו, וכל כח שימוש הרע בודאי אינו אלא על ידי מעט הטוב שבו, כי הכל מהש"י. דרך משל הרוצח והורג אדם, הש"י ברא דבר זה שיוכל לשלוט

[א] ענין משתה אחשוורוש שנזכר במגילה ודרשות רז"ל בו, ודאי אינו דבר ריק, והוא עצמו ענין משתה פורים עכשיו אחר הרפואה. ואותו משתה היה הרפואה שקדם למכה כדברי רז"ל (מגילה יג, ב), דודאי בדיעה מיושבת לא היה הורג לושתי רק על ידי משתה, דפירושו סעודה של שכרות, דלכן נקרא כל הסעודה על שם השתייה. וכמו שאמרו (שם יב, א) ישראל לא עשו אלא לפנים כו', שהחטא שלהם לא היה בדעת מיושבת ושלימה והיה לפנים עונש. וההצלה גם כן שלא על ידי דעת מיושבת, והוא על ידי יין, כמו שאמרו (סנהדרין עא, ב) יין ושינה לרשעים (הנאה להם והנאה לעולם), לצדיקים (רע להם ורע לעולם), שאין לו דעת לעשות, ורשע אין עושה רע. אבל גבי ישראל עמך כולם צדיקים,

⁹⁷ תנחומא וארא ט: "אמר רבי בנימין בר לוי: אמר הקב"ה: ישב אדם בזוית ביתו ויעסוק בתורה אני מראהו לבריות ביותר, אם יטמין אדם עצמו לעבוד עבודה זרה או לעבירה שאני מראהו לבריות, שנאמר: אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה'".

⁹⁸ פרי עץ חיים שער הפורים פרק ו: "ואם היה בכוונה, ח"ו יאיר גם אל הקליפה".

זה לא יכול להטות מתאות לכו לבקש לעקרו. וכן המן שאמרו לו לא תוכל לו כי נפול תפול, ועם כל זה לא זו מרצונו הגם שמבין שאין זה ביכולתו כלל. כי זהו ענין הדעת דרע, היינו שרצה הש"י לברוא זה גם כן בעולם כח זה המברר שהרע אין בו ממשות, ושהדעת שלהם מברר שאין לו דעת. וזהו בריית עמלק, שהוא ברייה כדי למחותו שלא להשאיר לו שורש וענף, וההמחיה שלו הוא על ידי עצמו, כטעם (מגילה טז, א) לו הכין.⁹⁹ והתחלת ענין פורים היה מעת כשבת המלך וגו', שאמרו במדרש כשבת ולא שבת, שהיה רק בדמיון ישוב הדעת, כי הדעת דרע אינו אלא בדמיון לבד, שאין לו קיום באמת כלל. ונגד זה במדות רעות בנפש הוא שכרות, שהוא בלא דעת והיפוך הדעת האמיתי.

[ד] **והנה** מכל מדה רעה אפשר לקלוט הטוב ממנה כשישתמש בה לטוב, וכיוצא בזה באומות על ידי גרים. מה שאין כן בעמלק שאין מקבלין גרים, אך מכל מקום אמרו (גיטין נז, ב) מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, נראה דהגם דמצוה להרגו ואפילו יאמר שרוצה להתגייר, מכל מקום אם נתגייר וקבלוהו דין ישראל עליו. והיינו כי כשירצו לקלוט ממנו הניצוץ קדושה לא יוכלו, כי הניצוץ קדושה שבו המחייבו היינו כח הש"י ורצונו, שרצה שיהיה דבר שאין בו דעת אמת, ועל ידה יתברר שהדיעות ומדות הרעות אינן דעת כלל. ונמצא רצה שיהיה דבר רע, ודבר זה אינו אמת, כי אין רצון הש"י ברע כלל. רק לעין בעולם הזה לפי הדמיון נראה שהיה רצון הש"י כך, אבל על האמת אין לו מציאות כלל. אבל מכל מקום הלא הדמיון גם כן מהש"י, וזה כל זמן שעמלק בעולם אין השם שלם, כי שם הויה הוא מדת אמת ליעקב, אבל כשעמלק בעולם נראה שיש

אדם באדם להרגו לענין הטוב להרוג שבעה עממין ועמלק וכל חייבי מיתת בית דין. ועל דבר זה ניתן כח זה לאדם, וזה הוא המכוון ברצון הש"י שברא כח זה. וכאשר משתמש בו לרע, נמצא כח זה שהוא מהש"י כפוף לשימוש דרע, וכחותיו יתברך השוכנים בתחתונים נקרא שכינה, וזהו גלות השכינה. והנה בעמלק נאמר תמחה, ואין מקבלים גרים ממנו (כמ"ש מכילתא סו"פ בשלח), נמצא שאין בו טוב כלל, ואיך אפשר זה, ומנין לו חיות וקיום בעולם הזה כלל.

[ג] **ונראה** כי הוא הדעת דרע, דלכן נקרא ראשית גוים. כי דעת הוא חבור חכמה ובינה שהם ראשית. וזהו שבא עד משה שהוא הדעת, ובא מיד ברפוי ידים מדברי תורה, שהוא הדעת את ה', גובר דעת אחרת רחמנא לצלן. ובאמת ידוע דאל אחר אסתרו ולא עביד פירין (זח"ב קג, א), שאין שם מדת הדעת כמו שאמר האריז"ל. והוא ממה שאמרו במדרש (אסת"ר א, יא) על פסוק כשבת המלך, דאומות העולם אין להם ישיבה, פירוש ישיבה נקרא שהדיעה מיושבת, והם אין להם ישוב הדעת כלל. כי דעת נקרא חבור מוחא ולבא, היינו שאינו רוצה אלא מה שמבין בשכלו שטוב ושראוי לעשותו, ולא מחשב רק מה שרוצה, והוא מי שלבו ברשותו. מה שאין כן ברשעים הן ברשות לבן (ב"ר לד, ט), היינו אע"ג שיודע שזה לא טוב, לכו מתאוה לזה ואי אפשר להטות מתאות לכו, וזה נקרא שאין לו דעת. והוא מתברר בבירור באותן שהם מדעת שברע, כמו בלעם שהיה גם כן נגד משה רבינו ע"ה, כמו שאמרו בספרי (סו"פ ברכה שנו, י) אבל באומות העולם קם. וכן ידוע דבלעם ועמלק חד, ואותיותיהן מצטרפין, וכן אמר על עצמו וידוע דעת וגו', וכו נתברר שהגם שהיה יודע מעלת ישראל כמו שאמר בעצמו, עם כל

⁹⁹ אסת"ר ו, ד: "ויאמר המלך: מי בחצר? והמן בא לחצר בית המלך החיצונה, לאמר למלך לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו". ועל פסוק זה דרשו בגמרא: "לו הכין" (לעצמו).

לעשות בהיפך, וזה כח אפשרות הוא שורש עמלק, והוא דבר הנמשך מעצמו. וכמו דבר שאין מתכוין ומתעסק, דעצם הכונה לא היה לזה, רק מכל מקום נמשך כח זה מרצונו יתברך. ולכך קליטתו לקדושה הוא גם כן שלא במתכוין, ואין מקבלין גרים מהם, רק כשמתגיירים מעצמן ושלא במתכוין. כי עיקר בנין הניצוצות קדושה שבהם הוא בלא דעת.

[ו] וכן על ידי שכרות עד דלא ידעי, כי לברר דבר זה, שגם הכח זה שבלא דעת, היינו האפשרות למציאות הרע, הוא גם כן מרצון הש"י, דבר זה אי אפשר כלל לברר על ידי הדעת וההכנה הברורה בעולם הזה. שאי אפשר להבין כלל איך יהיה שני הפכים בנושא אחד, והוא ממש כעין קושית ידיעה ובחירה שאי אפשר לשכל להבין כלל תירוץ מוסבר בלב על זה, רק תכלית הידיעה בזה הוא שלא נדע וכדברי רמב"ם. וכן רפואה לשורש עמלק ומחיתו הוא על ידי משתה, וזה טעם משתה אסתר ושהזמינה את המן להשפיע גם לו. כי במשתה אפשר להאיר לאותו ניצוץ קדושה, היינו רצון הש"י בראשית הבריאה בענין הבחירה וכח האפשרות, אותו נקודת הרצון הנעלם שיש בזה יסתלק ממנו וממילא יהיה נמחה מן העולם. והרפואה שקדמה למכה היתה על ידי משתה אומות העולם גם כן עד דלא ידעי, על ידי זה נסתבב הראשית לראשית, היינו סיבה לקליטה זו דעומק ראשית שבעמלק.

[ז] והם שני מיני משתות, לכל השרים ולבני שושן, הוא נגד שני ימי פורים. האחד בהראותו את עושר וגו' ואת יקר וגו', כי ליהודים היתה אורה וגו' ויקר,¹⁰¹ דכך מגיע בפורים. וידוע דברי רז"ל (זח"ג קט, א) כל מקום המלך סתם

דמיון שאינו אמת, והוא גם כן מהש"י, וזה ודאי אי אפשר, ולכך שתי אותיות אחרונות שהם מורות על עולם הזה אין נשלמות, כי הרי בעולם הזה בדמיון נראה דמיון שאינו אמת והוא גם כן נברא מהש"י. ובאמת אי אפשר להבין זה כלל בעולם הזה, איך אפשר זה שיהיה מציאות שאינו מציאות כלל. וזהו גם כן אין הכסא שלם, הכסא הוא עולם הבריאה, כמו מושב אדם הוא על כסא, והוא מקום מקבל לאדם, וכך ישיבת הש"י על הנבראים, שבהם הוא הכרתו יתברך. דבעצמותו הוא בלתי בעל תכלית, ואין שייך לו מקום ומושב, רק מצד הנבראים המשיגים כבודו יתברך, שהשגתם הוא בגבול, ולכך נקרא כסא.

[ח] ואין הבריאה בשלימות על ידי עמלק. כי שלימות הבריאה כאשר הוא כרצון הש"י, וגם כל מיני רע, מאחר שיש בהם איזה נקודה מרצון הש"י לענין זה, הרי זה כרצון הש"י. מה שאין כן עמלק אין בו נקודה מרצון הש"י לקיומו רק למחותו, ואם כן כל זמן שקיים הרי אין הבריאה שלימה עדיין. והיינו דהא' שהוא עומק ראשית נעלם, דאין נגלה אלא ההתפשטות ולא עומק ראשית דבריאה שממנו נמשך ראשית גוים. כי התחלת מחשבת הבריאה שיהיו דברים נראים כנפרדים מאמיתות הש"י, ומכל מקום מכירים יחודו, ומצד רצון הש"י שיכירו יחודו ממילא מובן שאפשר גם כן להיפך, רק שרצון הש"י שיהיה כן. וזה האפשרות להיפך, שהוא דבר המובן ממילא מצד רצון זה, מזה נמשך הראשית דגוים. ועל זה אמרו (חולין קלט, ב) המן מן התורה מנין, המן העץ וגו',¹⁰⁰ שמצד הציווי של הש"י שלא יאכל, מזה נמשך שורש המן. מזה שצריך לצוות למדנו דיש אפשרות גם כן

100. בראשית ג, יא: "ויאמר: מי הגיד לך כי עירם אתה, המן העץ אשר צויתך בלתי אכל ממנו אכלת?".

101. אסתר א, ג-ה: "בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו, חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות לפניו. בהראתו את עשר כבוד מלכותו, ואת יקר תפארת גדולתו, ימים רבים שמונים ומאת יום. ובמלואת הימים האלה, עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים, בחצר גנת ביתן המלך". ובפרק ח, טז: "ליהודים

משתה האומות. כי דבר זה כמו שמעשהו בלא מתכוין כך התעוררות קליטתו לטוב. והתחלת ההתעוררות על כל פנים הוא בא מדעת אדם, כמו משתה פורים שהאדם רוצה לשתות לקיים מצות חכמים, הגם דאח"כ לא ידע בין כו', מכל מקום ההתחלה הוא בדעת. וזהו אחר ההריגה ב"ג ומחו עמלק בפועל. אבל הרפואה הקודמת למכה בא ההתעוררות דמשתה מלכו של עולם על ידי משתה אחשוורוש ועשיית מרזיחין דרשע, ומזה נתקן דריכות גיתות בשבת, ונעשה מזדונות זכיות, להיות אותן גתות יין למשתה מלכו של עולם. ונמצא התחלת התעוררות, היינו התחלת התיקון על ידי הריגת ושת, בא על ידי משתה אומות העולם עצמן. וכענין גיורי עמלק שהוא דוקא על ידי עצמן, ולהיות בא ממילא ולא על ידי כונת ישראל כלל.

[ט] ומשתה שושן הוא נגד שושן פורים, ובה היו ישראל גם כן שבשושן, לפי שכבר נתעורר המשתה דמלכו של עולם למעלה. ומשתה שבעת ימים אלו כבר היה התחלת בנין הרפואה שנבנית בשבעה ימים, שזוהו קצב שקצב לכל דבר בנין קומה שלימה צריך שבעה ימים. וביום השביעי כטוב לב וגו' אז הוא נשלם, ולכך אז נתעוררו ישראל להיות גם כן במשתה. רק מכל מקום הגוון היה חטא, שנהנו (מסעודתו של אותו רשע), שהרי אין התיקון מצד הדעת רק מצד הלא דעת, ורק עכשיו נגלה הדבר להיות מצוה בפועל לבסומי, וההתחלה בדעת, כי כבר נתקן ההתחלה אז בימי מרדכי. אבל אז שהיה ההתחלה, היה גוון חטא, והם לא עשו אלא לפנים, כי רק בגוון נהנו מסעודת הרשע, אבל באמת נהנו מסעודת מלכו של עולם. כי משתה זו הוא משתה מלכו של עולם, שבודאי בכל

במלכו של עולם מדבר, והש"י הראה עושרו ויקרו במשתה זו, דזה עיקר היקר שאמרו ז"ל (מגילה טז, ב) תפילין שבראש, היינו מה שלמעלה מהמוח שדבוק בעומק ראשית זה דבר יקר, כי כל נעלם הוא יקר. הגם שבנגלה היה רשע זה עושה מרזיחין, ואמרו ז"ל (מ"ד אסתר א, י) תנו ימים כנגד ימים, בימים ההמה גו' דורכים גתות בשבת,¹⁰² פירוש עושים יין שלא כרצון הש"י, מזה נמשך משתה יין זה. והם חללו שבת, שרצון הש"י לשבות, דקדושת היום נקרא העדר מלאכה. כי היום והזמן עיקר להיות יוצא אדם לפעלו וגו', והיום למלאכה, ובזה הוא כל הגבלת הזמן. מה שאין כן שבת דלא שייך מלאכה לא נאמר ויהי ערב ויהי בוקר, כי הוא מעין עולם הבא, דאין לו שייכות לסדר זמנים, וגם יום טוב הוא דישאל מקדשי להיות היום קדוש כעין שבת. מה שאין כן פורים יום טוב לא קבילו עליהו, דאין קדושת היום ליאסר במלאכה. כי מן הדעת ואילך הם התפשטות שבע מדות, שהם נקראות מדות שהם בעלי גבול, והם שבעה ימים, ובהם שייך קדושת היום, אבל בראשית שם אין נקרא ימים כי אינם תחת הגבול. וכן כאשר האדם בישוב הדעת, כל מעשיו על סדר נכון ובגבול וקצב לכל דבר כראוי, מה שאין כן בשכרות אינו תחת הגבול, יוכל לפזר יותר מיכולת אדם וכיוצא, כי אינו תחת הסדר.

[ח] וזהו קדושת פורים שלמעלה מסדר זמנים וימים, ואין שייך יום טוב וקדושת היום כלל, וממילא נתקן מה שחללו קדושת היום, כי זה החלול הוא רק מצד סדר הזמנים, ויש יום מימים דמרי צבי (חפץ) ביה. מה שאין כן כאשר בא למעלה מסדר ימים, וזהו תנו ימים כנגד ימים, לעורר משתה מלכו של עולם על ידי

היתה אורה ושמחה, וששן ויקר".

102. אסתר רבה א, י: "בימים ההם, זה הוא אחד מן המקומות שהיו מלאכי השרת מרדין פיתקין לפני הקב"ה, שהיו אומרים לפניו: רבש"ע, בית המקדש חרב ורשע זה יושב ועושה מרזיחין? אמר להם: תנו ימים כנגד ימים. הדא הוא דכתיב: בימים ההמה ראיית ביהודה דורכים גתות בשבת וגו'".

היינו דסעודה זו באמת היתה מעין סעודה דלעתיד מצד שהיא סעודתו דמלכו של עולם, רק אז יהיה עין לא ראתה, פירוש עין גוון, כמו כעין הברדלח, שלא יהיה שום גוון אחר בסעודה זו רק אלהים זולתך, צדיקים יושבין וכו' ונהנים מזיו השכינה (ברכות יז, א), ולא שום גוון אחר. מה שאין כן בימי אחרשוש היה גוון אחר, דכל זמן שעמלק בעולם אין השם והכסא שלם והוא בלבוש. וכל ספור הכתובים ודברי רז"ל במשתה זו הוא מצד משתה המלך סתם במלכו של עולם הכתוב מדבר, איך הם חדרי סעודה של הש"י, ואין להאריך כעת יותר לפרש כל פרטי הדברים.

המצוות שלמטה יש גוון זה למעלה אצל הש"י גם כן, כטעם הש"י מניח תפילין, וכן כל המצוות. וכך סעודת פורים ודאי יש לו שורש, והתחלת אותה מצוה הוא מאותו זמן.

[י] **ואנשי** כנסת הגדולה ידעו להתחלת נס דפורים והתחלת ספור המעשה הוא ממשתה אחרשוש, כי אז הוא התחלת המצוה וקדושת משתה ושמחה דפורים, רק לפי שעיקרו בלא דעת, נגלה מקודם לפועל בעולם הזה בנפשות אומות העולם, ככל קליפה הקודמת לפרי. אבל עיקר המשתה הוא משתה מלכו של עולם. וזה שאמרו ז"ל (מ"ר אסתר ב, ה) שאמר להם אם יהיה סעודה דלעתיד לבוא כך, ואמרו לו עין לא ראתה וגו' כבר אכלנוה בימי אחרשוש.¹⁰³

אות לג

[א] **כאשר** ישראל בין האומות הם אז כריחוק מן הש"י, ואז נמשלו כשושנה בין החוחים. כמו שאמרו ז"ל (שהש"ר ז, ג) על פסוק סוגה בשושנים כשושנה אדומה כו',¹⁰⁴ שזה רומז על עת נידות וזמן הריחוק דכנסת ישראל מבעלה. והיינו בעת החטא, דאז נקראים גם העכו"ם בנות, למראית עין בעולם הזה השפע הולך להם. אלא דמכל מקום את רעייתי, ומתייחד אדם עם אשתו נדה, דסוגה בשושנים (סנהדרין לו, א).¹⁰⁵ ולכן אני ה' השוכן אתם בתוך טומאתם (כמ"ש יומא נו, סע"ב, וספרי סו"פ מסעי

ע"ש), רק אתם ולא בקרבם דהיינו קירוב בשר, אבל אתם רצה לומר יחוד זהו מצד שושנה היא רעייתי וחברתי להיות יחד. וזהו כל חטאי ישראל דוגמת דם נדות באשה, שהוא מתולדה וטבע הבריאה שיהיה כן. ואמרו ז"ל בנידה (לא, ב) שהוא כדי לחבבה על בעלה, וכך בכנסת ישראל כל החטאים וימי הריחוק. וזה שאמרו בשבת (פט, ב) כשנים הללו שסודרות ובאות מששת ימי בראשית, כי הם מסודר בסדר הבריאה שיהיה כך. והתחלת הזוהר הוא מפסוק זה על פסוק בראשית ברא וגו' יעויין שם.¹⁰⁶ כי

103. אסתר רבה ב, ה: "אמר רב חנינא בר עטל: יהודים היו שם באותה סעודה, אמר לון אותו רשע: יכול אלוהיכון עתיד דעביד לכון יותר מכן? אמרו לו: עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה, אם כסעודה זו הוא עושה לנו אנו אומרין לו: כבר אכלנוה על שלחנו של אחרשוש".

104. שיר השירים רבה ז, ג: "סוגה בשושנים, אלו דברי תורה שהן רכים כשושנים וכו', אמר רבי לוי: בנוהג שבעולם, אדם נושא אשה בן ל' שנה בן מ' שנה, משמוציא יציאותיו הוא בא לזקק לה, והיא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי, ופורש ממנה מיד, מי גרם לו שלא יקרב לה, איזה כותל ברזל יש ביניהם, ואיזה עמוד ברזל ביניהם, אי זה נחש נשכו, איזה עקרב עקצו שלא יקרב לה, דברי תורה שרכין כשושנה, שנאמר בה: ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב".

105. סנהדרין לו, א: "אמר ליה ההוא מינא לרב כהנא: אמריתו נדה שרי לייחודי בהדי גברא (להתיחד עם בעלה), אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת? אמר ליה: התורה העידה עלינו סוגה בשושנים, שאפילו כסוגה בשושנים - לא יפרצו בהן פרצות".

106. שיר השירים ב, ב: "כשושנה בין החוחים כן רעייתי בין הבנות". הקדמת זוהר א, א תרגום הסולם: "רבי חזקיה פתח: כתוב כשושנה בין החוחים. שואל: מהי שושנה? ומשיב: זו היא כנסת ישראל שהיא מלכות, משום שיש שושנה ויש שושנה. מה שושנה בין החוחים יש בה אדום ולבן אף כנסת ישראל יש בה דין ורחמים. מה שושנה יש בה י"ג עלים כך כנסת ישראל יש בה י"ג מדות הרחמים המסבכות אותה מכל צדדיה. אף אלקים שבמקרא שבכחו דהיינו בראשית ברא אלקים, משעה

בעולם הזה ובעת הריחוק נראה כי הם העיקר, וכדרך שאמרו במדרש (ב"ר סו"פ וישלח) החטה והתבן והמוץ מדיינים מי העיקר עיין שם.¹⁰⁸ ולכן המשיל לתפוח, ואמרו ז"ל (שהש"ר ב, ג) תפוח זה אין לו צל והכל בורחין בשעת השרב כו',¹⁰⁹ והיינו דעצי יער יש להם צל, ונראה דהם צורך יותר, רק מכל מקום ישראל אומרים בצלו חמדתי וגו', אף על פי שאין לו צל כל כך ופריו מתוק וגו' ואני מבין ויודע שמזה העץ עתיד לצמח פירות מתוקים לחיך מה שאין כן משאר עצי יער, ולכן חמדתי צילו גם בשעת השרב. וזה טעם ברכת יצחק בריח בוגדיו, שהוא מצד העלאת הריח שלהם, שהוא דוגמת שושנה שהיא מין עשב שאין לו קיום, וברכתו מצד הש"י, כמו שנאמר אשר ברכו ה' שהוא דבר המתקיים, וגם כן מצד ההעלם בין עצי היער זהו שדה של תפוחים.

[ג] וזה סוד סעודת ליל שבת, שהוא סעודתא דחקל תפוחין קדישין, שאז זמן זיווג קוב"ה ושכינתיה מצד עולם הזה הדומה ללילה, שהוא נגד אברהם אבינו ע"ה שהיה תחלה לגרים, ומכל מקום נקרא איתן האזרחי, רק שם ישראל היה אז בהעלם, דלא היה עדיין להיות כל רואיהם יכירום כי הם זרע בך ה'. וממנו יצא ישמעאל שאין נקרא כלל ישראל מומר, ומצדו הוא גוון ההתדמות של ישראל לעמים, ומצדו הוא גם כן עיקר ההבדל ביניהם. וזה כל ענין

התחלת הבריאה היתה על ענין זה, כי להיות רק צדיקים עושי רצונו הרי כבר יש מלאכי השרת, ותכלית הבריאה היה האדם המוכן לחטא, רק המכוון הוא כנסת ישראל, שהם בחטאים גם כן כשושנה שהוא עשב גדל בין החוחים, אלא שהוא נאה ובעל ריח טוב.

[ב] וכך בישראל וירח ריח בגדיו ריח בוגדיו (סנהדרין לו, א), שיש להם ריח טוב. ואומר ראה ריח בני כריח שדה וגו', ואמרו ז"ל (תענית כט, ב) שדה של תפוחים וחקל תפוחין קדישין. פירוש כי סיום המקרא כתפוח בעצי היער כן וגו'¹⁰⁷ קאי גם כן אעת הריחוק, שכביכול בין עצי היער היינו העכו"ם, מצד המכוון של הש"י בהם. כי מצד עצמם קראם חוחים, שהם עשבים גרועים שאין להם קיום רק לשעה, אבל אילנות הם המתקיימים משנה לשנה, וזה רומז נגד כונת הש"י בבריאתם ובהשפיעו להם שזה דבר המתקיים. וזהו כן דודי בין הבנים, היינו האהבה הנמשכת לי לאהבה הנמשכת להם, דממה שאנו רואים שנבראים ומושפעים מהש"י בטוב העולם הזה, הרי אנו רואים שיש בין המשכת כחותיו יתברך הנגלים כח משפיע לעכו"ם גם כן, רק שהוא דוגמת עצי היער שהוא גם כן צורך לבריאה, כדי שיהיו עצים לבישול ואפיה ותיקון המאכלים, אבל עצי המאכל מהם המאכל עצמו הנכנס לחיך. כך הוא צורך האומות בעולם הזה. ומכל מקום

שנוכר הוציא י"ג מלים לסבב את כנסת ישראל ולשמרה. שהן: את, השמים, ואת, הארץ, והארץ, היתה, תהו, ובהו, וחשך, על, פני, תהום, ורוח. דהיינו עד אלקים מרחפת וגו'.

107. שיר השירים ב, ג: "כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים, בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחיך".
108. בראשית רבה פג, ה: "התבן והקש והמוץ מריבים (מדינים) זה עם זה. זה אומר: בשבילי נורעה השדה, וזה אומר: בשבילי נורעה השדה. אמרו החטים: המתינו עד שתבואו הגורן ואנו יודעין בשביל מה נזרעה השדה. באו לגורן ויצא בעל הבית לזרותה, הלך לו המוץ ברוח, נטל את התבן והשליכו על הארץ, ונטל את הקש ושרפו, נטל את החטים ועשה אותן כרי וכל מי שרואה אותן מנשקן, היך מה דאת אמר: נשקו בר פן יאנף. כך אומות העולם: הללו אומרים: אנו עיקר ובשבילנו נקרא העולם. והללו אומרים: בשבילנו נברא העולם. אמרו להם ישראל: המתינו עד שיגיע היום ואנו יודעים בשביל מי נברא העולם. הדא הוא דכתיב: כי ננה היום בא בוער כתנור. ועליהם הוא אומר (ישעיה מא): תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם. אבל ישראל - ואתה תגיל בה' קדוש ישראל תתהלל".

109. שיר השירים רבה ב, ג: "כתפוח בעצי היער. רב הונא ורבי אחא בשם רבי יוסי בן זמרא: מה התפוח הזה הכל בורחין ממנו בשעת השרב, ולמה כן? לפי שאין לו צל לישוב בצלו, כך ברחו אומות העולם משבת בצל הקב"ה ביום מתן תורה. יכול אף ישראל כן? תלמוד לומר: בצלו חמדתי וישבתי, חמדתי אותו וישבתי. אני הוא שחמדתי אותו ולא האומות".

במחשבה ומושרשים בשורש המחשבה דהש"י, וכל המחשבות שלהם מהש"י, מה שאין כן העכו"ם. וזהו החילוק בין ההבדל הראשון, כאשר ישראל בשעת ריחוק וטומאה אלא דרצון הש"י בכך, ויש טענה לאומות העולם הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה כו' (שהש"ר ב, א), מאחר שאתה מרוצה בריחוק מה לך בריחוק שלנו. ולכך אז גם הם נקראים בנות ובנים, שיש להם קצת הדמות. וההבדל רק דישאל הם ריחוק העתיד להתקרב, וכדברי רז"ל (שהש"ר א, ו) על פסוק ששזפנתי השמש ובריחוץ מועט אני חוזר, אבל אתם שזופים ממעי אמכם. וההבדל הוא במדרגת התחתונות עצמן, דהיינו במעשה דבור ומחשבה הנגלים, רק שאינו בהווה רק מצד חוש הריח על העתיד, שהללו עובדי עבודה זרה רק לפי שעה וברגע קל יוכלו להתהפך, והללו לא יתהפכו לעולם דשורשם כך. וזהו כריח שדה דחקל תפוחין קדישין, דחוש הריח הוא מה שמריח מרחוק כאשר עדיין אינו נכנס לחיך.

[ה] ולכך אברהם קראו הר, ¹¹¹ שעדיין אין שם שום התחלה מהווייה דמקום מיושב ובנוי, אבל מכל מקום כבר מקומו ניכר ומסויים בעולם, כמו שאמרו מה הרים הללו מסויימים כו'. ¹¹² אבל יצחק קראו שדה שכבר נעשה התחלת

שבת, קדושת ישראל דקביע וקיימא, בלי שום השתדלות פעולתם מה דישראל מקדשי, רק אות בניי וביניכם לדעת כי אני ה' מקדשכם בלי שום השתדלות שלכם. והתחלה הוא גם מצד החשכות והעירוב בעמים הוא כתפוח בעצי היער, ואח"כ הולך ואור עד נכון היום, אז היא סעודתא דעתיקא קדישא, שהוא מה שלמעלה מן השכל, הסתום ונעלם מעין אדם עצמו. כי מצד אברהם הוא הבירור כאשר ישראל דומים לעמים, כטעם גוי מקרב גוי בגלות מצרים שהיתה נגד אברהם אבינו ע"ה.

[ד] אבל מצד יצחק הבירור להיפך, כאשר עמים רוצים להתדמות לישראל, כמו שאמרו (ב"ר ריש פ' סה) בעשו פושט טלפיו כחזיר ואומר ראו שאני טהור. וכמו שהיה בצאתם מבבל בבית שני, דכורש מלך כשר היה עד שכפשט הכתוב נקרא בלשון הכתוב משיחו. ומכל מקום אמרו ז"ל ריש ראש השנה (ד, א) בזה החילוק בין עכו"ם העושה שלא לשמה הוא רשע בזה, מה שאין כן ישראל הרי זה צדיק גמור. ¹¹⁰ וזה ההבדל הוא מצד שורש המחשבה שלמעלה ממחשבה הגלויה לאדם, ששם שניהם במחשבתם על מנת שיחיה בני או שאחיה בן עולם הבא, רק בשורש הנעלם מהמחשבה שם הוא החילוק דקדושת ישראל. כי ישראל עלה

110. ראש השנה ד, א: "אמר לו רבי יצחק: רבי, מטונך! די להון מהקרבין ניהוין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנויה (ראיה שכורש היה רשע שהרי נתן קרבנות על מנת שיתפללו עליו ועל בניו). ומאן דעבד הכי לאו מעליותא היא? ! והתניא: האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני, ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא - הרי זה צדיק גמור? ! לא קשיא, כאן - בישראל (רש"י - שלכו לשמים, ואם מריעין לו בחייו - אינו קורא לו תגר, אלא תולה היסורין בעונו), כאן - בנכרים (אם אין מטיבין לו כגמולו קורא תגר)".

111. שוחר טוב פא, ב: "משל למלך שהיה לו שלושה אוהבים וביקש לבנות לו פלטין, הביא לראשון ואומר לו: מבקש אני לבנות פלטין, אמר ליה אותו אוהבו: זכור אני שהיה הר תחילה, קורא לאוהבו שני ואמר לו: מבקש אני לבנות לי פלטין, אמר לו: זכור אני שהיה מתחילה שדה, קורא לאוהבו שלישי ואמר: רוצה אני לבנות לי פלטין, אמר ליה: זכור אני שהיה מתחילה פלטין, אמר ליה: חייך שאני בונה אותו פלטין וקורא אותו על שמך, כך אברהם ויצחק ויעקב היו אוהבים להקב"ה, אברהם קרא לבית המקדש הר, שנאמר: בהר ה' יראה, יצחק קראו שדה, שנאמר: ראה ריח בני כריח שדה, יעקב קראו בית עד שלא נבנה, שנאמר: אין זה כי אם בית אלהים, אמר ליה הקב"ה: חייך אתה קראתו בית עד שלא נבנה, ואני קורא אותו על שמך, שנאמר: לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב".

112. בראשית רבה מד, ז: "אל תירא אברם, ממי נתירא? רבי ברכיה אמר: משם נתירא, הדא הוא דכתיב: ראו איים וייראו קצות הארץ ויחרדו וגו', מה איים הללו מסויימים בים, כך היו אברהם ושם מסויימים בעולם. וייראו, זה נתיירא מזה וזה נתיירא מזה, זה נתיירא מזה לומר שמא תאמר שם שיש בלבו עלי שהרגתי את בניו, וזה נתיירא מזה לומר שמא תאמר אברהם שיש בלבו עלי שהעמדת רשעים".

שלימה, שאין שייך חילוק כלל בין רע לטוב בישראל ואין מקום להבדל כלל, מאחר שאין מציאות לאומות ולפסולת מצידו כלל. וזהו יחוד הגמור דשמע ישראל וגו' ישראל סבא, דהיינו סעודתא דזעיר אנפין, שהוא מצד קירוב בשר, שעל זה אמרו ז"ל (סנהדרין קו, א) אוי למי שיכניס ראשו בין לביא ולביאה בשעה שנוקקין כו'. וזהו הכל מצד קדושת השבת שהוא מעין העולם הבא. ותיכף אח"כ מתחילים ימי המעשה, ואומר הבדלה להיות מונה סדר הבדלות (פסחים קג, סע"ב) הפוחת לא יפחות משלוש, נגד שלושה אבות שהם שרשי ההבדלות בשלוש דרכים שזכרנו, שהם מצד המעשה ומצד המחשבה ומצד הרצון [רעוא דרעוון]. והמוסיף לא יוסיף על שבע, נגד שבע מדות דימי הבנין, שהם שרשי כל הכחות שבכל העולם כולו ובכלל בנין האדם ובכלל כח פרטי, שהם ימי הבנין וכחות ימי המעשה, יכיר ההבדל שבין ישראל לעמים.

הכנה לישוב שכינתו יתברך בתחתונים. אלא דעדיין אינו בית מיוחד רק כשרה המופקר לכל, ואומות העולם טוענים אנו ישראל. ובזה אין בירור מצד מדריגת תחתונות אף בריחוק זמן, כי גם הם פושטים טלפיים במה שנגלה להיות מצויינים במדות טובות וכשרות. אבל הבירור מצד השורש הסתום ונעלם, דיצחק כבר הוא מלידה מבטן ישראל, ואין לו שייכות עוד לאומות כלל. רק מכל מקום בנגלה בעולם הזה הרי יצא ממנו עשו, ובירורו מצד הנעלם, דשמאל דוחה כל רע עד שאין לו שייכות כלל, מה שאין כן ימין מקרבת ונקראים בנות ובנים מצד חשכת ליל, וברישא חשוכא והדר נהורא דאור תורה, דאורייתא מסטרא דגבורה נפקא (זח"ג פ, סע"ב), שמשם יהיו עמים משרפות וגו', וליהט אותם וגו'.

[ו] **ואח"כ** היא סעודתא דזעיר אנפין נחלה בלי מצרים, כי ה' בדר ינחנו ואין עמו וגו', שאין עוד רע כלל להיות צריך מצרים וגבולים עד פה תבוא ולהיות סוגה בשושנים. דמיטתו

אות לד

עדן עליון לתחתון, כמו שאמרו בזוהר (ח"ב רי, רע"ב) וכמו שכתבתי במקום אחר. ובעולם הזה כפי ענין המצוות לגוף כך הם לנפש, ודרך משל מצוות דאכילה שמוסיפים חיות לגוף, כך המצוה שבה מוסיף חיות לנפש, ועל ידי כזיתא פסחא נפתח הפה לומר הלולא דפקע אגרא (פסחים פה, סע"ב),¹¹³ שהוא מצד הוספת חיזוק וכח וחיות.

[ב] **ומצוות** דמקום - מזוזה ומעקה וכדומה, הם גודרים מקום לנפש גם כן, וכטעם וכתבתם על מזוזות ביתך וגו' למען ירבו ימיכם וגו' על האדמה (דברים יא, כא). והגם שגלו הענין מתקיים בנפש. כי עיקר ארץ ישראל היינו מקום

[א] **מצות** ציצית הוא לבוש לקומת אדם, שלא יהיה נגלה עצם האדם. לכך מתעטפין בשעת תפלה, כדי להתכסות מן המקטריגים. שידוע כי כל עולמות עליונים הם ממש בצלם ודמות האדם בעולם הזה, כי כל העולמות נתלים באדם, היינו מצד נפש האדם שהיא בגוף מסתמא ענינה בדומה לו. וכמו הגוף מתכסה בלבושים ואין ניכר מומיו ונגע שבבשר, ומאני מכבדותא (שבת קיג, א). כך כלל התורה היא לבושי הנפש, כידוע בסוד חלוקא דרבנן, וזה בעולם הבא כאשר הנפש שבה לשורשה אז לבושים שלה הם השתדלותה בתורה ומצוות בעולם הזה. ובגן עדן יש בזה חילוקים בין גן

113. רש"י שם: "כזיתא פסחא - חבורות גדולות היו נמנין עד שלא היה הפסח מגיע לכל אחד כי אם כזית מן הפסח. והלילא פקע איגרא - לקול המולת ההמון מההלל דומין כאילו הגנין מתבקעים שהיו אומרים ההלל על הפסח".

בכסוי גמור עד שאין שום בריה מכרת מה שבלבו, רק הש"י בלבד, ואין מקום לקטרוג. ומצינו משה רבינו ע"ה אמר וידועים לשבטיכם (דברים א, יג, ורש"י שם), שאין מכירם כשבא מעוטף בטליתו.¹¹⁴ וידוע דברי הזוהר (ח"ב עה, א) על פסוק ואתה תחזה, שמשה רבינו ע"ה היה יודע להכיר אדם בראיה בלבד, רק על ידי עטיפת טלית של מצוה אי אפשר להכיר עוד. וזהו על העבר הוא כסוי מומיו. ועל להבא - מאני מכבודתא, הוא מה שגורם וזכרתם את כל מצות וגו' ולא תתורו וגו', כדרך התינוק המתחבר לבוויים עושים לו בגדים יפים על ידי זה נפרש מעצמו מלהתחבר לריקנים ולעשות כמעשיהם, רק מתחבר לנכבדים כערכו.

[ד] וענין רב קטינא ומלאכא (מנחות מא, א) מה שלא לבש ציצית,¹¹⁵ נראה דשמו מעיד עליו דהיה לקטנותו ושפלותו בעיני עצמו שאין ראוי להתכבד כלל, וחטאתו נגדו תמיד ולא רצה לכסותה, כי על ידי כסוי הציצית היא נכסית גם מעיני עצמו. וזה שפלות יתירה, ובאמת נקרא רב, ותואר רב רק כשיש תלמיד, על דרך שאמרו (ב"ק ב, א) אבות מכלל דאיכא תולדות, וכך תואר רב תואר הייחס שהוא רב של איזה אדם, ואינו קטן. ואמרו ז"ל (מ"ק יז, א) אם הרב דומה למלאך ה' צבאות כו' שנאמר כי מלאך וגו',¹¹⁶ תארו כל רב במלאך. כי המלאכים הם כפי הדורות, כמו שאמרו ז"ל (מ"ד איכה א, לג. וספרי האזינו שיט) על תשי שמתישין כח פמליא של מעלה, כפי ישראל שבדור כך המלאכים. ומצד

קבוע לקדושה, וכטעם הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו (ברכות ו, ב), כי זה עיקר ענין אברהם אבינו ע"ה להיות קביעות מקום לקדושתו יתברך אצלו, לא כבתחלה שאין קביעות, פעמים זה צדיק וברור אחר צדיק אחר מזרע אחר. אבל אברהם אבינו ע"ה קבע מקום להש"י שיהיה רק אצלו. והיינו כי אדם נקרא הולך, שאין לו מקום קבוע, שאינו קבוע תמיד במדריגה אחת, פעם כך ופעם כך. אבל אברהם אבינו ע"ה נקרא אב העולם, היינו יסוד הבנין שעליו עיקר הקביעות מקום. וכמו דרך משל אדם שיש לו בית ומקום, אף על פי שהולך תדיר בשווקים ורחובות, לעולם דעתו לחזור למקומו ולקביעת קמא, ונקרא שיש לו מקום ודעתו תמיד אמקומו. וזה כל עיקר עסק אברהם אבינו ע"ה לבנות יסוד קיים בלב, שזה לא ימוט לעולם, אף אם ילך בכל אשר ילכו מחשבותיו ורצונותיו, מכל מקום היסוד קבוע וקיים בלב מדביקות בהש"י, לא ימוט. ולפיכך נתברך בירושת הארץ, שהוא הבטחת קביעות מקום, שאף שגלו מכל מקום דעתם להתם, ולעולם כל מחשבת ישראל רק על ענין יהדותם ושורש היהדות תקוע בלבם, אף אם ילכו למקום שילכו בגוף ובנפש. ועל ידי מצות מזוזה ביחוד זוכה לקדושת קביעות מקום לנפש, וכיוצא בכל המצוות.

[ג] ומצוות ציצית בבגדיו היא להלביש ולכסות כל המומין שבגוף, ורובו ככולו, ולכך די בעטיפת ראשו ורובו, דעל ידי זה כולו מכוסה

114. דברים א, יג: "הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם ואשימם בראשיכם". פירש רש"י: "וידועים לשבטיכם - שהם ניכרים לכם, שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא ומאיזה שבת הוא ואם הגון הוא, אבל אתם מכירין בו שאתם גידלתם אותו, לכך נאמר וידועים לשבטיכם".

115. מנחות מא, א: "מלאכא אשכחיה לרב קטינא דמיכסי סדינא (שאינו חייב בציצית מפני שהוא כסות ליל), אמר ליה: קטינא, קטינא, סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא, ציצית של תכלת מה תהא עליה (אם תלבש סדין בקיץ וסרבל שאין בו ד' כנפות בחורף, מה יהיה על מצוות ציצית)? אמר ליה: ענשיתו אעשה (וכי מענישים מי שאינו מקיים מצווה שלא התחייב בה, והרי לא לבשתי בגד החייב בציצית)?! אמר ליה: בזמן דאיכא ריתחא ענשינן" (בזמן של כעס, גם מי שהתירשל מלקיים מצוות עשה עלול להענש).

116. מועד קטן יז, א: "אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא? אם דומה הרב למלאך ה' - יבקשו תורה מפיו. ואם לאו - אל יבקשו תורה מפיו".

מכיר הלב, אני את דכא אשכון (סוטה ה, א), וצריך להיות שפלותו על פניו ומתגעגע כבן לפני אביו בהכרת חסרונו, מה שאין כן בעידן רתחא כו', שנגד זה חוט של ציצית רצועה בישא לאלקאה כו' (זח"ג קעה, א),¹¹⁹ וכאשר היא מקיפתו אין מתיירא עוד.

[ו] וצריך להתעטף בלבוש של יראת שמים, שעל זה רומז הציצית, דמהפך היראה דעונשים ליראה מהש"י, וזוכה לתוקף האהבה על ידי היראה, בדרגא דויגבה לבו בדרכי ה' (דבה"ב יז, ו) האמור ביהושפט, שנקרא כן לשון משפט, כי זה מדריגתו. וכן הוא הקים שופטים כמפורש בדברי הימים ב' (יט, ה), והמשפט לאלהים הוא, שכן נקראים הדיינים, דרגא דגבורה. כי על ידי היראה היא הגבורה דכבישת היצר, וכמו שנאמר (שמות כ, טז) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, ואומר (בראשית כ, יא) רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני וגו'. כי היראה דוגמת ציצית, דעל ידה בא ל'ולא תתורו', על ידי שמכיר כבודו שלבוש במלבושי כבוד כנזכר לעיל, כך יראת שמים החופפת על פני האדם. ורז"ל אמרו (נדרים כ, א) על פסוק בעבור תהיה יראתו וגו' זו הבושה, והיינו מה שאמרו (ברכות כה, ב) כשאדם עובר עבירה אומר ולואי שלא יראני אדם, והוא מצד הבושה ממורא בשר ודם, ומי שיש לו יראתו, היינו מורא המקום, הוא מתבייש מלפניו יתברך לעבור. והבושה אינו מצד השפלות, דהבזויים ביותר אינם בני בושת, ועיקר הבושה הוא לפי המעלה והכבוד ועל ידי ההתקרבות כבן לפני אביו, שהקב"ה משפיל את עצמו, כך האדם

בקשת התורה מרב הוא רק מצד שהוא שליח ה', כי עיקר קבלת תורה הוא מהש"י, כמו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו וגו' (משלי ב, ו), והמקבל מרב צריך שידע שהוא מלאך ה' צבאות. תואר צבאות בכאן שהוא על צבאי צבאות שונות, כי רבוא רבבן קדמוהי, וכך בעולם יש הרבה משפיעים ומקבלים דוגמת רב ותלמיד. ותואר צבאות הוא מצד הרבוי, ושייך לענין הקבלה שמקבלים מהש"י על ידי שליח. ולכך חנה קראתו כן שהולידה שמואל רבן של נביאים, שידוע שקבלת הנביאים משם זה, וכמו שאמרו ז"ל (ויק"ר ר"פ א) דהנביא נקרא מלאך, שנאמר חגי מלאך ה' במלאכות ה' (חגי א, ג). כי עיקר שם נביא מלשון יב שפתיים, שהוא דבור לזולת, כמו אהרן יהיה נביאך.¹¹⁷ וזהו מצד רבוי צבאותיו ולא מצד היחוד, דאז לא ילמדו עוד וגו'.¹¹⁸ וכל רב מלאך וממש דומה למלאך שבאותו דור.

[ה] ולפי שהקושיא על רב קטינא הוא מצד תואר רב שעליו, דעל ידי שפלותו זה זכה לתואר רב, דמאן דאיהו זעיר איהו רב, וממילא אין כאן עוד שפלות. ותואר רב קודם, דוגמת שלמעלה, דרק במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו וגדולתו קודמת. ולכן נגלה עליו מלאכא להוכיחו על זה, דהוא רב ודומה למלאך ה' צבאות ואין ראוי לילך בשפלות כזה, וציצית מה תהא עליה, שהש"י חפץ להיות מצויינים בעולם הזה בלבוש כבוד. וזה שאמר בעידן רתחא ענשיה ח"ו, בעת זעם ושליטת מקטריגים אז ענשינן וצריך לכסוי דלבוש, מה שאין כן בעת רצון דאין עוד מלברו, והש"י

117. שמות ז, א-ב: "ויאמר ה' אל משה: ראה נתתיך לפרעה אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך. אתה תדבר את כל אשר אצוך, ואהרן אחיך ידבר אל פרעה ושלח את בני ישראל מארצו".

118. ירמיהו לא, לג: "ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה', כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם ה', כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד".

119. תרגום הסולם שם: "וכשאני מסתכל בתכלת ואני רואה רצועה להכות, שהוא מקום היראה כדי לירא, אני אומר אוי לי שבני אדם אינם יודעים להשגיח ולהסתכל על מה הם נענשים לשקר, בזה בוגדים בגדו, כי קוראים קריאת שמע בלא ציצית, ומעידים עדות שקר. ואלו הם בוגדים ומעידים עדות שקר".

לדביקות כידוע. תפילין של ראש מצד ההתנשאות שמניח ראשו תחת הש"י, ושמא דמאריה עליה. ומצד זה וראו כל עמי הארץ וגו', שאומות העולם רודפים כבוד עצמן, אבל ישראל אין מבקשים אלא כבוד שמים, ממילא שם ה' נקרא עליהם, ויראו ממך, שזה עיקר כבוד שמים לאומות העולם, שאין שייך להם תואר אב רק תואר מלך הוא רק ביראה. ותפילין של יד הוא השתעבדות כח הבהמיי, שעיקר פעולת אדם בעולם הזה מכונה על שם הידים בכל מקום, והיינו שאין משתקע גם כן בשפלות יותר מדאי להיות נמשל כבהמות נדמו, רק שמא דמאריה עליה לדעת שורש נשמתו מלמעלה מעלה, ואין ראוי לה להשתקע בדברים שפלים. וזהו והיה לך לאות ולא לאחרים לאות, דרך תפילין של ראש הוא לאות לאחרים שלא יתנשא על הזולת, דעיקר בקשת הכבוד הוא על הזולת, וכן חלוקת הכבוד על ידי וראו כל עמי הארץ וגו' דאין מלך בלא עם, אבל תפילין של יד הוא לך לאות מה שבינו לבין עצמו, שלא להשתקע בשפלות, להיות לאות ולזכרון כך בלבו ומוחו דבר זה, ואין שייכות לזולת בזה. ותפילין של יד קודם כמו שהציצית קודמת. ולפי שיעקב אבינו ע"ה מחובר משני הקצוות, לכך הם שתי מצוות, ואין מעכבות זו את זו כידוע. דהגם דיעקב אבינו ע"ה הוא קו היושר, מכל מקום ביציאה בפרטי נפשות יש נטיות לכאן ולכאן, אע"פ שעל האמת הכל זרע יעקב ונטועים על קו היושר, מכל מקום מצד שהם גם כן זרע אברהם ויצחק יש בהם גם כן נטיות מצד ההתגלות. ומצד שחלוקים לשנים הם נגד שני אבות.

[ט] **והטלית** נעשה אח"כ דוגמת יעקב אבינו ע"ה, כטעם יראתו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת (אבות ג, ט). ונאמר הן יראת ה' היא חכמה והוא אח"כ בקיומה, כי בהתחלה מתחילין ממצות ציצית דרגא דיצחק שהוא התחלת שם ישראל הנימול לשמונה. אבל אברהם אבינו ע"ה נקרא תחלה לגרים (הגיגה ג,

לעומתו בתכלית השפלות, ואז אני את דכא כטעם ה' צילך. אבל היראה הוא כעבד לפני אדון, שהש"י מרומם ומנושא, אז האדם כדוגמתו גם כן מכיר כבודו, לא כבוד מדומה רק איך הוא מעשה ידי יוצר הכל יתברך שמו, ונוצר משורשו שהוא ממקום גבוה, ואיך ישתקע עצמו בדברים פחותים. וכטעם (שבועות מז, ב) עבד מלך מלך, כי מצד שהוא עבד מלך הוא מתנהג גם כן בטכסיסי מלכות ובהדרג כבוד כראוי לעבד מלך. ועל ידי זה זוכה להכנעה וענוה דמדת יעקב אבינו ע"ה, שאינו מצד שפלותו המביאה להשתקעות ח"ו שגורם מרה שחורה, רק על ידי שמחת לב דמבקשי ה' הוא מכיר ערכו.

[ז] **ומדת יעקב אבינו ע"ה** היא התחברות מדת אברהם ויצחק. דאברהם אבינו ע"ה היה שפלות יתירה, שאמר אנכי עפר ואפר, ונמכל מקום זכו בניו כו' (על ידי זה למצוות אפר פרה ואפר סוטה, סוטה יז, א), שיש בשפלות כזה טהרה מחטאים ואין כאן מקומין]. והוא קצה האחרון דאהבת הש"י כבן לאביו, שבפסולת שלו יצא ישמעאל פרא אדם, דהיינו בהמה בדמות אדם, שמשוקע בכל תאות עולם הזה ממש כבהמה אשר לא ידע בושת. אבל יצחק דרגא דיליה יראת שמים העוצרת בעד תאות רעות, אבל בפסולת שלו יצא חרב דעשו הבא מצד בקשת התנשאות על הזולת, שהוא מצד רדיפת כבוד. דזה עיקר עשו פושט טלפיו, שגם הוא מכיר הבושה ברע ורוצה להיות טוב, רק לא באמת לאמיתו ומבושת הש"י, אלא בושת בשר ודם שיחזיקוהו לטוב. מה שאין כן יעקב אבינו ע"ה מטתו שלמה, דדרגא דיליה ענוה ותמימות, שאין חפץ בכבוד מדומה, וגם אין משפיל עצמו בשפלות מדומה, רק מדת אמת ליעקב שהוא הדביקות באמת לאמיתו, שעל ידי זה אין מקום לבקשת כבוד או שפלות, מאחר שאין עוד מלבדו. ומדתו רק תמים תהיה עם ה' אלהיך.

[ח] **וזהו תפילין שאחר הציצית** הרומז

הטלית מכסה המומין והחטאים, אך מכל מקום הש"י מכיר. אבל יעקב אבינו ע"ה שכולו אמת אין שייך בו כסוי לדמיון, רק שבאמת טמיר ונעלם דיבוקש את עון ישראל ואיננו וגו' כי אסלח וגו', זהו רק בישראל שחטאיהם כשנים הללו שסדורות כו' (שבת פט, ב), ויש להם ריח טוב מרחוק, סדורות ובאות מששת ימי בראשית. ולכך אחר לבישת התפילין שהוא היחוד הגמור, כסוי הטלית הוא רק כענין תלמיד חכם מאפיל בטליתו (שבת פו, א), כראוי ליחוד גמור שיהיה בהעלם עין ובצינעא. והכסוי הוא רק על תוקף האהבה וחבה ולא על הרע ח"ו, כי אין שם רע כלל, דמטתו שלימה כנזכר לעיל. וזהו ההכנה לתפלה דרגא דאבהן, כידוע מה שאמרו בבבא מציעא (פה, ב) דאליהו משי לאבהן להעמידן לתפלה,¹²⁰ דאבות תקנום. וידוע פירוש אבות שזכרו בכל מקום, היינו הכחות שלהם שיש בכל נפש מישראל שהוא זרע אברהם יצחק ויעקב, שכלול כל שלושת כחותיהם וצריך לעוררן בלבן.

א), והוא ההתחלה לשם ישראל, והיינו רק כמו הכנה, והוא מה שהאדם מכין עצמו לקיים המצוה. ועל זה אמרו ז"ל (ב"ר סג, ב) יעקב אשר פדה את אברהם כידוע, והיינו דאברהם מצד עצמו נראה כגור המתגייר, אבל מצד השתלשלות יחס אומה ישראלית ממנו הרי גם הוא נקרא אזרח בישראל ואיתן האזרחי (ב"ב טו, א), וכמו שאמרו ז"ל (ב"ר סג, ג) אברהם נקרא ישראל כו'. וזהו אחר שנולד יעקב, אז יש קדושת ישראל גם בנטיית הקצה דאברהם אבינו ע"ה. וקדושת נטיית שני הקצוות, שהגם שנראה כנוטה באמת אינו נוטה, הוא קדושת שני אבהן לאחר שנולד יעקב ונתגלה דגם בהם אין פסולת, כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק (נדרים לא, א), וזרע יעקב לבד הם זרעו של אברהם ויצחק. כי מה שהוא בהם נוטה לקצוות דאברהם ויצחק כולה בקדושה, כדרך אברהם ויצחק דכולו זרע אמת. ודרגא דיעקב עצמו הוא וירח ריח בגדיו, היינו הטלית של מצוה, ודרשו רז"ל (סנהדרין לו, א) ריח בוגדיו, כי

אות לה

[א] ענין תקיעת שופר שכתב רמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה ה"ד) כלומר עורו ישינים מתרדמתכם, ורז"ל אמרו (ר"ה טז, א) שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר, הכל אחד. כי ה' צילך, כאשר האדם מתעורר משנתו וזוכר בהש"י אז הש"י זוכר אותו כאותו ענין שהוא זוכר בהש"י, איך הוא מלא כל הארץ כבודו והכל שלו וצריך לעובדו וכיוצא כל חד לפום אתערותא דיליה כך הש"י כנגדו, כדרך שאמרו (ברכות ו, א) אתם עשיתוני חטיבה כו' אף אני

אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. מה שאין כן כשח"ו שוכח, הגם כי אין שכחה לפני כסא כבודו, הזכרון שלו הוא מצד השכחה שזוכר כביכול שבזה הוא שוכח ח"ו, מדה כנגד מדה. ולכן יהיב עיטא בשופר לעוררנו. ואמרו ז"ל (ר"ה טז, ב) שהוא לערבב השטן, והכל אחד, כמו שאמרו (ב"ב טז, א) הוא שטן הוא יצר הרע, ועיקר יצר הרע אינו אלא ההשקעה בדמיון שאינו מניחו לזכור ולשום אל לבבו על מה נברא בעולם ולהתעורר משינתו.

120. בבא מציעא פה, ב: "אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי, יומא חד ריש ריחא הוה, נגה ליה ולא אתא. אמר ליה: מאי טעמא נגה ליה למר? אמר ליה: אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי, ומגנינא ליה. וכן ליצחק, וכן ליעקב. - ולוקמינהו בהדי הדדי? ! - סברי: תקפי ברחמי, ומייתי ליה למשיח בלא זמניה. אמר ליה: ויש דוגמתן בעולם הזה? אמר ליה: איכא, רבי חייא ובניו. גזר רבי תעניתא, אחתינהו לרבי חייא ובניו. אמר משיב הרוח - ונשבה זיקא, אמר מוריד הגשם - ואתא מיטרא, כי מטא למימר מחיה המתים - רגש עלמא. אמרי ברקיעא: מאן גלי רויא בעלמא? אמרי: אליהו. אתיהו לאליהו, מחייהו שתין פולסי דנורא. אתא אדימי להו כדובא דנורא, על ביניהו וטרדינהו."

הוא כח השתדלות, כענין מלך לשדה נעבר, בעבודת האדמה, שזה עיקר עבודת ויגיעת אדם בעולם הזה מצד העולם הזה, שכן נמשל גם כן עבודת אמת דאדם הראשון בגן עדן, שהניחו לעבדה ולשמרה, ודרשו רז"ל (זח"א כו, א. וש"מ) במצוות עשה ולא תעשה. וערות הארץ היינו גנות ענין הארץ, שאין צריך עבודה כי נילוס עולה ומשקה, מה שאין כן ארץ ישראל, ארץ אשר ה' אלהיך דורש וגו' למטר השמים וגו',¹²³ וצריך עבודה ותפלה ויחול לה', ואי אפשר להשקיע עצמו בשלוה כל כך. וזה עיקר קדושת הארץ שלא להשקיע בדמיונות של שלוה, רק לידע שצריך השתדלות ואדם לעמל יולה, וקדושת המקדש לידע שלא לעמל מלאכה ולהשקיע בעבודת עולם הזה בזיתו וכרמו, רק בעבודת הש". וערות הארץ נקרא השיקוע בעולם הזה בלא השתדלות רק הוים שוכבים. ותכלית שיקוע בזה נקרא נדח. שאינו אובד, שהרי אינו שקוע בדבר אחר ומובלע בין העמים, אבל מכל מקום הוא נדח מידיעת הש". והנדחים הגמורים הם המומרים, שהגם שאינם שכוחים מעיקרם כתינוק שנשבה לבין העמים ונטמע עד שלא ידעו שם ישראל, אבל אלו ידעו שהם ישראלים אלא שנדחו, וזה בא רק מרוב בקשת השלוה ולא להיות בשעבוד ובעבודה כידוע. וזה כח ארץ מצרים, כמו שאמרו ז"ל (ויק"ר כג, ב) על גוי מקרב גוי, הללו עובדי עבודה זרה כו'. הגם שהיו מצויינים שם ולא שינו את שמם ולשונם ושמו יחוסם ולא נטמעו ביניהם להיות אובדים, מכל מקום נקראו נדחים. והש"י הבטיח כי לא ידח ממנו נדח, כי יתעוררו לקול שופר הגדול שישמיע הש"י ללבכם, הגם שיתאחרו מהאובדים מצד העצלות שבהם וצריכים להשתדלות יתירה,

[ב] ועל זה נאמר ביום ההוא וגו' האובדים בארץ אשור והנדחים וגו',¹²¹ שהם שני מיני השתקעות בדמיון, האחד שמשקיע עצמו בהשתדלות תדירה בעסקי עולם הזה, כגון לקבוץ ממון וכיוצא שאר תאות או רדיפת שררה וכבוד או ניצוח וקנאה עד שלבו מוטטר שאי אפשר לו לזכור את הש"י כלל, וזה נקרא אובד ח"ו כאשר הוא בתכלית השיקוע. וזה ענין אשור, שהראש שלהם שנחרב שבלבל כל העולם כולו בהשתדלות עצומה כל ימיו, ולא לישב בטל כישן דמי, והגם דזה גרע יותר עד שהוא כאובד לגמרי מאחר שהוא שקוע בהשתדלות וטרדות ולא בדמיונות של בטלה. ותכלית השיקוע הזה הם עשרת השבטים שאמרו ז"ל (יבמות טז, סע"ב) שנטמעו בעמים בגלות אשור עד שלא ידעו בעצמם אם הם ישראל כלל, כי כך הוא גדול כח השיקוע בעולם הזה עד שמשכיח לגמרי שורש היהדות ח"ו. ומכל מקום הוא כאבידה המתבקשת כמו שאמרו שילהי מכות (כד, א), והיינו שאין כאן יאוש בעלים דעדיין בעליו מבקשים אותה, כי הוא דבר שיש בו סימן דכל רואיהם יכירום וגו',¹²² ויש כאן סימן הניכר לבעליו שהוא הש"י, רק שבהיותו מובלע בין העמים אינו נמצא כביכול בידו יתברך, מצד העולם הזה המסתיר, אבל ביום ההוא שהוא היפך יום הזה, יהיה שופר גדול המעורר גם אלה, ואלה יקדימו לבוא כי השיקוע שלהם מצד כח השתדלות, וכאשר יתעוררו ויהפכו כח השתדלותם להשתדל לרדוף אחרי ה', מצד הרדיפה שלהם יקדימו בביאתם.

[ג] ואח"כ הנדחים, והם העצלנים השקועים בדמיונות של תהוה ושל שוא ושל הבל. וזה ענין מצרים שנקרא ערות הארץ, כי ענין ארץ

121. ישעיהו כז, יג: "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים, והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם".

122. ישעיהו סא, ט: "ונודע בגוים זרעם, וצאצאיהם בתוך העמים, כל ראייהם יכירום כי הם זרע ברך ה'".

123. דברים יא, יא-ב: "הארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה, ארץ הרים ובקעת, למטר השמים תשתה מים. ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה, תמיד עיני ה' אלהיך בה, מרשית השנה ועד אחרית שנה".

תמוט. וזהו עיקר החילוק שבין שופר לשופר גדול, בהתפשטות הקול, אבל בעולם הזה שהיצר הרע לא נעקר מן הלב לגמרי כל האתערותא הוא לפי שעה לבד, שכל זמן שאין לבו חלל בקרבו כדוד המלך ע"ה שהרגו ליצר רע (ע"ז ד, סע"ב) בתענית,¹²⁴ אי אפשר להיות קבוע וקיים בעבודתו שלא ינתק כלל. וזה כל עסק האדם בעולם הזה להיות רצוא ושוב ולהתחזק להתעורר עצמו משינתו בכל פעם. ותכלית הבריאה היתה על כך שיהיה לו יצר המשכיח והוא יתגבר כנגדו.

[ה] וזה ענין העזר כנגדו דאשה, שבא על ידי הפלת תרדימה, שהוא הביטול לצורת אדם, דבשינה כח המדמה גובר, ולכן הוא אחד משישים במיתה (ברכות נו, ב), והש"י הפיל זה עליו שכך יסד הש"י בעולמו להיות האדם ישן ומתעורר ועל ידי זה זוכה להעזר כנגדו בקיום המין בנצחיות והתפשטות לעולמי עד שאי אפשר רק על ידי השתקעות בדמיון גם כן, כדרך שאמרו ביומא (ט, ב) כשביטלו יצר הרע דערויות לא אשתכח ביעתא.³¹ ויצרא דערויות הוא ההשתקעות בדמיון של בטלה דוגמת השינה, וזה מה שלא יתבטל לגמרי גם לעתיד לבוא, כמו שאמרו בזוהר (ח"א קלו, א) דאיכרי לבן דאתלבן דאי לאו הכי חמידו דאורייתא לא אשתכח, כי יהיו כמלאכים שאין להם יצר הרע ולא ניתנה תורה להם מטעם זה. כי עיקר חשק התורה מצד המילוי לחסרון שהיא תבלין ליצר רע, והיינו יצרא דערויות והשתקעות בדמיונות הבלים, על זה התורה תבלין להיות כל דמיונותיו בדברי תורה כידוע, שכח המדמה יוכל להתפשט גם כן במחשבת דברי תורה גם כן, הבאים מצד כח המדמה, עד שגם הדמיון כולו תורה ואמת. מה שאין כן יצרא דעבודה זרה שהוא עבודה והשתדלות זרה זה צריך לעקור לגמרי, שלא יהיה בו אל וכח זר, ולאכפייא ולבטלו לגמרי, כי יצר זה אינו מצד

אבל סוף יבואו כלם להר הקודש לירושלים, דשם הוא היפך שני מיני דמיונות האלה כנזכר לעיל.

[ד] ובכל ראש השנה השופר הוא מצד השתדלות אדם שאנו תוקעים בשופר, ולכן אין נקרא שופר גדול דגדול רצה לומר המתפשט עד אין קץ ותכלית, וזהו ביום ההוא, שיתקע מעצמו ולא פירש מי התוקע, כי אנו טוענים השיבנו וגו' והש"י אומר שובו אלי וגו' (כמ"ש מ"ר סוף איכה),⁷⁶ וביום ההוא שיתברר האמת דקוב"ה וישראל כולו חד, לא שייך כלל לקרוא האתערותא על שם אחד ביחוד כאלו יש מעורר ומתעורר, כי באמת כולא חד, ואין שם מבוא להשתדלות אדם, ולא לבקשת השיבנו שזה מצד השתדלות אדם מבקש אתערותא דלעילא, אבל באמת קדושת ישראל מעצמו הוא דבוק בהש"י, ויתקע מעצמו ולכן הוא גדול בהתפשטות. מה שאין כן בכל ראש השנה דצריך למעשה ידי אדם לתקוע, אינו בהתפשטות גמור לאובדים ונדחים גמורים לבוא לגמרי להשתחוות וגו', רק הוא כפום אתערותא דלתתא. ומי ששומע קול שופר ומקיים מצות ה' הוא מתעורר משיקועו בדמיונות עולם הזה, וממילא השטן מתערבב, כי עיקר השטנתו הוא השיקוע בדמיונות. וזה כל האדם לעמל יולד, לעמל תורה (סנהדרין צט, ב), להוציא עצמו מדמיון שוא ולדבק בתורת אמת. וכאשר האדם מתעורר בפתע פתאום מכל מיני דמיונות וזוכר בהש"י, השטן מתערבב, ומתבלבל כח ההשטנה. הגם דאין כחו כשופר גדול להיות ביאה גמורה להר הקודש, דהיינו יציאה גמורה מן הדמיון לחלוטין שלא ישוב עוד, מכל מקום בלבול וערוב להשטנה יש. וממילא הש"י חפץ חסד וזוכר הברית. ורז"ל אמרו (ירושלמי הובא בתוס' ר"ה טז, ב) דהוא חושב דזהו שופר גדול, והיינו דחושב דהתעוררות זו תלך ותתפשט בלב להיות יתד קבוע שלא

124. ירושלמי סוטה פ"ה, ה"ה, בקרבן העדה.

כחותיהם, שהם פרטי כחות האדם, ממילא נעשה אדם בעולם העשייה, הכולל כל מיני כחות ההם, והוא אדם הראשון הכולל כל צאצאיו, וכמו שאמרו בשמות רבה (ג, מ) דכולם תלויים באיפת אדם הראשון. והיינו דכל הנפשות ספרי חיים וספרי מתים אינם אלא קומה אחת שלימה, הכלולה מכל מיני כחות שונים היוצאים בפרט בפרטי נפשות. וכל ראש השנה מתעורר זה כידוע, דזה כל ענין קדושת הזמנים דישאל מקדשי, על ידי אתערותא דלתתא בא אתערותא דלעילא הראוי לזמן ההוא, בזה שכבר היה, ובהתעוררות ההתבוננות בכחות אדם ממילא כל באי עולם עוברים כו' כולן בסקירה אחת, דהיינו בהתבוננות נעשה אדם.

[ז] ומצד התבוננות בכחותיו בא כח השינה גם כן והפלת התרדימה, וכידוע מטעם הארז"ל סוד הדורמיטא (תרדמה) דזעיר אנפין בראש השנה, שהשופר בא לעורר זעיר אנפין משינתו. וביאור זה כידוע דאצילות הוא מה שהאציל הש"י מאור כבודו הבלתי בעל תכלית להשגת אדם, והיינו מה שהאדם משיג מאמיתות הש"י מצד מידותיו המשמשות בעולם, זה נקרא עולם האצילות, שנאצל מאמיתותו הבלתי מושג להיות מושג, והוא ממש כקומת האדם שהוא המשיג, כפי כחות השגותיו כך הוא מידת ההשגה. וזהו זעיר אנפין דאצילות, שהוא צורתו של יעקב אבינו ע"ה החקוקה בכסא הכבוד, שהוא כלל ישראל שהם המשיגים, וכפי מדת השגתם הוא הוא עצמו מדת ההשגה הנאצלת. וכאשר הם בשינה והעדר ההשגה הרי נקרא דזעיר אנפין ישן כביכול, מאחר שאין אדם בעולם המשיג אמתותו. ועיקר עולם אצילות הוא ההשגה ממנו יתברך המושג לבני

בריאת הש"י שיסד בעולמו, רק בא מצד הסתת הנחש, והש"י הזהיר על זה מאכילת עץ הדעת שהוא השתדלות שלא כרצון הש"י. רק בבריאת האשה אמרו ז"ל (ב"ר יז, ו) נאמר סמ"ך שבא שטן עמה, הוא ההשטנה מצד השינה וההשתקעות בדמיון שוא, שזה נעשה תיכף. וכאשר אינו מתעורר מזה אז היא הגורמת לאכילת עץ הדעת שהוא יצרא דעבודה זרה, אבל כאשר השינה רק כרגע כפי צורך הסכלות מועט שהיה ברצון הש"י להיות יקר מחכמה ומכבוד,¹²⁵ ומתעורר תיכף, אז הוא העזר כנגדו, והוא מה שהקב"ה עוזרו להתגבר נגד היצר. כי מה שהקב"ה ברא היצר הרי על כרחך לכך בראו, כדי שיתגבר האדם נגדו ולא להשתקע, ונמצא מה שהקב"ה בראו הוא עצמו העזר שלו להתגבר נגדו שהקב"ה עוזרו, שהרי לכך נברא. [ו] ובכל ראש השנה שהוא זכר ליום בריאת אדם, דלכן כל באי עולם עוברים כו', ספרי חיים וספרי מתים כו'.¹²⁶ כי בריאת האדם הוא במאמר נעשה אדם, ודרשו רז"ל (ב"ר ה, ה) שאמר למלאכי השרת ונעשו כחות כותו כו', אמר להם עד שאתם מדיינים כבר נעשה אדם. פירוש מלאכים הם הכחות שונות שיסד הש"י, שכולם כלולים באדם, שהוא בצלם אלהים בעל הכחות כולם, וכפי מספר הכחות הם מספר המלאכים, ומדיינים היינו כל כח נתגלה ונתברר ענינו איך הוא באדם אם לטב כו', וממילא על ידי זה כבר נעשה אדם. כי עשייתו יתברך האדם אינו אלא על ידי ההתבוננות בכל מיני כחותיו, דזהו במאמר נברא העולם. וכמו שאמרו בשבת (ק"ט, רע"ב) דדבורו של הש"י כמעשה, ודבורו של הש"י הוא עולם המלאכים, כמו שאמרו ז"ל (מ"ר בלק כ, יח) על פסוק וישם ה' דבר בפי בלעם, מלאך. ועל ידי שהם מדיינים ומבררים

125. קהלת י, א: "ובי מות יבאיש יביע שמן ורוקח, יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט".

126. ראש השנה טז, א: "בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה - כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, שנאמר: היצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם, ובחג נידונין על המים". ובדף לב, ב: "אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו - וישראל אומרים שירה?!"

תורה, דברא תורה תבלין, והתעוררות לתורה היתה בקול שופר המעורר משינת מצרים הקודמת. וכן כל שופר שבראש השנה הוא התחלת התעוררות לעסק התורה תבלין בכל השנה כולה, כל חד לפום דרגא דיליה, על ידי מצות שמיעת קול שופר בראש השנה הוא זוכה להתעורר משינתו בכל ימות השנה כולה ולהשתדל בתורה.

אדם, ולכן הפלת תרדימה דאדם הראשון נקרא שינת זעיר אנפין. וזה מתעורר בכל ראש השנה, ענין בריאת היצר הרע שמזה. ויבוא גם השטן בתוכם להתיצב, הוא היצר הרע שיסד הש"י בעולמו בכלל המלאכים שהם כחות האדם, יש גם כח זה דשינה, ויושב בטל כישן, שהוא השתקעות בדמיונות, ומזה בא ההשטנה. וקול שופר מעורר משנתו, היינו קולות דקודם מתן

אות לו

[א] ענין מלכיות זכרונות שופרות הם נגד שלושה אבהן. וכן שלושה קולות דתרועה ופשוטה לפניו ופשוטה לאחריה. וכן שלושה מיני תרועות גנוחי וילולי, וגנוחי לבד, וילולי לבד. וכן השלושה סדרים שנהגו תקיעות דמיושב ודבלחש ודחזרת הש"ץ [ועשר אחרונות הם נגד מדת דוד המלך ע"ה]. כי בהתייחד אבהן יחד כל אחד כלול מכולם, וכן הולך התכללות זה בכל פרט להיות כל אחד כלול מהכל. וכלל היום נקרא יום תרועה ולא יום תקיעה, דעיקר מצות היום בתרועה והתקיעות נקרא רק לפניו ולאחריה. כי יום זה נקרא בזוהר (ת"ז ריש תיקון מא) יומא תנינא, ובדברי רז"ל (ראש השנה לב, ב) יום הדין דמלך יושב על כסא משפט, ומצד הסתעפות מדת המשפט ידוע דנמשך הפסולת עשו איש שעיר גבר שדין, המוכן לשודד רחמנא לצלן, והתרועה הוא שבירה מלשון תרועם בשבט ברזל, לנפץ ולשבר חרבו דעשו. וזהו עיקר השופר שהוא קולו של יעקב ובזמן שהקול קול יעקב אין כו' (ב"ר סה, ט),¹²⁷ כי כחו בפיו לשבר כל המסכים והמקטרגים על ידי קול תורה וקול תפלה שצריך להיות בשמחה, וזהו פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה, דתקיעה הוא לשמחה, דרגא דאמת ליעקב היינו תורה, ואברהם הוא המתחיל בתפלה ותיקן תפלת שחרית, וכן ידוע דאבא יסד ברתא שהוא דרגא

127. בראשית רבה סה, כ: "הקול קול יעקב, אמר רבי ברכיה: בשעה שיעקב מרכין בקולו ידי עשו שולטות, דכתיב: וילוו כל העדה ויבא עמלק, ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו, אין ידי עשו שולטות".

בלב דוגמת שופר גדול דלעתיד להיות קיים כך, בדבר זה תלוי בעדות בוחן לבות, והוא מסופק בקטרוגו, כי תקיעות מיושב כנגד מלך יושב בכסא משפט דדיינים בישיבה, ולכן הוא שלא בתפלה דרחמי (ברכות כ, ב). ומצד מדת המשפט הדבר שקול אם הרהור תשובה זה הוא בחרטה גמורה שלא ישוב לכסלה, ולכן תוקעין ומריעין כשהן עומדין דדיינין בישיבה ובעלי דינים בעמידה אין עמידה אלא תפלה (ברכות ו, ב), כי מדת הדין הוא מצד הדיין אבל הבעל דין מבקש לעורר מדת החסד והרחמים לפני משורת הדין, ומצד מדת הדין אין לדיין אלא מה שענינו רואות, והרי ענינו רואות שבעוונותינו עברו כמה ראש השנה ויום הכפורים ולא נושענו, ועדיין לא שמענו קול שופר גדול העוקר יצר הרע מלב לגמרי רק הכל לפי שעה.

[ג] אַךְ באמת אמרו בזוהר שלח (קסט, רע"א) דקלא מעורר קלא, ולעולם בקול שופר דראש השנה יש התעוררות מקול שופר גדול, והיינו דלעתיד כשיבוטל היצר הרע נאמר בימים ההם גו' יבוקש עון ישראל ואיננו וגו' (ירמיהו נ, כ), דגם עבירות דלעבר אינם במציאות, והיינו כמו שאמרו בשבת (פט, ב) דיהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות כו',¹²⁹ וכיון שמסודר מהש"י להיות כן הרי אינו חטא כיון שזה רצון הש"י. וזהו על ידי תשובה עלאה דרגא דבינה, שהוא בסוד יום הכפורים תרעא דחירו כידוע. וכיון שהדבר תלוי בדעתו של בוחן לבות דתמן לב מבין, כי ידיעת העתיד הוא מצד הבינה שבלב, שהוא למעלה מהזמן שהם ששה ימים ושבת כנודע שבהם החילוק דעבר ועתיד, מה שאין כן למעלה מהזמן העתיד ידוע כעבר,

(ירושלמי מכות פ"ב, ה"ו) אמר תורה כו' אמר לנבואה כו',¹²⁸ דאין מקום לתשובה רק הש"י קבע בתורתו להיות מקבל שבים. ולכן הוצרכו שני קולות לפניה ולאחריה בתקיעה של שמחה, לעורר שמחת הש"י לקראת בניו במדת חסדו ומדת רחמיו, לשמוע בקול תורת חסד שלהם ובקול תפלה דרחמי נינהו, שעל ידי זה הם קרויים בניו, וזה בטבע הבריאה להיות האב מרחם על בנו ומקבלו בתשובה.

[ב] ולהיות עיקר התשובה היא עזיבת החטא אלהבא וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ב, ה"ב) שיעיד עליו הבוחן לבות שלא ישוב לכסלו. ובעוונותינו הכתוב צוח מה אעשה לך וגו' וחסדכם כענן בוקר וגו' (הושע ו, ד), וכל פושעי ישראל מלאים חרטה אבל הוא רק לשעה, וכן קול שופר דראש השנה מעורר לשעה. ואינו דומה לשופר גדול דלעתיד לבוא, שעל ידו יתעקר היצר הרע לגמרי, עד שיבואו האובדים וגו', כי יהיה התעוררות כל כך קבוע וקיימת, ולא חרטת שעה, רק עד שיבוא להר הקודש, קדושה דקביע וקיימא. מה שאין כן בכל ראש השנה הוא התעוררות לפי שעה בתשובה שלימה, מעין שופר גדול דלעתיד, אבל אינו עדיין כיתד התקועה במקום נאמן. ולכן תוקעין ומריעין כשיושבין ותוקעין (ומריעין כשהן עומדין, ראש השנה טז, רע"ב) לערבב השטן, ובתוספות בשם הירושלמי דקמייתא בהיל ולא בהיל, ובתרייתא אמר השתא ודאי אתי משיחא. ותמוה וכי אין יודע מצות שופר בראש השנה וגם תקנת חכמים לתקוע מיושב ומעומד, וגם מאי טעמא נבהל בשתים יותר ולעתיד נאמר יתקע משמע רק פעם אחת. אבל הכוונה בהיל ולא בהיל דאינו יודע אם נקבע

128. ירושלמי מכות פ"ב, ה"ו: "שאלו לחכמה: חוטא מהו עונשו? אמרה להם: חטאים תרדף רעה. שאלו לנבואה: חוטא מהו עונשו? אמרה להן: הנפש החוטאת היא תמות. שאלו לקודשא בריך הוא: חוטא מהו עונשו? אמר להן: יעשה תשובה ויתכפר לו. היינו דכתיב: על כן יורה חטאים בדרך, יורה לחטאים דרך לעשות תשובה".

129. שבת פט, ב: "לכו נא ונוכחא יאמר ה', אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, אם יאדימו כתולע כצמר יהיו. כשנים? כשני מיבעי ליה! אמר רבי יצחק: אמר להם הקב"ה לישראל: אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית ועד עכשיו - כשלג ילבינו".

חסד זה הוא מצד חוק ומשפט שיסד הש"י בעולמו, ואין מתבייש כלל. וכן התעוררות דקול שופר גדול בשופרות אלו הוא גם כן בשתי פנים הללו, בחשאי כאלו לבא לפומא לא גליא, רק הש"י מטה כלפי חסד שלא במשפט, וממילא בעירוב מדת חסד במדת המשפט מתגלה תיכף מדת הרחמים, שהוא בגלוי ובפרסום. כי יעקב אבינו ע"ה מטתו שלימה ואין בו שום דופי, והקטרוג מעורב לגמרי.

[ה] **ונכתבים** ונחתמים לאלתר לחיים, הכולל כל השלושה - בני חיי ומזוני, כי מי שאין לו בנים חשוב כמת (נדרים סד, ב), והוא בכלל חיים. וכן מזוני הוא קיום החיים, וכמו שאמרו (תענית ה, ב) דכי יהיב רחמנא שובע לחיי הוא דיהיב. ונגדם הם שלוש ברכות. מלכיות כדי שתמליכוני, קבלת עול מלכות שמים הוא דרגא דאברהם, דאמרו ז"ל (ברכות ז, רע"ב) לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם כו', שהוא המליך להקב"ה על כל באי עולם, ולכן אמרו (בר"ר יב, ט. וש"מ) בהבראם באברהם, שבשבילו נברא העולם, שהיה בשביל מדת מלכותו, דאין מלך בלא עם, והיינו עם המכירין כח מלכותו, וזה התחיל מאברהם. ולכן הובטח בנתינת הארץ שהוא נגד מדת המלכות כי אין מלך בלא ארץ. ועל זה צווח מה תתן לי ואנכי הולך עירי (בראשית טו, ב), דמאחר שאין מלך בלא עם אם כן מצד מדת התעוררות מדת קבלת מלכותו יתברך בנפשו, צריך להתפשטות דבנים שיחול עליהם שם מלכותו יתברך. וזהו עיקר בקשת הבנים דאיש הישראלי, שיהיו לו בנים הראוים לחול עליהם שם שמים, ומקבלים עול מלכותו יתברך עליהם, שיאמרו יתגדל ויתקדש שמיא רבא כו'. כי אין מלך בלא עם, והש"י רוצה בכך, לפרות ולרבות ולהעמיד עם מקבלי עול מלכותו עליהם, ומצד שתמליכוני עליכם, שהיא מדת היראה, כטעם אם אדונים אני איה מוראי, זוכה לבנים, כמו שנאמר כי כן יבורך גבר ירא ה' (תהלים קכח, ד), ואומר אשרי איש ירא את ה' וגו' גבור בארץ יהיה זרעו (תהלים

ולכך בוחן לבות יודע העתיד מצד למעלה מהזמן, ומצד זה הוא יום ההוא דהיינו הנעלם ולא הזה שהוא עולם הזה שתחת הזמן. ומתעורר תקיעת שופר דיום ההוא, שמצד שהוא למעלה מהזמן הוא שופר גדול במדת הגדולה, דהיינו התפשטות שאין לו הפסק, רק הולך וגדל תמיד הולך ואור יותר. ובאמת הש"י לבן של ישראל כמו שאמרו ז"ל (שהש"ר ה, ב) על פסוק ולבי ער, רק למראית העין בעולם הזה אין נגלה זה. ועל זה הוא עיקר מצות התפלה, שהקשו רבים והרי אין שינוי אצל הש"י, רק התפלה הוא הכרת אדם דהכל מהש"י, ולכך פותחין ה' שפתי תפתח שמכיר דגם התפלה מהש"י, והכרה זו הוא דרגא דמלכא משיחא, כידוע מה שאמר דוד המלך ע"ה על עצמו ואני תפלה. כי זה כל עיקר חילוק בין עולם הזה, שהוא עלמא דשקרא שאין נגלה האמת דהכל מהש"י, ולעתיד יתגלה זה. ובעת תפלה שהאדם מכיר זה הרי מתעורר מדה זו, וממילא יש אחיזה לקול שופר זה עם קול שופר גדול. ואמר השתא ודאי אתי כו', דנפשט הספק, שכבר יש התעוררות משופרו של משיח בכל שופר דראש השנה בעמידה.

[ד] **והם** גם כן בשני גוונים. בלחש הוא כל יחיד לבדו, מצד מדת אברהם אבינו ע"ה דאחד קראתיו, וכך דרך עושי חסד בחשאי, כי חסד הוא מה שהוא היפך הדין לגמרי, ואי אפשר בפרסום מפני המקטריגים. אבל תפלת ש"י הוא מדת יעקב אבינו ע"ה, שהוא כמו שליח ציבור של כל ישראל, שכולם נקראו על שמו והוא הכוללם, וכך הוא מדתו דרגא דה' אחד, שהוא יחוד דציבור דהיינו רבוי המאחד, והוא מדת הרחמים שהוא חסד שבמשפט, שכך המשפט להיות מרחם על בניו ולעשות עמהם חסד, וזהו בקול ובפרסום, מאחר שכך המשפט אין כאן שום מורא קטרוג, ולא בושא כמאן דאכיל דלאו דיליה כו' (ירושלמי ערלה פ"א, ה"ג), רק בתורת חסד, מה שאין כן בן האוכל אצל אביו, אף על פי שהוא גם כן חסד, מכל מקום

ועיקר הזכרון ביום ההוא איזה לחיים, כי מצד הזכרון לטובה ממילא נמשך חיים, כטעם ואתה מחיה את כולם. וזכירת הש"י באיזה דבר אינו כזכירת בשר ודם שהוא נבדל מן הדבר שזוכר, מה שאין כן בהש"י הרי על ידי הזכירה נדבק במקור החיים יתברך.

[ז] **ובמה** בשופר, הוא על דרך קיום החיים שהוא במזוני, כך קיום הזכרון הוא בשופר שהוא המעורר האדם ומזכיר את האדם, וממילא גם הש"י זוכרו. וזהו עיקר שצריך אדם לקיום חיי עולם שבו, להיות לו קול שופר המעוררו משנתו תדיר, והוא הממשיך לו חיים, ומשל זה בחיי הגוף הוא המזון, שעל ידו הוא המשכת חיי הגופנים. ונאמר תקעו בחודש שופר וגו' כי חוק לישראל וגו' ודרשו רז"ל בבבצה (טז, א) חק זה לישראל דמזונותיו של אדם קצובים מראש השנה, והרי מפורש בכתוב כי חוק זה טעם על תקעו הקודם, והיינו לפי שאז קוצבין מזונות לכן באים השופרות, שהוא הקול קול יעקב שזה כל כחו של יעקב בקול, ועיקר תפלת יעקב אבינו ע"ה ונתן לי לחם לאכול וגו', וזה כל גיעותו ועבודתו על מזוני וקיום החיים, שכבר זכה לבני מסטרא דאברהם וחיי מסטרא דיצחק, אבל צריך לדבר המקיים החיים, דהיינו שלא יופסק ח"ו וימצא דופי בזרעו כמו אצל אברהם ויצחק, רק מטתו שלימה. והקיום דחיים הוא בפה, חיים הגופניים בושט המכניס מיני אוכלים ומשקים, וחיי עולם בקנה המוציא קול. ושניהם קרויים סימנים, שהם סימני החיות שעל ידם הוא קיום החיות, ובהם ניכר סימן החיות, שבקלקול החיות נחלש או נעדר לגמרי כח האכילה וכח הדבור והשמעת הקול, והקנה עם הריאה ולב וכבר הנתלים בה והושט עם אברי המזון הנתלים בו הם ממש דוגמת נפש וגוף, שאלו משמשים לכחות הנפשיים ומדות שבנפש, ואלו לכחות הגופנים. ובאמת זה דבר נעלם משכל בני אדם חבור הנפש בגוף, ולכן לא יבינו גם כן איך המזון יקיים הנפש, אך

קיב, א-ב). מה שאין כן מצד מדת החסד דאברהם אחד קראתיו, כי מצד התפשטות מדת החסד הוא להיות האדם כאחד ממנו, אחד כיחידו יתברך ולהיות חי לעולם. רק מצד מדת המשפט נגזר העדר הקיום באיש והוצרך לקיום במין, ומצד מדת הגבורה וכח גברא בא ההולדה ונמצא לידת יצחק על ידי התעוררות מדת יצחק. וזה טעם אלה תולדות יצחק וגו' אברהם הוליד את יצחק. ובאמת אברהם המוליד, כי הגם דהיראה הוא מדת יצחק, התעוררות היראה בעולם, שהוא על ידי קבלת עול מלכות שמים שתמליכוני עליכם, זה עורר אברהם. ולכך הוא הראשון לעקרים שנפקדו, ולעולם הראשון באיזה דבר הוא המביא ענין זה בעולם, שיהיה פקידה למי שלא הוליד שיוליד, דאח"כ אינו עוד חידוש והחדוש הוא אצל הראשון, שאז נתחדש דבר זה על ידי התחדשות שם אדון על ידו. ומצד מדת האדנות הוא ההולדה מסטרא דנוקבא שהיא ראש לשועלים, דשלימות האשה בבנים, דבלאו הכי חבל לדור דאתתא דברייאתא (שוח"ט תהלים מז' כב, כ), רק האם מנהגת את בניה והיא ראש להם מצד שהם בניה. וכן כל מדת האדנות הוא מצד שיש לו עבדים נקרא אדון ומלך כשיש לו עם, ומצד הוזה להעמיד בנים הנקראים עם ה'. ולעולם פקידת הלידה למי שלא הוליד הוא רק בענין זה, בכדי להעמיד זרע שיהיה נקרא עליו שם ה' ומלכותו, כענין שמשון ושמואל שאין כאן מקום להאריך בהם, ולכך מלכיות הוא נגד בני.

[ו] **וזכרונות** שיעלה זכרוניכם לפני, באור פני מלך חיים, הוא נגד חיי, כי עמו מקור חיים באורך (נראה אור וגו', תהלים לו, ט), היינו באור פני מלך, כאשר עולה לזכרון לפניו שם האור והחיים, מסטרא דיצחק שאפרו צבור לפניו כביכול. והוא דמחוי להו הקב"ה בעיניהו כמו שאמרו בשבת (פ"ט, ב),⁹⁰ כי הוא לפניו יתברך ששם האור שיוכלו לראות עין בעין, ולכן מזכירין עקידת יצחק והוא עיקר הזכרונות.

השנה כולה הבא על ידי המזון, שאמרו ז"ל (ב"ב יב, ב) לאחר שאכל אין אלא לב אחד, וכפירוש רש"י לטובה, כי כן מדת האכילה הראויה, להיות קיום החיים האמיתיים דחיי עולם על ידה, שאין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים.

האמת שהם מחוברים וכולו חד, והדם הוא הנפש הווה מן המזון, ומשכנו בלב, וממנו חיות כל האיברים, והריאה והקנה המוציא קול תלויים בו. ועל ידי קיום שופרות בראש השנה הוא חוק וקצב המזונות של כל השנה כולה, דיהיב מזוני לחיי לקיום החיים, להיות לו כח לתורה ותפלה. והתעוררות דעורו ישנים בכל

אות לז

וישראל שדבוקים בו וכל מעשיהם ממנו, דהיינו שמבטלים כל כחותיהם להש"י, דזהו עיקר כל התורה כולה אנכי ה' אלהיך, פירוש בעל כחותיך שזהו הוראת שם אלהים כמו שכתב בטור אורח חיים (סימן ה), יכולים על ידי זה לנצח כל מיני הכחות. וניצוח הגמור דזביחת היצר הוא כליון כל העכו"ם, ונמצא התכלית שלהם רק להאבידם.

[ב] וכל הגרים שמהם וכן הנשאים לעתיד לעבדים כמו שנאמר אז אהפוך וגו', ואמרו ז"ל (ע"ז כד, א) כולם גרים גרורים כו',¹³¹ אינו מצד תכלית המכוון בבריאתם רק מצד ההתפשטות. כי כל נברא שהוא בעל גבול בהכרח יש לו שני קצוות ואמצעי, וקו אמצעי הוא התכלית המכוון בו והקצוות הם ההתפשטות שיש מתכלית הזו, וההתפשטות של אבדן אותן כחות הוא להיות עבדים לישראל, דהתכלית הוא הכרת הש"י בעל הכחות כולם דכל פעל למענהו לקילוסו (שוח"ט ריש מז' ט), ומצד ההתפשטות שיששראל הם המכירים זה ויש להם התעלות על אותן כחות, הם קונים אותן לעבדים. אבל עמלק שהוא ראשית ותכלית המכוון דגוים לבד לכן אחריתו עדי אובד ומחה תמחה וגו', ואמרו במכילתא (סוף פרשת בשלה) דאין מקבלין גר מעמלק, ולכן אמרו בסנהדרין

[א] כל אומה יש לה כח מיוחד דרע, שבו תלוי עיקר חיותם, דלכן לא ניתנה תורה, כמו שאמרו ז"ל (ע"ז ב, ב) שהחזירה כו' ולא קבלוה.¹³⁰ כי התורה היא קו האמצעי דאמת ליעקב, אין אמת אלא תורה (ירושלמי ר"ה פ"ג, ה"ח), כי ההשתקעות באיזה צד זה שקר דהיינו שלא תכון לעד, שהקיום לעד נחלה בלא מצרים, דהיינו גבול ומיצר המפסיק ומסמן סוף הדבר, זהו רק מדת קו האמצעי. והוא יסוד כל מצוות התורה, עטין שלא להיות שקוע בשום דבר. וזהו כל הגלות באומות, לברר שישראל אין שקועים באותו כח הרע של אותה אומה, כי הם מתגברים בטענה שגם ישראל שקבלוה לא קיימוה כמו שאמרו בריש עבודה זרה (ג, א), דאומרים שגם הם שקועים, ונגד השתקעות באיזה כח מתגברת איזה אומה שחיותן אותו כח כנגדם להשתעבד בהם, עד שמתברר שישראל אינם כן, ואז נגאלים מהם. ועמלק נקרא ראשית גוים שהוא תמציתם, כמו ישראל ראשית תבואתה שהם תכלית המכוון בבריאה, והתכלית נקרא ראשית, דסוף מעשה במחשבה תחלה, ותכלית בריאת כל כחות דרע שישראל ינצחום ולהראות אבדונם, והיינו דהגם דיש כח השתקעות, אשר למראית עין בעולם הזה הוא כח נבדל, באמת הש"י בעל הכחות כולם,

130. עבודה זרה ב, ב: ב: "כתיב: ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, וכתיב: אלוה מתימן יבוא וגו', מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן? אמר רבי יוחנן: מלמד שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, עד שבא אצל ישראל וקבלוה!".

131. רש"י שם: "גרורים - מעצמן נגררין להתגייר אע"פ שאין מקבלין אותן".

ביני הוצי, שהם רק סוכבים אותו אבל שורשו אין כך, והוא כמו כופין עד שיאמר רוצה אני, דידוע טעם הרמב"ם (סוף פ"ב מהלכות גירושין).¹³⁴ כך מה שעושה לכונה אחרת, דמתוך שלא לשמה היינו התוכיות ופנימיות הוא לשמה, ולכך הרי זה צדיק גמור, כמו דהגט כשר ונחשב מרצונו הגמור, מה שאין כן אומות העולם שרשם כך. וזהו שבת אות וברית ביני (ובין בני ישראל וגו', שמות לא, יז), וגוי ששבת (חייב מיתה, סנהדרין נח, ב), כי נייחת ישראל הוא בהעדר הפעולה ובטול כל הכחות להש"י עד שאין לו כלום. אבל נייחת אומות העולם הוא רק כשיש לו, והישות הוא מצד הפעולה והשתדלות והעדר כחותיו הוא מיתו, דקיומו הוא רק השתקעות בכח.

[ד] ומה שבזמן שבת וימי המעשה, הוא בנפשות ישראל וגרים, שאמרו בקידושין (ע, סע"ב) החילוק, דאלו הגרים ברישא והייתם לי לעם וכי,¹³⁵ שעל ידי השתדלותן דוקא בשם ישראל יכנו שבאים להתגייר, מה שאין כן ישראל הוא מלידה מבטן בלא השתדלותו דאפילו חטא ישראל הוא (סנהדרין שם). רק מצד עולם הזה הוא השתדלות, שהעולם הזה נגד ימי המעשה, כמו שאמרו בריש עבודה זרה מי

(צט, ב) דתמנע באתה לאברהם יצחק ויעקב לאגיורי ולא קבלוה.¹³² כי שורש דרע באדם הוא מצד האם, כמו שנאמר ובן כסיל תוגת אמו (משלי י, א), כי היא מכנסת באב כידוע מחטא הראשון. והיא באת לאגיורי, ואמרה מוטב שאהיה שפחה כו' הרי חשקה לכאורה להדבק באמת, וזה שורש עמלק שהוא תמצית כל מיני כחות, ונמצא יש לו כל כחות ההפכיות, והוא שורש תכליתן שהוא להאבידן, ונמצא יש לו גם כח זה ויוכל להשתמש בכל מיני כחות, ואינו מכלל זרע עשו שאמרו ז"ל (ספרי ברכה פיסקה שמג) דאמר מה כתיב בה לא תרצח כו',¹³³ אבל שהוא שקוע בזה, כי הוא פסולת דיצחק. אבל עמלק נגד יעקב אבינו ע"ה, שיש לו גם כן כח זה ללכת בקו יושר ויש לו גם כן כח ללכת בשני קצוות, ולכך באת אצל כל שלושה אבות לאגיורי.

[ג] אבל באמת הוא ראשית גוים, ולא ראשית תבואתו דהש"י דתכליתו למענהו לקילוסו, אבל כונת העכו"ם לגרמייהו. וזה עיקר החילוק בין ישראל לעמים, שאמרו ז"ל (ר"ה ד, א) האומר סלע כו' בשביל כו' הרי זה צדיק גמור, מה שאין כן באומות העכו"ם. כי חטאי ישראל נקראים אצל רז"ל (סנהדרין מד, א) אסא דקאי

132. סנהדרין צט, ב: "תמנע בת מלכים הואי, בעיא לאגיורי, באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה, הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו. אמרה: מוטב תהא שפחה לאומה זו, ולא תהא גבירה לאומה אחרת. נפק מינה עמלק, דצערניהו לישאל. מאי טעמא - דלא איבעי להו לרחקה".

133. ספרי דברים שמג: "ויאמר: ה' מסיני בא, כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל לא על ישראל בלבד הוא נגלה אלא על כל האומות, תחילה הלך אצל בני עשו אמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: לא תרצח. אמרו: כל עצמם של אותם האנשים ואביהם רוצה הוא, שנאמר: והידיים ידי עשו, ועל חרוב תחיה".

134. רמב"ם גירושין פ"ב, ה"כ: "מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר רוצה אני ויכתוב הגט והוא גט כשר, ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס בין ביד גוים בין ביד ישראל? שאין אומרינן אנוס אלא למי שנלחץ ונרחק לעשות דבר שאינו מחוייב מן התורה לעשותו, כגון מי שהוכה עד שמכר או נתן, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו - אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישאל - רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו".

135. קידושין ע, ב: "אמר רבה בר רב הונא: זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים, דאילו בישראל כתיב בהו: והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם, ואילו בגרים כתיב: מי הוא זה ערב את לכו לגשת אלי נאם ה', והייתי לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים".

שקלטה ממנו, מכל מקום קלטה גם כן זוהמא, דזהו עיקר חסרון דעכו"ם שלא עמדו על הר סיני, לא פסקה זוהמתן, היינו דשעת מתן תורה הוא מה שהש"י רצה ללמד תורה לעמו ישראל ולהדריכם, שהוא הגלוי דכל השתדלות אדם בתורה ומעשים טובים גם כן הכל מהש"י, זהו פסיקת זוהמא דנחש שהוא והייתם כאלהים וגו',¹³⁷ בעל כח בפני עצמו, להיות מתכוין לגרמיה לדעת ולהרגיש בטוב ורע ולעשות הטוב. אבל רצון הש"י הוא שלא להיות בעל כח בפני עצמו כלל, רק למסור הכל להש"י.

[ה] ועמלק שנקרא ראשית גוים הוא שורש אותה זוהמא. שידע כל מיני כחות הפכיים, ורוצה בהשתדלותו לבחור בטוב. ובעיא לאגיורי, רק כונתה מוטב שאהיה כו' שזה דבר טוב לפיכך רצתה בו. וכל גר כשמודיעים לו שישראל בזמן הזה דוויים כו' (יבמות מז, א) די, שכשמכיר למאוס בעולם הזה הרי כבר ביטל כחו, שכח כל אומה הוא השתקעות בעולם הזה באותו דבר, אבל תמנע היא ממזרת מאליפו, שאמרו ז"ל (רש"י ויצא כט, יא) דגדל בחיק יצחק, והיה מנביאי אומות העולם, ואין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר (שבת צב, א), דהיינו שלימות בשלושת ראשי הכחות, נגד שלושה אבהן. חכמה היפך רוח שטות דנות, וגבורה בכבישת כל מיני יצרים היפך רציחה הבא על ידי שאין מעצור לרוחו, ועשירות בדעת שידוע רבונו, היפוך עניות המעביר על דעת קונו (ערובין מא, ב), שהם עבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים. דהשראת רוח הקודש אי אפשר אלא למי שנקי משלוש אלו בתכלית, ומסתמא

שטרח כו',¹³⁶ וכל המצוות בהשתדלות, כי שבת מעין עולם הבא אחר שכבר נתבררו, אבל הברור בניצוח הכחות הוא בהשתדלות, דלכן אמרו (פסחים פז, ב) לא גלו ישראל אלא כדי להוסיף גרים, ואין מקבלין גרים לעתיד (יבמות כד, ב), שאין מקום להשתדלות אדם רק מי שמלידה ומבטן כך. אבל הגלויות שהוא לברר ניצוח הכחות כנ"ל, על ידי זה יש מקום לגרים, שהשתדלות יש גם לגוים, ויוכל להגיע בהשתדלותו להתכנות בשם ישראל, כי מצד עולם הזה העיקר הוא השתדלות, וזהו הכנה לעולם הבא, כי מי שלא טרח כו'. ואפילו פושעי ישראל מלאים מצוות כו' (סנהדרין לז, א), וכל מעשיהם אף שלא לשמה הרי זה צדיק גמור ונקרא שטרח, מה שאין כן בגרים אין מקבלין המתגיייר לשם איזה דבר (יבמות כד, ב), שאין זה השתדלות אצלם. וקיומם לעתיד יום שכולו שבת הוא רק מצד חבורם לישראל, דכל הנטפל לעושי מצוה (כעושי מצוה, מכות ה, ב), ולכן אמרו (יבמות מז, ב) דקשים כספחת, ואמרו ז"ל (שבועות ו, ב) אין ספחת אלא טפילה כו'. דהטפל על כרחק אינו כמו העיקר דאז היה עיקר, ולכן מצד חבורו להעיקר הוא נגע לו, שהרי נתחבר לו להיות כמוהו דבר שאינו כן, והוא נטפל ונחשב כמו העיקר ויוכלו לחשוב שגם העיקר כן, וזה חסרון לעיקר שמתדמה לטפל. וכדרך שאמרו (יבמות קג, סע"א) כל טובתן של רשעים רעה לצדיקים, גבי יעל שהטיל זוהמא, ונודע מטעם האריז"ל דבני בניו של סיסרא למדו תורה היינו מיעל שנתעברה אז. וזהו טובתן של רשעים, היינו הטוב הגמור

136. עבודה זרה ג, א: "אמרו (אוה"ע) לפניו: רבש"ע, תנה לנו (תורה) מראש ונעשנה, אמר להן הקב"ה: שוטים שבעולם, מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת? אלא אף על פי כן, מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה. מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא".

137. בראשית ג, א-ה: "והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלהים. ויאמר אל האשה: אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן. ותאמר האשה אל הנחש: מפרי עץ הגן נאכל. ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים: לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתון. ויאמר הנחש אל האשה: לא מות תמתון, כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם, והייתם כאלהים ידעי טוב ורע".

מקבלים גרים לימות המשיח, דכשוואה שזה טוב לכך בוחר בו, וכן היא היתה לה הכרה זו מאליפו דזה טוב. ועיקר ישראל הוא שלא לבחור זה כלל, רק מה שהש"י נותן, ולמסור הכל להש"י. וכח זה הוא שורש שם ישראל, מה שאין כן הגר הוא בא מכח השתדלות ובחירה בטוב, והיא ראשית גוים בחשק דהשתדלות לטוב, וזה אין נקלט בישראל, כי התכלית אינו השתדלות לטוב, שזה התכלית מצד עולם הזה, וזה נקרא ראשית גוים שהוא תכלית עולם הזה, אבל תכלית הכל הוא ההכרה הגמורה דהכל מהש"י, ותמנע שרשה מצד אחד מגוים, בעיא לאגיורי והכירה מעלת ישראל ורצתה ליטפל להם. ועל זה אמרו (סנהדרין צט, ב) דלא היה להם לרחקה, והיינו כמו שאמרו (ע"ז כד, א) בימות המשיח כולם נעשים גרים גרורים,¹³¹ דרק אין מקבלים אבל גם אין מרחקים. והיינו כי הגם שאמרו אל תהיו כעבדים כו',¹³⁹ מכל מקום אמרו (פסחים נ, ב) לעולם יעסוק אדם שלא לשמה כו', דבאמת לשמה אי אפשר בתמידות, ואבות העולם הן המרכבה שהש"י רוכב עליהם ממש וכל מעשיהם לשמה, ריחקו זה לגמרי. ובאמת הם ראויים לעבדים לישראל, שההשתדלות נקרא עבדות. וישראל אין ראויים להשתדלות כלל, דעיקרם ליום שכולו שבת. והם עבדים בהשתדלות, ויעסוק כו' היינו השתדלות זה ראוי גם שלא לשמה, רק האבות ריחקו זה לגמרי, והיא אמרה מוטב שאהיה שפחה כו' כנזכר לעיל,¹³² דזה עבדים לישראל. רק שהם רחקה.

[ז] חזר ובא עליה אליפו, היינו כח הבחירה בטוב כנזכר לעיל. ונולד עמלק דצערינהו לישראל, שהוא לא רצה עוד להתגייר, רק בא לזנב הנחשלים, לומר שהוא זריו ומשתדל יותר מהם, כמו שאמר המן בעשרת אלפים ככר

גם כל שבעת נביאי אומות העולם כן, רק הם גדלו בחיק אומות העולם שהגיעו לזה מצד ההשתקעות בעולם הזה עצמו, ככל חכמי אומות העולם שמבינים שאלו דברים רעים מצד העולם הזה, והוא גדל בחיק יצחק, דוגמת עשו דנקרא ישראל מומר (קידושין יח, א), שבזרע יצחק כבר יש שם ישראל שהוא כי שרית עם אלהים וגו', שר על כל הכחות, אלא שהוא המיר זה ונשתקע בכח רציחה. ואליפו לא נשתקע כמוהו, רק מכל מקום הוא זרע עשו, שמחליף כח שיש על הכחות לכח השתקעות, והוא לא רצה להשתקע בכח מיוחד, אבל נשתקע בכח זה עצמו שיש לו על כל הכחות. כי ישראל מוסרים גם כח זה להש"י, דהיינו כח הידיעה דטוב ורע ולבחור בטוב אף זה מהש"י, אבל הוא חושב דכח זה שלו הוא, ונמצא עדיין המיר עיקר שם ישראל, שהוא למסור כל כחותיו להש"י ולהכיר שאין לו שום כח מיוחד, ועל ידי זה הוא שר על כל הכחות, והיינו מצד הש"י שהוא בעל הכחות כולם.

[ו] אבל הוא נקרא אליפו, פירוש שהכחות שלו הם נחמדים מפז, זהו עיקרו שמכיר שיש לו כחות שלו והם נחמדים, שאין לו השתקעות לשום כח, וזה באמת ראשית ההשתקעות דנחש, כמו שכתבתי במקום אחר שיטודו להסית לבחור בכח הבחירה,¹³⁸ וזה גרם שבא על אשת שעיר החורי (מד"ת ריש פרשת וישב) יושבי הארץ, דאמרו ז"ל (שבת פה, א) בקיאתן בישובה כו', היינו תכלית השתדלות דעולם הזה, והוא בחר בטוב והוליד תמנע דבעיא לאגיורי, שזהו תכלית השתדלות דטוב דעכו"ם כשרוצים להתגייר. אלא דאצלה, שבאה מאליפו, שכחו למשול על כל כחות עולם הזה, אין זה ביטול הכח מה שמואסת בעולם הזה ובחירת בטוב, ולכן לא קבלוה כמו שאין

138. פוקד עקרים אות ה ד"ה גם במחית עמלק, עמוד 31 טור ב. ישראל קדושים אות ט פסקה יג בהוצאתנו.
139. אבות א, ג: "אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק, הוא היה אומר: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס. ויהי מורא שמים עליכם". פסחים נ, ב: "אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה - בא לשמה".

(ר"ה כט, א) וכי ידיו כו',¹⁴³ דבהשתדלות אין ניצוח לו שאומר שגם הוא משתדל, רק כשמכוין לבו כו', שעוסק בהשתדלות ומייחד השתדלותו להש"י. וזהו בשעת מלחמה, דמלחמה לה' בעמלק מדור דור, שם הויה מדת אמת ליעקב, ההכרה שהוא היה הויה ויהיה עכשיו כעד שלא נברא העולם אין עוד מלבדו, ככל דור הוא הולך ומתגלה יותר, עד שיתגלה לגמרי נקרא כמו שנכתב. וזהו המלחמה בעמלק, כל מה שזה נתגלה יותר בנפשות ישראל הולך ונמחה שורש עמלק.

[ט] **והנייחא** אחר המלחמה הוא פורים שהוא יום דנוח מאויביהם, וזה דוגמת שבת שנקרא יום מנוחה, אלא שאינו אחר מלחמה רק אחר עבודה והשתדלות, ומנוחתו הוא שביתה. אבל מנוחת מלחמה הוא כמו שכתב (רש"י בראשית יד, יח) בלחם ויין דמלכי צדק, שכן נותנין ליגיעי מלחמה לסעוד הלב. כי מלחמה הוא טרדת הלב ולא אברי הפעולה בלבד, וביחוד מלחמת עמלק עיקר ניצוחו בביטול כל כחותיו, כענין אליך ה' נפשי אשא, במסירת נפש, ובא אח"כ משתה ושמחה סעדה דלכא. וחייב לבסומי עד דלא ידע, כי הדעת הוא המחבר חכמה ובינה, רצה לומר כחות הלב, עם ההכרה שהכל מהש"י, אבל באמת שורש ישראל אין צריך לזה כלל, וכמו ששבת מעין עולם הבא שאין צריך להשתדלות כלל, היפך כל האומות ששלימותם רק על ידי השתדלות, כך פורים היפך עמלק שחסרונו מפני חסרון הדעת דכח השתדלות הוא מהש"י, אבל ישראל גם דלא ידעי זה, מכל מקום שורש ישראל בעצם דבוק בהש"י, ואין

שפירשו התוספות (מגילה טז, א) נגד השקלים. והיינו דמנדבות לבכות ישראל בשקלים נבנה משכן לשכינת הש"י בתוכם, ואמר שהוא יש לו נדיבות כמו כולם בהיותם בתכלית תוקף מעלתם. וזה כל ענין עמלק אשר קרן בדרך,¹⁴⁰ כל השתדלות עולם הזה נקרא דרך כמו שאמרו ז"ל (סוטה כא, א) על פסוק בהתהלכך. ובצאתם ממצרים היינו מעבדות האומות והשתדלות שלהם לילך בהשתדלות הש"י, וזהו הניצוח נגד כל כחות האומות, דהיינו בהניח מכל אויבך וגו', אז בא עמלק כשרפו ידיהם מדברי תורה. והוא עיף ויגע בהשתדלות, ולא ירא אלהים היינו בהדיעה שהש"י בעל כחות כולם. ואין נפקא מינא בין רפיון להשתדלות, אבל עמלק טוען שהשתדלות עיקר, וגם הוא משתדל בכל מיני כחות כולם לטוב, דזה ראשית גויים ותכלית העולם הזה, אבל באמת עולם הזה כולו עלמא דשיקרא שאינו קיים לעד שאין זה התכלית האמיתי, ולכן אחריתו עדי אובד,¹⁴¹ כי הוא משוקע בכח ההשתדלות, לחשוב שזה כחו ועוצם ידו להשתדל בטוב, וחושב דזהו עיקר המכוון מהש"י.

[ח] **וזהו** מה שמתעורר באדם בהניח וגו', כשעוסק בהשתדלות צריך לדעת שגם זה הכח מהש"י, זהו מחיית עמלק דאין השם שלם כל זמן שהוא קיים, דהיינו שתי אותיות אחרונות המורות על דבר זה, שכל כח אדם בכח ובפועל גם כן הכל מהש"י כמו שכתבתי במקום אחר.¹⁴² וכן שלימות הכסא היינו ההשגחה בתחתונים. וניצוחו היה כאשר ירים משה ידו דהיינו השתדלות המיוחס לידים, ואמרו ז"ל

140. דברים כה, יז-ט: "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים, אשר קרן בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע, ולא ירא אלהים. והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל איבך מסביב בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, לא תשכח."

141. במדבר כד, כ: "וירא את עמלק, וישא משלו ויאמר: ראשית גוים עמלק, ואחריתו עדי אבד."

142. מחשבות חרוץ אות ה' ד"ה ושורש עמלק, עמוד 19.

143. ראש השנה ג, ח: "היה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגומר. וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? ! אלא לומר לך: כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלין."

צריך כלום באמת, ובשלושה דברים אדם ניכר בכוסו (עירובין סה, ב), ובעת הביסוס אז המבין יוכל להכיר ההבדל בין עמלק לישראל, דאלו כל רואיהם יכירו כי הם זרע בירך ה'.

אות לח

טז), ובסוף כשנעשה אכזר על הרחמנים כרת דוד המלך ע"ה כנף מעילו גם כן לרמוז זה. כי זהו כופל זכור וגו' ולא תשכח, כי עבירה גוררת עבירה לעשות בפועל, דעבר ושנה הותרה לו. רק ההתחלה הוא בהזדמנות כטעם (סוכה נב, ב) בתחלה קראו הלך שהוא מקרי, ופעם שלישית דהותרה לו הוא איש ובעל הבית עצמו. ועל ידי זכירה בתחלה לא בא לידי שכחה שבסוף. וכן בפרשת ציצית כפל וזכרתם וגו' למען תזכרו וגו', וכנזכר לעיל דכמו כן מצוה גוררת מצוה. **[ב] והנה** שאול באמת זכור היה, רק שחמל וכסבור עושה מצוה, וזהו גם כן אחד, דהתחלת כניסת היצר דמראה שזה מצוה, ובסוף נעשה אכזר כו' חשב גם כן זה מצוה. וענין טעותו כמו שאמרו (גיטין מג, א) אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל, ולכן ביאת עמלק הכנה למתן תורה, כי ענין עמלק הוא המכשול שאירע חטא בהזדמנות שלא במתכוין, וכאשר מתעורר מזה עומד על דברי תורה. ונמצא לכאורה הוא לצורך, וזהו ויחמול וגו' על מיטב וגו',¹⁴⁵ פירוש שחשב שיש בהם גם כן מיטב ואיזה דבר טוב לזבווח לה', פירוש להיות הכונה לשם שמים. וכדרך שיש בכל מדה רעה איזה דבר טוב, שהם הגרים שבכל העכו"ם. ולכן גר עמלקי הרג לשאול, ואמרו במכילתא (סוף פרשת בשלה) באותה שעה נזכר דוד דאין מקבלין גר מעמלק. והיינו אותה שעה דראה עונש שאול על דבר זה, נזכר בזכירה גמורה דבאמת אין דבר טוב בעמלק לקלטו מדעת ישראל דהיינו שיקבלוהו. כי ודאי הכתובים שאמרו על מיטב

[א] כל האומות הם מקטרגים על ישראל, והוא שטן הוא יצר הרע (ב"ב טז, א), הם המסיתים בלב גם כן, היינו כח ושר של כל אומה הוא עצמו אחד מכחות היצר הרע שבלב. ועמלק הוא ראשית גוים, הסתתו הוא לראשית הרע. והתחלת הרע אינו מסית לילך בפועל לחטוא, דזה ודאי לא יעשה, רק שמזדמן לפניו הדבר, ואז עין רואה ולב חומד כו' (מ"ר נשא י, ב), וזהו אשר קרך בדרך, שבא במקרה והזדמנות לא בכיוון, רק בהיותו בדרך בטירדא אגב אורחיה נזדמן לפניו דבר, ועל דבר זה הוא התחלת הסתת היצר. ועל זה העצה ציצית וזכרתם וגו' ולא תתורו וגו',¹⁴⁴ שהוא רומז ליראת שמים כידוע, ועל ידי זה בא לזכירה. וזהו העיקר, שכשיזדמן לפניו איזה דבר יזכור מיד שהש"י אסר דבר זה. ועיקר תפיסת היצר הוא על ידי הזדמנות ויצרו משכחו כרגע האיסור, עד שהלב חומד כו', ועל ידי רפוי ידים, שהוא העדר הזריזות, ועצלה תפיל תרדמה, שהוא העדר הדעת והזכרון להתבונן, כי בשינה כל מה שהלב חומד כלי מעשה גומרים כידוע, על ידי זה נתעורר עמלק, וזהו זכור וגו',¹⁴⁰ דהעצה לזה זכירה, בהניח וגו' שלא ירצה לילך ולהרשיע צריך לזכור מאוד מחטא הבא בהזדמנות כלאחר יד, ואתה עיף דהיינו עצלות שהוא גורם שכחה, ולא ירא אלהים המעורר הזכירה כנזכר. וזהו ענין קריעת כנף דמעיל דשאול על ידי שלא קיים מחיית עמלק, רצה לומר כנף דציצית המעורר הזכירה, וזה היה בתחלה כשהיה רחמן על האכזרים (קה"ר ז,

144. במדבר טו, לט-מ: "והיה לכם לציצית, וראיתם אתו, וזכרתם את כל מצות ה', ועשיתם אתם. ולא תתרו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם, למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדשים לאלהיכם".

145. שמואל א' טו, ז-ט: "ויך שאול את עמלק מחוילה בואך שור אשר על פני מצרים. ויתפש את אגג מלך עמלק חי, ואת כל העם החרים לפי חרב. ויחמל שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן והבקר והמשנים ועל הכרים ועל כל הטוב ולא אבו החרימים, וכל המלאכה נמכזה ונמס אתה החרימו".

לעיל, זהו חטא דבת שבע שהיה במקרה שנודמן לראותה, וכמו שאמרו ז"ל (סנהדרין קז, א) צפור נדדתו.¹⁴⁹ ואחר שמזדרז בזה צריך עוד זכירה, שלא יחשוב לעבירה מצוה, וזהו כח אגג, דמסתמא כחו הוא הגורם ההסתה בלב שאל, והיינו שלעשות מצוה איש הישראלי ורדף אחריו, וצריך בזה בחינה ודקדוק לדעת אם זו מצוה באמת, אבל מכל מקום, כיון שההתעוררות לעשות מצוה הוא מצד הטוב, נמצא אין הזדמנות דרע, רק האדם הבוחר בטוב עליו לשרש אחר ראשית הרע שבלב למחות אבן הטועים, ועון דהסתה ודאי חשבו דוד המלך ע"ה למצוה למנות כדרך שעשה משה רבינו ע"ה, וכמו שנאמר עוד תעבורנה (הצאן על ידי מונה וגו', ירמיה לג, יג). ונמצא שאירע לו שתי המכשלות, ועלתה לו לעמוד על דברי תורה על ידי זה, דהוא גברא דמרא סייעיה, כמו שאמרו (סנהדרין צג, ב) וה' עמו שהלכה עמו בכל מקום כו' דבדידיה לא הוה,¹⁵⁰ כי זה אי אפשר רק על ידי שה' עמו, דאין אדם עומד על דברי תורה כו', והיינו דעל ידי המכשלה לבכו נשבר בקרבו, ואז זוכה להיות ה' עמו, כטעם (סוטה ה, א) אני את דכא. וזה רק לבעל תשובה, דרגא

וגו' לא דברו שקר ויש בו מיטב, וכן אמרו ז"ל (גיטין נו, ב) מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, והם מזרע אגג, וזה הרגיש שאול, ועל זה אמר שמוע מזבח טוב וגו', הכונה הגם דלפי דעת שאול זה מצוה, על זה נאמר ואהבת וגו' בכל נפשך (דברים ו, ה), פירוש לא בגוף לבד רק גם בנפש, שיסכים גם לאבד הנפש בשביל רצון הש"י. והיינו דאף שמרגיש שזה מצוה ודבר גדול לקיימו לזה דנפיק מיניה [באותו לילה מסתמא, שעל זה אמרו (מגילה יג, א) מה שילם לי כו'¹⁴⁶], מכל מקום שמוע וגו', דיש לשמוע לרצון הש"י, אף על פי שעל ידי זה מבטל מצוה ועבודה ותיקון לנפש. ומי שבוחר בעבודה ורדיפה אחר מצוות ומעשים טובים, יוכל לבוא לידי טעות זה שיסיתנו היצר רע על עבירה שהיא מצוה, אבל מי שמבטל רצונו שלא לרצות רק רצון הש"י, על ידי זה הש"י מאיר לו להיות באמת הכל כרצון הש"י, ואפילו כששוכח, כטעם (אבות ב, ד) בטל וגו' כדי שיעשה וגו'.¹⁴⁷

[ג] וכמו שאמרו (יומא כב, ב) דוד בשתים ולא עלתה לו.¹⁴⁸ פירוש דהם שני מיני שכחות, האחד שכחה דהזדמנות והוא כח עמלק כנזכר

146. מגילה יב, ב - יג, א: "רבא אמר: כנסת ישראל אמרה לאידך גיסא: ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי מימי, מה עשה לי יהודי - דלא קטליה דוד לשמעיה, דאיתיליד מיניה מרדכי, דמיקני ביה המן. ומה שילם לי מימי - דלא קטליה שאול לאגג, דאיתיליד מיניה המן, דמצער לישראל".

147. אבות ב, ד: "הוא היה אומר: עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו, בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך".

148. יומא כב, ב: "אמר רב הונא: כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה, שאול באחת (עברה אחת) - ועלתה לו (אבד המלכות), דוד בשתים - ולא עלתה לו. שאול באחת מאי היא - מעשה דאגג, והא איכא מעשה דנוב עיר הכהנים! - אמעשה דאגג כתיב: (שמואל א' טו) נחמתי כי המלכתי את שאול למלך. דוד בשתים, מאי נינהו - דאוריה ודהסתה (שהוסת למנות את ישראל)".

149. סנהדרין קז, א: "ויתהלך על גג בית המלך וירא אשה רוחצת מעל הגג והאשה טובת מראה מאד, בת שבע הוה קא חייפא רישא תותי לחתא (היתה חופפת ראשה במקום מכוסה), אתא שטן אידמי ליה כציפרתא, פתק ביה גירא, פתקה לחתא, איגליה וחזייה (ירה חץ בציפור, פגע בכיסוי והיפילו וראה אותה). מיד - וישלח דוד ויודש לאשה. ויאמר: הלוא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי. וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת מטמאתה ותשב אל ביתה".

150. סנהדרין צג, ב: "ויען אחד מהנערים ויאמר: הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וה' עמו וגו'. ואמר רב יהודה אמר רב: כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון הרע: ידע נגן - שיודע לישראל, גבור - שיודע להשיב, איש מלחמה - שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה, ונבון דבר - שמבין דבר מתוך דבר, איש תואר - שמראה פנים בהלכה. וה' עמו - שהלכה כמותו בכל מקום. בכולהו אמר להו: יהונתן בני כמורהו. כיון דאמר ליה: וה' עמו, מילתא דבדידיה נמי לא הוה ביה - חלש דעתיה, ואיקניא ביה".

קסבר), ואף למאן דאמר הולד ממזר יש לומר אם קבלוהו ונתגייר ואח"כ נודע שהוא מזרע עמלק, הגם דנאמר דגם דיעבד צריך לקיים בו מצות תמחה אף שנתגייר, מכל מקום בזה לדברי הכל הולד כשר וישראל גמור הוא, וכך הוא קליטת הטוב שבו על ידי אונס או טעות, כמו עיקר טענת המן שנצמח על ידי שהשתחוה לצלם או נהנו מסעודתו (מגילה יב, א), וזה באונס. וזהו מדרגה שלישית בשורש עמלק, שהאחד הוא שכחה וקרוב למזיד, והשני שוגג, והשלישי אונס וזה רחמנא פטריה, מלבד בשלוש עבירות, וזהו באונס דגויים. ויש גם בלב דיצר אנסיה, כענין תחלתו באונס וסופו ברצון, שאמרו בכתובות (נא, ב) דנחשב לאונס, ובכהאי גונא מכל מקום הוא רע, [וכהאי דיומא (פג, רע"א) דנפק מינה שבתאי כו'¹⁵¹ אף על פי שהתירו לה לאכול, מכל מקום הוא שורש פורה כו', להתאוות כל כך עד שתהיה מסוכנת ואנוסה], אלא דמאי הוי לה למעבד. ורפואה שקדמה למכה דהמן, אף הוא בחטא אסתר באונס, כי כך מדתו של הש"י, במה שהוא מכה בו הוא מרפא (מ"ר סוף פרשת ויקהל נ, ג), פירוש החטא עצמו הוא התיקון, כי נתברר דרצון מלכים ביד ה', מה שהם אונסים לעבירה כך רצון הש"י. ולכך קליטת הטוב שבו גם כן על ידי אונס, דמסתמא זה כחו להסית האדם בדרך אונס, ואי אפשר לקלוט גם כן הטוב שבכח ההוא גם כן, רק באונס. וזהו חייב לבסומי בפורי'א כו' (מגילה ז, ב), דהיינו בלא דעת, ואונס נקרא בלא דעת כמו שאמרו בעירובין (ק, ב) הכופה אשתו כו' גם בלא דעת כו'.¹⁵² ונייחא דפורים הוא שגם שחוטאים בלא ידיעתם הוא טוב. ונהפוך ממחשבת המן, להיות על ראשו מחשבתו אשר (חשב על היהודים וגו', אסתר ח, ג) כטעם עת אשר

דוד שהקים עולה של תשובה.
[ד] אבל שאול באחת ועלתה לו, היינו דחטא רק באחד לחשוב אעבירה מצוה כנזכר לעיל. רק דמלכותו לא היה דופי ושום עבירה דלא חטא מעולם (כמ"ש יומא שם), וחשב דזהו עצמו חסרון, שאין לו אותו סכלות מעט שראוי לאדם, וזהו הדבר טוב שחשב שיש בעמלק, וחשב דראוי להביא עצמו לחטא בידים כדי לעשות תשובה, ולעמוד על דברי תורה על ידי זה דייקא, ונמצא לפי דעתו חמלתו על עמלק היה על דרך עת לעשות לה' (הפרו תורתך, תהלים קיט, קכו), הגם דעבר על דברי נביא, חשב דכך ראוי לאדם להיות בו סכלות מעט. וזהו המיטב שבמעמלק לזכות לה', היינו להיות ה' עמו על ידי הלב נשבר דזוכב יצרו כו' אחר החטא, וחשב דהיא בא לידו ונזדמן לו שיעבור דבר זה, שבו עצמו יתוקן חסרונו, שהוא מה שאין לו חסרון. ואמת הוא שחטא אז, אך לפי שחטאו היה כענין אחטא ואשוב - אין מספיקין בידו (לעשות תשובה, יומא פה, ב), ועלתה לו. והיינו דמאחר דהוא חשב בשעת מעשה למצוה לדעתו, אם כן אינו מכשול אצלו, ואין אדם עומד על דברי תורה היינו רק כשהוא בדרך מכשול. וכן קליטת הטוב דעמלק גם כן הוא רק בדרך זה, דאין מקבלין גרים מהם אם לא בדרך מכשול, דעל כרחך כך היה בניו של המן דלמדו תורה בבני ברק, או דלא ידעו כשקבלום שהם מזרע עמלק ובריעבד שקבלוהו הרי זה גר, [והא דדוד שהרגו, היינו מפני שפיו ענה בו שחייב מיתה על הריגת שאול כמפורש בכתוב, ומכל מקום צריך לדעתי עיון].
[ה] והקרוב יותר בעיני שהיה על ידי גוי מבני בניו של המן שבא על בת ישראל באונס דהולד כשר (יבמות מה, ב. וע"ש כג, א רש"י ותוספות ד"ה

151. יומא פב, ב: "ההיא עוברה דארחא (הרה שהריחה מאכל ביו"כ והתאוותה לו), אתו לקמיה דרבי, אמר להו: זילו לחושו לה דיומא דכיפורי הוא. לחושו לה ואילחישא (ונרגעה). קרי עליה: בטרם אצרך בבטן ידעתין וגו'. נפק מינה רבי יוחנן. ההיא עוברה דארחא, אתו לקמיה דרבי חנינא, אמר להו: לחושו לה, ולא אילחישא (ולא נרגעה, ונאלצו להאכילה). קרי עליה: זרו רשעים מרחם, נפק מינה שבתאי אצר פירי (שהיה רשע)".

152. עירובין ק, ב: "תניא נמי הכי: גם בלא דעת נפש לא טוב - זה הכופה אשתו לדבר מצוה".

לא ידע בין אבא דיהיב מיטרא כו' (תענית כג, ב)¹⁵³ הביסום עד דלא ידע בין כו', והאומר להיפך הוא דומה לזה. ומכל מקום בזה הרי עושה מצוה שקיים בזה מצות חכמים חייב כו'.

שלט (האדם באדם לרע לו, קהלת ח, ט), שהוא חושב שמחטיא ובאמת זדונות נעשים זכויות ועל ידי זה מוסיפים זכות. ואחר התשובה נעשה מסעודת אותו רשע שנהנו ממנה, המצוה מסעודת פורים. ומהשתחוויה לצלם לפנים כאלו

אות לט

לשמש (בראשית לו, ט-י), וכך שנים עשר חדש הם שנים עשרה הקפות הירח השליש מדת שנה, שהוא היקף אחד של החמה. והענין, כי שמש ומגן ה' (תהלים פד, יב), הוא שם הוי"ה הרומז למדת יעקב, הוא דוגמת שמש המאיר לכל העולם כולו. ומצידו יתברך ההארה תמיד שוה, שמשא אכולי עלמא ניחא (סנהדרין לט, א), בכל יום תמיד שוה, כידוע דבקו השוה שם תמיד יום ולילה שוים, ושינויי הזמנים הוא מצד חילוקי המקומות. וכך עשה האלהים האדם ישר לענין השגת הארתו יתברך, רק שהמה בקשו חשבונות רבים, מזה בא שינוי הנפשות, כענין שינוי עתי השנה, שהוא מצד המקבלים.

[ב] ואין לך אדם שאין לו שעה (אבות ד, ג), היינו דחלוקת הזמנים הוא כנגד חלוקת הנפשות, מסתמא כל שעה ידועה הוא נגד נפש ידועה, ולפי שכל העולם כולו כאדם אחד, לפיכך כל אחד מרגיש גם כן כחות של כל הנפשות. והוא על ידי השתנות הזמנים, שבכל

[א] כל ענינים חלוקים בעולם שנה נפש כידוע מספר יצירה. ובנפשות ידוע דאין שום נפש דומה לחברתה וכמו שאמרו ז"ל (ברכות נח, א) שאין דעתן דומה זה לזה. ומסתמא הוא הדין בעולם אין שום מקום דומה לחבירו כדרך שאמרו (מכות ט, ס"ב. י, רע"א) בגלעד ושכם שכיחי רוצחים. ואוירא דארץ ישראל מחכים (ב"ב קנח, ב), ובבל ובורסיף סימן רע לתורה (סנהדרין קט, א), ובקידושין (מט, ב) תשעה קבין כו' עיין שם,¹⁵⁴ דכל אומה יש לה כח מיוחד, והוא גם כן מצד המקום אותן שנקראים על שם מקומן. וכך בשנה אין רגע דומה לחברתה וכמו שאמרו ז"ל (סנהדרין קב, א) דיש עת רצון וכן בהיפוך יש עת מוכן כו',¹⁵⁵ וזהו דרך כלל, ובפרט מסתמא אין שום רגע דומה לחברתה כמו בנפשות ובכל רגע התפשטות ענין מיוחד בעולם, וכל אחד משתמש בו כרצונו לטב או כו'. וחלוקת השנה בכלל לשנים עשר חדש שאמרו ז"ל (מד"ת ויחי טו) נגד שנים עשר שבטים, שהם צאצאי יעקב שנמשל בתורה

153. תענית כג, ב: "חנן הנחבא בר ברתיה דחוני המעגל הוה. כי מצטרין עלמא למיטרא הוה משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה, ונקטי ליה בשיפולי גלימיה ואמרו ליה: אבא, אבא, הב לן מיטרא. אמר לפני הקב"ה: רבש"ע, עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא דיהיב מיטרא לאבא דלא יהיב מיטרא".

154. קידושין מט, ב: "עשרה קבים חכמה ירדו לעולם, תשעה נטלה ארץ ישראל, ואחד כל העולם כולו. עשרה קבים יופי ירדו לעולם, תשעה נטלה ירושלים, ואחד כל העולם כולו. עשרה קבים עשירות ירדו לעולם, תשעה נטלו רומיים קדמונים, ואחד כל העולם כולו. עשרה קבים עניות ירדו לעולם, תשעה נטלה בבל, ואחד כל העולם כולו. עשרה קבים גסות ירדו לעולם, תשעה נטלה עולם, ואחד כל העולם כולו. עשרה קבים גבורה ירדו לעולם, תשעה נטלו פרסיים וכו'. עשרה קבים כנים ירדו לעולם, תשעה נטלה מדי כו'. עשרה קבים כשפים ירדו לעולם, תשעה נטלה מצרים כו'. עשרה קבים זנות ירדו לעולם, תשעה נטלה ערביא כו'. עשרה קבים עזות ירדו לעולם, תשעה נטלה מישן כו'. עשרה קבים שכרות ירדו לעולם, תשעה נטלו כושים ואחד נטלו כל העולם כולו".

155. סנהדרין קב, א: "בעת רצון עניתין, תנא משום רבי יוסי: עת מזומנת לטובה. וביום פקדי ופקדתי עלהם חטאתם, תנא משום רבי יוסי: עת היא מזומנת לפורענות. וילך רחבעם שכם, כי שכם בא כל ישראל להמליך אתו, תנא משום רבי יוסי: מקום מזומן לפורענות. בשכם עינו את דינה, בשכם מכרו אחיו את יוסף, בשכם נחלקה מלכות בית דוד".

משנתנים כפי שינויי עמידת החמה במהלכה השנתי, שגם היא שינויה תלוי מצד המקבלים וכמו שנתבאר.

[ג] וניסן אתון כסדרן, שבאותו חודש הוא ההרגשה מצד הש"י, שהוא המעלך מארץ מצרים, בניסן נגאלו ובניסן עתידין כו',¹⁵⁶ שנחלקו בזה רבי אליעזר ורבי יהושע (ר"ה יא, רע"א), ולטעמייהו אזלי בפרק חלק (צז, סע"ב) דרבי אליעזר סובר אם ישראל עושין תשובה כו' והיינו בתשרי מצד מדת הדין שהוא רק על ידי אתערותא דלתתא. ולכך תשרי אתון למפרע מתתא לעילא, והצירוף של אותו חודש ידוע מטעם האריוז"ל שהוא צירוף והי"ה בנים קודמין לאבות, דהיינו העיקר שובו אלי ואשובה וגו' והם ימי תשובה והשתדלות, ונקרא האייתנים דתקיפי במצוות (ר"ה ס), וכל תקיפות הוא מי שבא על ידי השתדלותו, דזה נקרא לשון רז"ל שבא בזרוע, ובסוף פרק ב' דברכות (יז, ב) שרחוק מצדקה. מה שאין כן ניסן נקרא כן על שם הנסים שבו, וכל נס הוא חוץ לדרך הטבע שהוא ההנהגה שמצד שורת המשפט וחק הקבוע, רק הכל בצדקה וברצון הש"י ואתערותא דלעילא לבד בלא השתדלות תחתונים, וזהו רבי יהושע לטעמיה בסנהדרין שם סבירא ליה בניסן עתידין להגאל, וההשגה שמצד הש"י לבד היא אותיות השם כסדרן, שהסדר הכתוב הוא הסדר שקבע הש"י בעולמו, שכך מדת השפעתו השגתו, שזה סדר מהלך הראוי שבכל ענין מראש המחשבה עד סוף המעשה כידוע.

[ד] וכפי סדר שתים עשרה פשוטות בספר

רגע משמש כח אחר של נפש אחר. ובאותה שעה שהוא שלו שמדתו משמשת בעולם, אם יזכה לכיין השעה להיות עסוק ומשתדל אז בהשגת הארתו יתברך, יוכל לעלות ולהצליח אז, דקיימא ליה שעתא, בין בהצלחה רוחנית של אורו ואמיתו בהשגתו יתברך, ובין הצלחה גופנית בעיני עולם הזה מהתנשאות וכדומה, כי באותה רגע הוא ראש ההנהגה בעולם. וזהו בדרך פרט בכל רגע. ובכלל ישראל חלוקים לשנים עשר שבטים, שכל אחד מהם הוא ענין מיוחד עיין בהוריות (ה, ב), והם כך קביעי וקיימא, שאי אפשר להשתנות, וכמו שאמרו (ב"ב קטו, רע"ב) גמירי דלא כלה שבטא, שכל אחד הוא היקף שלם בפני עצמו, דוגמת חודש הלבנה מצד קבלת האור של חמה, והם שנים עשר צירופי הויה כידוע. והיינו כי כל ישראל מכירים שהש"י הווה ומהוה הכל ואין עוד מלבדו, מראש המחשבה שהוא י' דשם, עד סוף המעשה שהוא ה' אחרונה. אך באיכות ההשגה הזו יש חילוקים, יש מי שמשגיג מצד הפעולות הנגלות בעולם מזה בא אל הנעלם, ויש מי שמשגיג מצד החכמה, ויש מצד הרגשת הלב וכדומה. והם שנים עשר צירופים בחילוף סדר האותיות המורות על חלוף סדר ההשגה, שיש לכל שבט דרך וסדר מיוחד בקבלת אורו יתברך, שהוא היקף שלם, דהיינו השגה דכל ארבע מדריגות דארבע אותיות השם. רק שהסדר משונה בכל אחד כפי שינוי קבלתו בהשגת אמיתותו יתברך, דוגמת חדשי הלבנה שכל אחד מצד עצמו היקף שלם דומה לחבירו. ומכל מקום גודל הלילות שמשמשת הלבנה

156. ראש השנה י, ב: "תניא, רבי אליעזר אומר: בתשרי נברא העולם, בתשרי נולדו אבות, בתשרי מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל ורחל ורחל ורחל, בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל. רבי יהושע אומר: בניסן נברא העולם, בניסן נולדו אבות, בניסן מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל ורחל ורחל ורחל, בראש השנה נולדו אבות, בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל." סנהדרין צז, ב: "רבי אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה - נגאלין, ואם לאו - אין נגאלין. אמר ליה רבי יהושע: אם אין עושין תשובה - אין נגאלין? אלא, הקב"ה מעמיד להן מלך שגורותיו קשות כהמן, וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב" בהמשך הגמרא הביא כל אחד פסוקים לשיטתו ולבסוף שתק רבי אליעזר.

חלק לעולם הבא, דבאות י' נברא עולם הבא. והמבין יבין כי לפי מה שכתבתי אות ל' וה' רומזים לענין אחד רק הה' רומזת מצד התפשטותה לכלי קיבול ואות ל' מצד מה שהיא במשקולת למעלה ולמטה. ובאמת כל השתים עשרה פשוטות רומזים לענין ההוא עצמו כי כולם נגד חדשי הלבנה, רק כל אחד מורה ענין מיוחד שיש בזה.

[ה] ואלול באות י' שהוא על שם המחשבה, כדפירש רש"י (שמות טו, א) על אז ישיר, כי מזלו בתולה, דמשמעותו דבר חדש שלא נגעו בה עדיין, כמו שאמרו בפרק קמא דנידה (ה, ב) שלוש בתולות.¹⁵⁹ כי שליטת ידי האדם הוא מהרגשת הלב ואילך ששם מורגש לאדם, ומששלטה הרגשת אדם אינו בתולה. אבל המחשבה, ששם אין שליטת הרגשה, זה תמיד כבתולה. ועל זה אמרו ותירוש ינובב בתולות, כי דברי תורה גם כן בכל יום כחדשים, רק שמכל מקום כל ההוגה מוצא טעם (עירובין נד, רע"ב),¹⁶⁰ אלא שטועם טעם בתולה כאלו הוא דבר חדש שלא טעם עדיין מעולם, אבל מכל מקום הוא מרגיש טעם, ונמצא בשעתו הוא מנובב פירוש מריק כמו נבוב לוחות שמוציא הבתולות, אלא שאח"כ חוזר להתחדש ולטעום טעם בתולה. אבל בשעת מעשה הרגשת הטעם

יצירה, שבהם בריאת שנים עשר חדשים, ניסן הוא באות ה', והוא כלי קיבול כידוע וכלי מחזיק ברכה כל מיני נסים ונפלאות. ותשרי באות ל' כי מזלו מאזנים שהוא המתקלא, דמצד המשפט יש בו משקל להכריע לאיזה כף, ואות ל' היא המאזנים, דגגה נקרא מגדל הפורח באויר כדפירש רש"י פרק חלק (קו, ב),¹⁵⁷ ורגליה יורדות מות, רחמנא לצלן. ולכך הגג הוא כפורח באויר והן הם שלוש מאות בעיא דבעו כו' (חגיגה טו, סע"ב ע"ש), כי ידוע דשם דרגא דדוד שהוא יושב באותו מגדל ומכריע הכל לכף זכות, שהוא הגבר הקים עולה של תשובה ומעלה הכל למעלה, ובעולם הזה הוא פורח באויר, כל זמן שלא בולע המות לנצח אין לו אחיזה חזקה עדיין, והם שלוש מאות בעיא בתלת עלמין ביי"ע (בריאיה יצירה עשיה) דשם הוא ראש לשועלים ונקרא מלך. ובעיא הוא הטלת הספק ושאלת הבא על אשת איש מיתתו במה¹⁵⁸ (סנהדרין קז, א), שהוא ההורדה לרגליה יורדות מות. כי האויר הוא מקום הספק, דדבר המבורר הוא כאלו יש לו מצב חזק, ומה שהוא ספק נקרא תלוי ברפיון דהיינו באויר. ומצד הנך תלת עלמין הדבר ברפיון, אבל ההתחזקות הוא מצד היחוד הגמור והאחיזה באצילות קדשו יתברך. וזהו שהשיב להם מיתתו כו' ויש לו

157. סנהדרין קז, ב: "אמר רבי יצחק: מאי דכתיב: איה ספר איה שקל, איה ספר את המגדלים? איה ספר כל אותיות שבתורה, איה שקל - ששוקל כל קלים וחמורים שבתורה, איה ספר את המגדלים - שהיה סופר שלש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר." רש"י - "מתג עליונה שלמעלה מן הלמ"ד מפני מה כפופה למטה". חגיגה טו, ב: "ואמר רבי אמי: תלת מאה בעיי בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר."

158. סנהדרין קז, א: "דרש רבא: מאי דכתיב: ובצלעי שמחו ונאספו, נאספו עלי נכים ולא ידעתי, קרעו ולא דמו? אמר דוד לפני הקב"ה: רבש"ע, גלוי וידוע לפניך שאם היו קורעין בשרי - לא היה דמי שותת. ולא עוד אלא, בשעה שהם עוסקין בארבע מיתות בית דין - פוסקין ממשנתן ואומרים לי: דוד, הבא על אשת איש מיתתו במה? אמרתי להם: הבא על אשת איש - מיתתו בחנק, ויש לו חלק לעולם הבא. אבל המלכין פני חבירו ברכים - אין לו חלק לעולם הבא."

159. נדה ח, ב: "אמר רב כהנא: תנא, שלוש בתולות הן: בתולת אדם, בתולת קרקע, בתולת שקמה. בתולת אדם - כל זמן שלא נבעלה, נפקא מינה - לכהן גדול, אי נמי - לכתובתה מאתים. בתולת קרקע - כל זמן שלא נעבדה, נפקא מינה - לנחל איתן, אי נמי - למקח וממכר. בתולת שקמה - כל זמן שלא נקצצה, נפקא מינה - למקח וממכר, אי נמי - למקצצה בשביעית."

160. עירובין נד, א: "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: נצר תאנה יאכל פריה, למה נמשלו דברי תורה כתאנה - מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים אף דברי תורה: כל זמן שאדם הוגה בהן - מוצא בהן טעם. אמר רבי שמואל בר נחמני: מאי דכתיב: אילת אהבים ויעלת חן וגו', למה נמשלו דברי תורה לאילת? לומר לך: מה אילה רחמה צר, וחביבה על בועלה כל שעה ושעה כשעה ראשונה - אף דברי תורה חביבין על לומדיהן כל שעה ושעה כשעה ראשונה."

כמתעסק בלא התבוננות מחשבה גמורה. [ו] **וסדרן** של שנים עשר שבטים נגד שנים עשר חדשים, יש כמה דיעות במפרשי ספר יצירה, ואני קבלתי סדרן לוי יוסף יהודה ראובן שמעון זבולון יששכר בנימין אשר דן גד נפתלי נועוד שמעתי במה שאמרו בספר יצירה כי הם שנים עשר גבולי אלכסון, והיינו בששה עמקים המנויים בספר יצירה יש שתי נקודות אלכסוניות שבשני קצוות הנוכחיות שהם זה נגד זה, וכך בשבטים הם שנים עשר חלוקים לששה שכל אחד יש לו אחר שהוא אלכסוני לו דהיינו מתנגד נגדו וממש עומד כנגדו דהיינו שמדתו היפך מדת זה. וסדרן בעומק רום יהודה ויששכר שנגדן באותיות הפשוטות ל' ז', ובעומק תחת בנימין וראובן שהם נ' ח', ובעומק מערב אשר ויוסף שהם ס' ו', ובעומק מזרח לוי ודן שהם ע' ה', ובעומק דרום גד וזבולון שהם צ' י', ובעומק צפון שמעון ונפתלי שהם ק' ט', והם חדשי הקיץ כנגד חדשי החורף], ולפי זה אלול ותשרי הם נגד זבולון יששכר, וליכא צורבא מרבנן דמורי אלא מלוי ויששכר (יומא כו, א), שהם היודעים להנהיג העולם, וכן הם חדשי ניסן ותשרי, דרק בזה או בזה בריאת העולם, דאין ראוי להנהגת העולם אלא שני סדרים הללו, דהיינו או מצד עזר הש"י והם בני לוי הנלוים אל ה' במחנה שכינה, או מצד התעוררות אדם והם בני יששכר יודעי בינה שהוא הרגשת הלב דלבבו יבין ושב, ושני חדשים אלו היו מכינים למזון לכל החורף וקיץ כמו שאמרו (ברכות לה, ב), ומסתמא כן למזון הנפש, כי הנהגת כל השנה מקבלים משני חדשים אלו. וזבולון בצאתך מספיק ליששכר,¹⁶¹ ובצל החכמה בצל הכסף כן הוא אלול לתשרי, שהרגשה בתשרי בלב הוא כפי ההכנה באלול במחשבה שבמוח ושכל, שזהו רק רכוש הצריך למי שיש לב, שיוכל להתבונן בהרחבת הלב על ידי הרחב

הוא כבועל בתולה דרך משל. וזהו על ידי תירוש, דיין מפקח הלב שבו ההרגשה, כי דברי תורה נמשלו למים וליין ולחלב (תענית ז, א). מים הוא ההשגה שבמוח שהוא בפשיטות בלא הרגשה בלב עדיין, וזה חנם לכל באי עולם והפקר שאין יד השתדלות אדם משגת לשם. ויין הוא ההרגש שבלב. וחלב הוא ההוצאה לפועל להניק לאחרים. ושמעתי או ראיתי באיזה חבור תירש אותיות תשרי הוא מנוכב ומפריח בתולות הוא אלול. והדברים מכוונים עם מה שכתבתי, דתשרי הוא השתדלות באתערותא דלתתא והרגשת הלב, וההכנה שלו אלול הוא במחשבה בלא הרגשה. ולכך באלול גם כן תוקעין שופר שהוא המעורר אתערותא דלתתא. אך החילוק, בתשרי הוא מצות ה', כי ה' יראה ללבב, ואמחשבה לא שייך ציווי דשם הוא ביד ה', ופעולת האדם אינו אלא על צד ההרגל לבד, ולכך תקיעות דאז מצד מנהג. כי עיקר קדושת המחשבה בא רק מצד ההרגל והשתדלות של מצות אנשים מלומדה, שאין פועל כלום בלב, מועיל ביותר למחשבה. דמהרגשה שבלב בא להתלהבות עד שאינו יכול לעשות כלום, אבל מצד הכרת השכל במחשבה אין מתלהב והוא פועל כראוי בישוב הדעת, אלא שאינו אלא על דרך מנהג והרגל, כיון שאין לו הרגש בלב ששם הוא עשיית המצוות של הש"י כטעם (שהש"ד ה, ב) הש"י לבן של ישראל. ולכן הצירוף של אלול הוא סופי תיבות של וצדקה תהיה לנו כי, והיינו מקבלים קודם למשפיעים ובן קודם לאב, דהתכלית לעולם הוא בסוף, ובאלול התכלית הוא המחשבה והוא הסוף מעשה שלו. ומחשבה תחלה שלו הוא המעשה בפועל שמצד ההרגל שלא במחשבה, שזהו עומק ראשית דמחשבה מה שאדם עושה קצת

161. בראשית רבה עב, ה: "יששכר תשיעי לשבטים והוא הקריב שני למלך, הדא הוא דכתיב: ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר, מפני מה? מפני שהיה בן תורה... וכל השבח הזה מנין היה לו ליששכר? משל זבולון, שהיה עוסק בפרגמטיא שלו ומאכיל את יששכר שהיה בן תורה הדה הוא דכתיב: זבולון לחוף ימים ישכון, וכשבא משה לברך את השבטים הקדים ברכת זבולון לברכת יששכר, שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך".

דעת השכל, ועל ידי זה מנוכב ומפריח השכל כאשר מרגיש בלב, כידוע דעל ידי זה בא

אות מ

[א] בכל דור ודור יש קומה שלימה מדמות אדם היושב על הכסא, שהוא דמות יעקב אבינו ע"ה החקוקה בכסא הכבוד, שאמרו ז"ל (תענית ה, ב) מה זרעו בחיים אף הוא. פירוש שהוא ממש עצמות נפשו מתפשט בכל דור בחיי גופנים ממש, כי זרעו הם נמשכים מטפי מוחו וחלק מחיותו, וכל זרע יעקב יש בהם חלק מעצמות חיותו. והגם דכשאיין ישראל עושין רצונו של מקום הם מתישין כח שלמעלה כביכול (מ"ר איכה א, ג), היינו שצורת אדם זה, כביכול הוא תש כח. מכל מקום לעולם הוא צורת אדם שלימה, רק החילוק בענין כח. והיינו כי שורש צורת אדם הוא מצד שורש עומק הלב דישראל שהוא דבוק בהש"י, אפילו בפושעי ישראל, וכטעם (שהש"ר ה, ב) הש"י לבן של ישראל, היינו עומק הלב, דלכל נפש מישראל יש נקודה וחלק מה מצורת אדם. והשתלמות הצורה על ידי כל הנפשות שבדור, חכמי ישראל הם העינים שנקראים עיני העדה (ב"ב ד, א) והמלך הוא הלב כמו שאמרו בספר יצירה, ותמכי אורייתא הם השוקין, וכדומה בכל אברי הגוף ואין שום נפש מישראל מלבר שאין בה חלק אלוה ממעל, והוא משורש האבות אשר בשם יעקב יכונה. אלא שבהתפשטות המעשים אפשר שיחטא עד שמתחלש אותו כח מועט של

קדושה. וזהו התשי שמוליד למעלה ח"ו, אע"פ שלעולם אף על פי שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד, א) ולא ידח ממנו נדח, מכל מקום לשעתו תש כח. וענין זה שמדמין הצורה ליוצרה היינו כי בהשגחת הש"י בנבראים הוא מצד התפשטותו בהם, וכמו שכתב הרמב"ם (יסודי התורה ב, ט) כי ידיעתו הברואים מצד ידיעתו את עצמו. והיינו כי באמת אין דבר חוץ ממנו, וכטעם ואתה מחיה את כולם, ובישראל יש נקודה של חיות הקבוע בלב שעל ידה הם דבוקים באלהים חיים, היינו שיכולים להרגיש זה בלב. וזהו תכלית בריאת אדם, שיהיה נברא מכיר ומרגיש שיש בורא. והכרה זו מאחר שהיא מתלבשת באדם הרי היא קרויה דמות אדם, דהיינו שהיא אצילות השגה כפי כח השגת אדם. וכן התחלקותה בנפשות כפי כח התחלקות הנפשות דבני אדם, שגם זה הוא כפי דמות אדם שהוא מוליד בדומה לו, ומספר הנפשות הוא כפי התחלקות הקומה שלו בכל פרטי כחותיה, וכמו שאמרו בשמות רבה (מ, ג) באיזה איפה היה תלוי כו' יש בראשו כו'.¹⁶² וזהו עומק לשון חכמים שאמרו (שוח"ט א, ד) מדמין צורה ליוצרה ונטיעה לנוטעה,¹⁶³ ולא אמרו בהיפך. והיינו כי באמיתות הדבר התפשטות השגה זו הוא של היוצר והנוטע

162. שמות רבה מ, ג: "מהו נודע אשר הוא אדם? עד שאדם הראשון מוטל גולם הראה לו הקב"ה כל צדיק וצדיק שעתיד לעמוד ממנו, יש שהוא תלוי בראשו של אדם, ויש שהוא תלוי בשער, ויש שהוא תלוי במצחו, ויש בעיניו, ויש בחוטמו, ויש בפיו, ויש באזנו, ויש במלתי (זה מקום הנוס). ותדע לך, בשעה שהיה איוב מבקש להתווכח עם הקב"ה ואמר: מי יתן ידעתי ואמצאהו אערכה לפניו משפט, הקב"ה משיבו: אתה מבקש להתווכח עמי? איפה היית ביסדי ארץ? מהו איפה? אמר רבי שמעון בן לקיש: אמר לו הקב"ה: איוב, אמור לי, האיפה שלך, באיזה מקום היתה תלויה? בראשו או במצחו או באיזה אבר שלו, אם יודע אתה באיזה מקום היתה איתך אתה מתווכח עמי".

163. שוחר טוב א, ד: "חזקיה בר חייא אמר: אשריהם הנביאים שהן מדמין את הצורה ליוצרה, ואת הנטיעה לנוטעה, כמה דאת אמר: כי שמש ומגן ה' אלהים, וכן הוא אומר: אריה שאג מי לא יירא, וכתיב: הנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו, אלא משמיעין את האוזן מה שיכולה לשמוע, ומראין את העין מה שיכולה לראות".

הוא כארי, כטעם אני ישנה ולבי ער, שעל זה אמרו ז"ל (שהש"ר ה, ב) דהקב"ה לבן של ישראל, וה' יראה ללבב אין מסתכל אלא לנקודה זו שבלב. ועל זה אמר לא הביט און וגו' שאין מסתכל על העמל והאון כלל, רק אל אותה הנקודה שה' אלהיו עמו ותרועת מלך ורצונו הוא בו באותה נקודה, שבוה הוא שלימות מדת המלכות. ואפשר לשון ותרועת לשון קול תרועה והוא קול שופר המעורר הוא בו, שהקב"ה מעוררו גם בלא דעתו ורצונו, והוא על ידי אותו נקודה שבלב שדבוקה בכל איש מישראל בהש"י.

[ג] ונראה דזהו גם כן ענין שופר דראש השנה, לעורר אותה נקודה. כי בכל השנה ה' יראה ללבב לבד, והיינו דמביט אל צורת אדם של כלל הקומה, אבל בראש השנה כל באי עולם עוברים כבני מרון, ומפרש בגמרא (ר"ה יח, א) דהיינו בזה אחר זה,¹⁶⁴ אלא שמכל מקום נסקרים בסקירה אחת דכתיב היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם, פירוש דמצד הלב הם יחד לקומה אחת ונסקרים כאחד גם בראש השנה, רק מצד מעשיהם הם עוברים כל אחד בפני עצמו להיות לקומה בפני עצמו. ולכן נראה חסרונו בפרט. אע"פ שכל אחד יש לו מעלה מיוחדת שבו הוא מדוגל ליקבע בכלל הקומה במקום מיוחד, מכל מקום מצד התפשטותו לקומה שלימה אפשר שהוא מלא חסרונות. ולכן בראש השנה אמרו בזהוהר (ח"ב

אלא שהם מדמין הצורה ליוצר, והבן כי הדבר עמוק ואי אפשר לפרש יותר.

[ב] וזהו ענין היחוד שאמרו השבטים ליעקב כשם שאין בלבך אלא אחד כו' (פסחים נו, א),¹⁶⁴ שאף שאנו נפשות חלוקים הכל אינו אלא אחד וקומה שלימה. ועל זה אמר יעקב ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שהוא יחודא תתאה מצד מדת מלכותו שאין מלך בלא עם, שהוא רבוי נפרדים ומכל מקום הכל עם אחד מצד השתעבדותם למלך. אבל משה לא אמרו, דמשה מלגאו יעקב מלבר (תקו"ז תיקון יג), מצד הפנימיות הוא רק יחודא עלאה דהיינו יחוד הגמור שאין עוד מלבדו כלל, אבל מצד החיצוניות דיש ברואים נפרדים אלא שמכיר שמכל מקום פנימיותם אחד זהו יחוד תחתון של יעקב מצד התפשטותו של זרעו אחריו. וזהו ציקי קדירה שהריחה בת מלך (פסחים שם), דהיינו שהש"י נהנה מזה, אע"פ שלאמרו יש גנאי שנראה כאלו יש נפרדין, מכל מקום עיקר כבוד מלך בזה ומביאין בחשאי. וזהו עיקר היהדות שצריך לומר פעמים בכל יום תמיד, דזהו עיקר שורש היהדות, מה שיש בו נקודה זה שבלב שדבוק בה בהש"י ובה מכיר יחודו האמיתי. ועל דבר זה נתקנא בלעם הרשע שבכל נביאותיו גילה דבר זה של הדביקות והיחוד הגמור, דלכן בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע, לפי שנאמר בה כרע שכב כארי וגו'¹⁶⁵ (כמ"ש ברכות יב, ב), דגם בשעת שכיבה ושינה

164. פסחים נו, א: "אמר רבי שמעון בן לקיש: ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם. ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכניה. אמר: שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. אמרו: כשם שאין בלבך אלא אחד - כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן: היכי נעביד? נאמרוהו - לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו - אמרו יעקב. התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי. אמר רבי יצחק, אמרי דבי רבי אמי: משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה, אם תאמר - יש לה גנאי, לא תאמר - יש לה צער. התחילו עבדיה להביא בחשאי. אמר רבי אבהו: התקינו שיהו אומרים אותו בקול רם מפני תרעומת המינין. ובנהרדעא דליכא מינין - עד השתא אמרי לה בחשאי".

165. במדבר כג, כא: "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו". ושם כד, ט: "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו, מברכיך ברוך וארריך ארור".

166. ראש השנה יח, א: "בראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון. מאי כבני מרון? הכא תרגימו כבני אמרנא (רש"י - ככבשים שמונין אותן לעשרן, ויוצאין זה אחר זה בפתח קטן, שאין יכולין לצאת כאחד). ריש לקיש אמר: כמעלות בית מרון. רב יהודה אמר שמואל: כחיילות של בית דוד. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: וכולן נסקרין בסקירה אחת".

מאוד, כמו שאמרו (ברכות ו, א) וקיימא עלן כי כסלא לאוגיא,¹⁶⁸ ויפול משמאלך אלף ורובה מימינך ואלריך לא יגש, וזהו צמצום מקום הדרך. ונמצא הפירוש דחיילות בית דוד הוא שמצד הש"י והדרתו הוא להיות העינין בפרטים, ופירוש דבית מרון הוא מצד המקום. לפי שהשגחת הש"י בראש השנה הוא בעולמות התחתונים ומקומות השפלים, ושם אי אפשר להתבונן בהם אלא אחד אחד. ופירוש דכבני אמרנא הוא מצד הנבראים עצמם, דמאחר שהש"י לבן של ישראל והוא מחיה הכל, כאשר מתעורר מדה זו למעלה כן מתעוררת בלבנות כל הנבראים, להיות כל אחד מצוויין בפני עצמו, ובזה הרי הם מתראים כן לפני הש"י כל אחד בפני עצמו.

[ד] ואורייתא יבא עיטין לכל, ועל זה אמרו (ר"ה טז, א) אמרו כו' שתמליכוני עליכם,¹⁶⁹ זהו נגד כחיילות של בית דוד, מאחר שאנו ממליכים אותו יתברך עלינו ואנו מחילו של מלך, ואין בודקין אחר המוכתב באסטרטיא של מלך בחיילות של בית דוד כמו שאמרו בקידושין (עו, א),¹⁷⁰ וגם על ידי זה אנו חוזרים להתאחד להיות צבא ולגיין אחד מצבאותיו יתברך ואנו גוי אחד בארץ. ואמרו כו' שיעלה זכרונכם כו' זהו מצד הזכירה עצמה ונגד מעלת בית מרון, על ידי שאומרים שהש"י הוא הזוכר ממילא נתרחב המקום ואין שם צמצום, והרי הזכרון לטובה כי הש"י צופה רק לטובה

לג, ב) על פסוק בתוך עמי אנכי יושבת שלא יהיה מדוגל בפני עצמו, וגם דברי רז"ל ונסקרים בסקירה אחת הוא המתקה למה שאמרו במשנה כבני מרון, דמצד מדת המשפט הוא לפקח במעשה כל אחד בפרט, אלא שמכל מקום לפי שהם בסקירה אחת מה שחסר זה משלים זה. ורק במנין שעל ידי אדם צריך כופר נפש שלא יהיה בהם גוי,¹⁶⁷ והוא מטעם זה, דבמנין כל אחד נמנה בפני עצמו וכל אחד מצד עצמו מלא חסרונות, אבל אצל הש"י אף שעוד תעבורנה הצאן על ידי מונה, שזהו כבני מרון למאן דאמר בני אמרנא, מכל מקום אין זה מונה גמור, כי באמת הם בסקירה אחת, כי ענין מה שבראש השנה כל אחד נידון בפרט, לפי שאז מתעוררת מדת המלכות, שהיא הגורמת לבריאת עולם, דאין מלך בלא עם וברב עם הדרת מלך ומצד זה צריך רבוי עם. והרבי הוא על ידי הרבה בני אדם שונים ונפרדים זה מזה, ולא על ידי קומה אחת שלימה. ומצד זה ההתבוננות לפניו בכל פרטי היצורים. וזהו מאן דאמר כחיילות של בית דוד דהיינו הדרת מלך כנוכר. ומאן דאמר כמעלות בית מרון, כי אז הש"י מתבונן בכל מה שפעל בבריאת עולם ונבראים ונוצרים ונעשים עד קצה עולם העשיה, וזה נקרא מעלות בית מרון, שאצילות קדשו יתברך הוא התפשטות עד אין קץ רק נבראים הולכים ומצטמצמים, והעליה לפניו יתברך הוא רק עוליין מעלה מעלה בדרך צר

167. שמות ל, יב: "כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם, ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקד אתם, ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם".

168. ברכות ו, א: "תניא, אבא בנימין אומר: אלמלי נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין. אמר אביי: אינהו נפישו מינן (הם רבים מאיתנו), וקיימי עלן (ועומדים עלינו) כי כסלא לאוגיא (רש"י - כשורת חפירה המקפת האוגיא שעושיין תחת הגפנים)".

169. ראש השנה טז, א: "אמר הקב"ה: נסכו לפני מים בחג, כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה - בשופר. אמר רבי אבהו: למה תוקעין בשופר של איל? - אמר הקב"ה: תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני".

170. קידושין עו, א במשנה: "רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך (משיאין לכהונה בלי לברוק את יחוסו)". ובעמוד ב בגמרא: "אמר רב יהודה אמר שמואל: בחיילות של בית דוד. אמר רב יוסף: מאי קרא? והתיחשם בצבא במלחמה. וטעמא מאי? אמר רב יהודה אמר רב: כדי שתהא זכותן וזכות אבותם מסייעתן".

הם מתאספין יחד וכל אחד מבטל עצמו שלא יהיה מצויין בפני עצמו. וזהו המסירות נפש להש"י, שהאתערותא אז הוא להצטיין כל אחד בפני עצמו, רק שמתוך ההכרה דעול מלכותו יתברך וחרדת היום הוא מתבטל מעצמותו והצטיינותו, ובזה ממילא הכל לטובה.

ולא הביט און וגו'. ובמה בשופר הוא אתערותא דנבראים, נגד כבני אמרנא תוקעין בשופר של איל להזכיר עקידת יצחק שהוא המסירות נפש להש"י, כי תקיעת שופר הוא לאסוף העם שיהיו יחד וגם להזכיר כמו שנאמר (עמוס ג, ו, אם תקע שופר בעיר) והעם לא יחרדו, ומתוך החרדה

אות מא

נפשו. ונאמר נר לרגלי וגו',¹⁷² שהנר מאיר רק למקום העמדת הרגל לדעת היכן להעמידה שם במקומו, ואפשר שיהיה בריחוק מקום דרך יותר טוב וצריך להתרחק ממקום עמידת רגלו לימין או לשמאל, וזה אינו יודע אלא על ידי אור המאיר כל הנתיב. וכן המצוה הוא נר לרגל אבל אין מאיר כל הנתיב, ולפעמים גדולה עבירה לשמה ממצוה כו' (נזיר כג, ב), ועת לעשות לה' הפרו תורתך. אבל התורה מאירה כל מקום ההילוך, ועל ידי אור זה יודע לכוין ולילך אל בית עולמו, שזהו עיקר המכוון, שישלים קומת נפשו שתהיה כולה דבוקה בהש"י, שבזה נקרא בית עולמו שעולם שלו הוא, כדרך שאמרו ז"ל (ע"ז יט, א) בתחלה נקרא תורת ה' ולבסוף תורתו, כי ההתחלה הוא מהש"י, כי לא היה אפשר לאדם ליקרב להש"י אלמלא קרבנו המקום יתברך לפניו במתן תורה. והפתיחה באנכי, שאינו לשון ציווי דמשמע השתדלות כמו לא יהיה, דההתחלה הוא מהש"י לבד וזהו תורת ה', ואח"כ תורתו היינו השתדלות אדם.

[ב] וזהו מעלה יתירה שבין ישראל לגרים,

[א] התורה והמצוות הם רק הארות לגוף המכוון שיש מבריות האדם. וכמו שנאמר נר מצוה ותורה אור,¹⁷¹ שהם מאירים להגיע אל המכוון שהוא דרך חיים, שמהלכין בדרך זה באישון לילה ואפילה (סוטה כא, א), שעולם הזה נמשל ללילה כמו שאמרו בריש פסחים (ב, ב), כי אין אדם רואה ויודע כלל מה הש"י חפץ ממנו ביחוד ועל מה הוא נברא בעולם. וכל דרך איש ישר בעיניו, והוא כטעם (ברכות מג, ב) ייפה לו הקב"ה לכל אחד אומנתו בפניו. כי כל אחד נברא לצורך מיוחד בעולם הזה ולקילוס מיוחד שיגיע ממנו ביחוד להש"י. כי כל פעל למענהו לקילוסו (שוח"ט יט, א), וכל חיי עולם הזה נקרא הילוך כמו שאמרו ז"ל (סוטה כא, א) על פסוק בהתהלךך, וכמו שנאמר כי הולך האדם אל בית עולמו (קהלת יב, ה) ואמרו ז"ל (שמו"ר נב, ג) כל אחד יש לו עולם בפני עצמו, והוא שלימות נפשו בכל קומתה, שהאדם נקרא עולם קטן כמו שאמרו בתיקונים (ריש תיקון סט), ומספר ימי חיים הקצובים לכל אחד הם מספר הימים שקצב לו הש"י שיוכל להגיע בהם בהילוכו משך זמן ההוא אל בית עולמו היינו שלימות

171. משלי ו, כג: "כי נר מצוה ותורה אור, ודרך חיים תוכחות מוסר". סוטה כא, א: "דרש רבי מנחם בר יוסי: כי נר מצוה ותורה אור - תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור, את המצוה בנר, לומר לך: מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור, לומר לך: מה אור מגין לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר: בהתהלךך תנחה אותך וגו', בהתהלךך תנחה אותך - זה העולם הזה, בשכבך תשמור עליך - זו מיתה, והקיצות היא תשיחך - לעתיד לבא. משל, לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה, ומתיירא מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים, ומחיה רעה ומן הלסטין, ואינו יודע באיזה דרך מהלך, נודמנה לו אבוקה של אור ניצל מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים, ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הליסטין, ואינו יודע באיזה דרך מהלך, כיון שעלה עמוד השחר ניצל מחיה רעה ומן הליסטין, ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך, הגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם".

172. תהלים קיט, קה: "נר לרגלי דברך, ואור לנתיבותי".

ללילה והעדר הארה הברורה רק כל ימיו בנסיונות, וזה נקרא עזיבה כמו שנאמר בחזקיה כי עזבו וגו' לנסותו.¹⁷⁵ ויעקב אבינו ע"ה שהוא שורש כל אומה הישראלית הובטח לא אעזבך עד וגו', שמקודם יהיה ההארה כל כך, עד שיהיה בטוח שבעת העזיבה דאח"כ גם כן לא יהיה צדיק נעזב, ובכל אשר יעשה יצליח כי הוא מטתו שלמה. מה שאין כן אברהם ויצחק היתה עדיין פסולת, היינו שהיו צריכים עדיין השתדלות באמת בעת העזיבה שלא יהיה נעזב ח"ו לגמרי, וכמו שנעזבו באמת עשו וישמעאל, ואף על פי שהיו יוצאי חלצם לא נקראו זרעם כמו שאמרו ז"ל (נדרים לא, א) על פסוק כי ביצחק וגו'.¹⁷⁶ כי הם בהשתדלותם זכו להוליד יעקב אבינו ע"ה ששמו ישראל וישורון, על שם ישרות נפשו בקו היושר ממש, שלא יטה ימין ושמאל מדרך המלך מלכו של עולם. ואמרו ז"ל (ב"ר סג, ב) על פסוק יעקב אשר פדה את אברהם שבזכותו ניצול, פירוש כחו שהיה גנוז באברהם, כמו שאמרו (שם) אברהם נקרא ישראל וכן יצחק. כי כולם זכו באחרית השתדלותם לכח זה כי אין שום דבר אצלם מלבר, וממילא זה הפסולת מלבר אינו קרוי שלהם כלל, אחר שהגיע למדריגת מטתו שלימה שזהו לבסוף דנקרא תורתו. וכן התורה נקראת על שם כל השלושה אבות, כמו שנאמר תורת חסד והוא חסד לאברהם, ואמרו (מגילה לא, ב) משה מפי הגבורה, ובוהר (ח"ג פ, סע"ב) אורייתא מסטרא דגבורה מדת יצחק, ואמרו (ירושלמי ר"ה פ"ג, ה"ח) אין אמת אלא תורה והוא מדת אמת ליעקב. וקוב"ה ואורייתא וישראל

שאמרו בקידושין (ע, ב) דבגרים תחלה והייתם וגו' ואח"כ ואנכי וגו',¹⁷³ שהשתדלותם תחלה ואח"כ הש"י מקרבם. ואברהם אבינו ע"ה שנקרא תחלה לגרים (חגיגה ג, א), הוא הכיר את בוראו תחלה בהשתדלותו, ואמר לו הש"י לך מארצך וגו' (בראשית יב, א), פירוש מהשתדלות שלך, אל הארץ אשר אראך - להיות צופה רק מה שאני מראה אותך, כטעם תורת ה'. והיא ארץ ישראל, כי בהשתדלותו זכה למדריגת ישראל שהוא להיפך, תחלה אנכי וגו' שיבטל כל כחות השתדלותו, רק להביט מה שהש"י מאיר לו. וזה כל כח ישראל בהקדמת נעשה לנשמע, כי גם כל מעשינו פעלת לנו, וההשתדלות שלנו גם כן רק ממנו, וממילא כל מעשינו הוא ממילא רק כמו שנשמע אח"כ, כי מה שאין הש"י רוצה לא נוכל לעשותו כלל. והוא התחלת הכניסה לדברי תורה.

[ג] אבל תיכף אח"כ נעלם אור זה, דלבסוף הוא תורתו והמה יהיו לי לעם על ידי השתדלותם. וכן אברהם אבינו ע"ה מיד אח"כ ויהי רעב בארץ, וזה לכאורה היפך ההבטחה. רק כך הוא המדה בהנהגת ישראל, בתחלה הש"י מקרב מאד ומאיר בלב הרבה, ואח"כ מתרחק ומניח האדם לעצמו, שיוכל להתקרב כקרבות הקודם מעצמו, כדי שיהיה נקרא על שמו שהוא קירב את עצמו. וביעקב אבינו ע"ה נאמר לא אעזבך עד וגו'.¹⁷⁴ ונראה כאלו אח"כ יעזבו ואין זו הבטחה טובה לכאורה, אבל באמת גם זה הבטחה טובה, כי העזיבה אח"כ היא הכרחית בהנהגת העולם הזה הדומה

173. קידושין ע, ב: "אמר רבה בר רב הונא: זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים, דאילו בישראל כתיב בהו: והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם, ואילו בגרים כתיב: מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם ה', והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים".

174. בראשית כח, טו: "והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, והשבתוך אל האדמה הזאת, כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך".

175. דברי הימים ב' לב, לא: "וכן במליצי שריי בבל המשלחים עליו לדרש המופת אשר היה בארץ, עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו".

176. נדרים לא, א: "משנה: שאני נהנה לזרע אברהם - אסור בישראל ומותר בעובדי כוכבים. גמרא: והאיכא ישמעאל? כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב. והאיכא עשו? ביצחק - ולא כל יצחק".